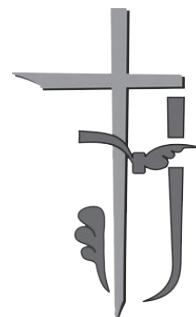

ეკონომიკური პროფილი

ქუთისის უნივერსიტეტი

UDC 33 სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი
ე - 491

№12, 2013 წელი
მაისი

რეფერირება: Институт Научной Информации по Общественным Наукам
(Российская Академия Наук) _ www.rim.inion.ru

N O M E R S I A:

ეკონომიკური პოლიტიკა

ფინანსები

ანალიზი და აღრიცხვა

მენეჯმენტი, ტურიზმი

ზიზნეს-გარემო და ზიზნეს-ეთიკა

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი:

ე.მ.დ. სრული პროფესორი, საქართველოს ეკონომიკურმეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი **რევაზ კაკულია**

პასუხისმგებელი რედაქტორი:

ე.მ.დ. სრული პროფესორი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი, **ნიკო ჩიხლაძე**

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

იაკობ მესხია

ე.მ.დ., პროფესორი, საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი

ავთანდილ სილაგაძე

ე.მ.დ., პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

ევგენი ბარათაშვილი

რევაზ ბასარია

გივი გამსახურდია

რევაზ მანველიძე

ელგუჯა მექვაბიშვილი

გედევან ხელაია

გიორგი ლავთაძე

აკადემიური დოქტორები, ასოცირებული პროფესორები:

აკაკი ბაკურაძე

ლელა ბახტაძე

კახა გაბელაშვილი

ნაირა ვირსალაძე

გურამ უფლისაშვილი

ხათუნა შალამბერიძე

გოდერძი შანიძე

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები, პროფესორები:

ტიმო ლინკოლა (ფინეთი)

პეტრე მაშეგოვი (რუსეთი)

მილან მიკულასტიკი (ჩეხეთი)

სერგეი ლუკინი (ბელორუსი)

მარია ტურინანსკაია (უკრაინა)

დამფუძნებელი:

ქუთაისის უნივერსიტეტი რექტორი პროფ: **ლელა ქალბაქიანი**

4601, საქართველო, ქუთაისი, წერეთლის ქუჩა №13
ტელ: 0 431 24 23 73, 25 12 73.

www.unic.edu.ge;

info@unik.edu.ge, chixi@mail.ru

დაკაბადონდა და დაიბეჭდა შპს „მგმ-პოლიგრაფის“ მიერ ქ. ქუთაისი, წერეთლის 186
ტელ.: 0 431 23 45 54;

ეკონომიკური პოლიტიკა

1. კახაბერ გაბელაშვილი

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ორიენტირები **(3)**

ფინანსები

2. ომარ მინდაძე

საბაჟო, საგადასახადო და აქციზურ საქონელზე მარკირების წესების დარღვევა, როგორც ეკონომიკური დანაშაული და მისი გამოძიების დაწყების საფუძველი **(8)**

3. ლელა ბახტაძე

საფინანსო სისტემის ფორმირებისა და განვითარების პრობლემები ტრანსფორმაციული ეკონომიკის ქვეყნებში **(12)**

4. ნათელა ვაშაკიძე

დეფლაციის გავლენა საქართველოს საბანკო სექტორის საქმიანობაზე **(16)**

5. ლია ელიავა

დეფლაციის გავლენა საქართველოს საბანკო სექტორის საქმიანობაზე **(19)**

ანალიზი და აღრიცხვა

6. ნაირა ვირსალაძე

წარმოების საზღვრები ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში და დაუკვირვებადი ეკონომიკის მასშტაბები მთლიან შიდა პროდუქტში **(22)**

7. მერაბ ბარათაშვილი

სამშენებლო პროდუქტის ხარისხის შეფასების მაჩვენებლები **(26)**

8. ნაირა ვირსალაძე, დალი ჩახვაშვილი

ინფლაციისა და სამომხმარებლო ფასების ცვლილების გავლენა მოსახლეობის შემოსავლებზე **(29)**

9. დეზდემონა მალაქელიძე

მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის პროექტირების პროცესში თანამშრომელთა მონაწილეობის ასპექტები **(33)**

მენეჯმენტი, ტურიზმი

10. ვაჟა გურაბანიძე

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტი და მისი რეალიზაცია **(37)**

11. Нина Дрокина

Оценка уровня эффективности управления коммуникационной системой предприятий машиностроения **(41)**

12. გოდერძი შანიძე

სავაჭრო მენეჯმენტის სრულყოფის ღონისძიებები **(48)**

13. ნანა ლუხუტაშვილი, მაკა ლუხუტაშვილი

მსოფლიო სასტუმრო ინდუსტრიის განვითარების ძირითადი ეტაპები და სასტუმროთა კლასიფიკაცია **(51)**

ზიზნეს-გარემო და ზიზნეს-ეთიკა

14. დალი სილაგაძე

ზიზნესგარემოს გაუმჯობესების ღონისძიებები **(55)**

15. აკაკი ბაკურაძე

სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის წყაროს — ჯანდაცვის ინვესტირების საკითხისათვის **(58)**

16. ციციბო დავითულიანი

გლობალური საინფორმაციო სივრცის გეოგრაფიული ასპექტები **(68)**

ბახაბერ ბაბულაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ორიენტირები

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ეროვნული საბჭო

2012 წლის ოქტომბრის საპარლამენტო არჩევნებმა დაადასტურა, რომ ქვეყნის მოსახლეობის უმრავლესობა მხარს უჭერს ცვლილებებს საზოგადოებრივ ცხოვრების ყველა სფეროში, მათ შორის, განსაკუთრებით ეკონომიკაში. ამასთანავე, აღსანიშნავია, რომ ახალ ხელისუფლებას გათვალისწინებული აქვს მემკვიდრეობითობის პრინციპის დაცვა, რაც ნიშნავს ყოფილი ხელისუფლების სახელმწიფო და ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი ორიენტირების შენარჩუნებას, განმტკიცებას და განვითარებას. კერძოდ, მომავალშიც ქვეყნის ხელისუფლების ეკონომიკური პოლიტიკა დაეფუძნება საბაზრო ურთიერთობათა პრინციპებს, მაქსიმალური ძალისხმევა იქნება მიმართული უმუშევრობისა და სიღარიბის დასაძლევად, განვითარდება მცირე და საშუალო ბიზნესი, დაცული იქნება კერძო საკუთრება და დასაქმებულთა შრომითი უფლებები და ა.შ.

წინამდებარე სტატიის ძირითადი მიზანია საქართველოს მაკროეკონომიკური განვითარების რეტროსპექტული დინამიკის ანალიზისა და შეფასების საფუძველზე პერსპექტიული ორიენტირების პროგნოზული მახასიათებლების განსაზღვრა და მათი პრაქტიკული რეალიზაციის რესურსული უზრუნველყოფის შესაძლებლობების გაანალიზება.

სწორი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაზეა დამოკიდებული ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება და შესაბამისად, მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება. მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირება და რეალიზაცია მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომლის მიზანია ინფლაციის და უმუშევრობის დონის შეზღუდვა, ეკონომიკის ზრდისადმი მხარდაჭერა, კრიზისების თავიდან აცილება და ეკონომიკის სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფა. როგორც წესი, ცალკეული ქვეყნების მაკროეკონომიკური პოლიტიკები განსხვავებულია ერთმანეთისაგან, რადგან მათი შინაარსი უნდა გამომდინარეობდეს თითოეულ ქვეყანაში შექმნილი ეკონომიკური მდგომარეობიდან. იმ ქვეყანაში, სადაც ადგილი აქვს ეკონომიკურ ვარდნას, გამოიყენებენ მასტიმულირებელ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკას, რათა უზრუნველყონ ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარება, ხოლო იმ ქვეყანაში, სადაც გამოკვეთილია ზრდის მაღალი ტემპი, სახელმწიფო გამოიყენებს შემზღუდავ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკას, რათა თავიდან აიცილოს ინფლაციის საფრთხეები.

ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში განსხვავებენ აქტიურ და პასიურ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკას. პირველად აქტიური მაკროეკონომიკურ პოლიტიკის გატარების აუცილებლობა დასაბუთებულ იქნა კეინზიანურ თეორიაში, რომელიც საბაზრო მექანიზმს არასრულყოფილად მიიჩნევდა. აქტიური პოლიტიკა იგივე სახელმწიფო პოლიტიკაა, რომელიც მიმართულია საბაზრო ეკონომიკის სუსტი მხარეების აღმოსაფხვრელად. ამ შემთხვევაში საბიუჯეტო საგადასახადო რეგულირებას ენიჭება უპირატესი როლი, ხოლო საკრედიტო პოლიტიკა უნდა დაექვემდებაროს საბიუჯეტო ცვლილებებს და უზრუნველყოს სტაბილური საპროცენტო განაკვეთების შენარჩუნება. რაც შეეხება პასიურ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკას, როგორც ნეოკლასიკოსები, ასევე მონეტარისტები თვლიან, რომ თავისუფალ ფასწარმოქმნაზე დაფუძნებული ეკონომიკას თავად შეუძლია თვითრეგულირება, ამიტომაა საჭიროა პასიური პოლიტიკის გატარება, რომლის დროსაც სახელმწიფო არ ერევა თვითრეგულირების მექანიზმში.

ცნობილია, რომ მაკროეკონომიკური განვითარების ყველაზე სინთეზურ, აგრეგირებულ ინდიკატორებს წარმოადგენს მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა, ინფლაცია, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და უმუშევრობის დონე. ამ მაჩვენებლების რეტროსპექტული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ უკანასკნელ წლებში ზოგიერთი მათგანი იზრდებოდა არათანაბარი ტემპებით (ცხრ. 1).

ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების დინამიკა (2004-2012 წწ)*

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
მშპ მიმდინარე ფასებში (მლრდ ლარი)	9,9	11,6	13,7	16,9	19,1	17,9	20,7	24,3	26,1
მშპ შესადარ ფასებში (მლრდ ლარი)	9,0	9,9	10,8	12,2	12,5	12,1	12,7	13,7	14,5
მშპ-ის რეალური ზრდა (%)	5,9	9,6	9,4	12,3	2,3	-3,8	6,3	7,2	6,1
მშპ ერთ სულზე მიმდინარე ფასებში (ლარი)	105,9	109,6	109,4	3866,9	4352,9	4101,3	4675,3	5447,1	5811,7
ინფლაცია (%)	103,6	110,6	114,5	109,2	109,2	110,0	107,1	108,5	99,1
უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები (მლნ აშშ დოლარი)	499,1	449,8	1190,4	2014,8	1564,0	658,4	814,5	1117,2	865,2
უმუშევრობის დონე (%)	12,6	13,8	13,6	13,3	16,5	16,9	16,3	15,1	-

* ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე

უკანასკნელი 6 წლის განმავლობაში მთლიანი შიგა პროდუქტის საშუალოწლიური ზრდა 5 პროცენტს აღემატებოდა, მაქსიმუმს მან მიაღწია 2007 წელს (12,2 %), ხოლო მინუსოვან ვარდნას ჰქონდა ადგილი 2009 წელს (-3,8%), რაც გამოწვეული იყო რუსეთ-საქართველოს ომისა და გლობალური კრიზისის გავლენით. მიუხედავად იმისა, რომ მშპ-ის ზრდის ტემპი საკმაოდ მაღალი იყო, მან არსებითი ხასიათის პოზიტიური გავლენა მაინც ვერ მოახდინა მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე. შეიძლება ითქვას, რომ რეალურ ეკონომიკურ განვითარებას არ ჰქონდა ადგილი. ამაზე მკაფიოდ მიუთითებს მუდმივ ფასებში (2003 წელთან შედარებით) მშპ-ს დინამიკა. მიმდინარე ფასებში ზრდის მაღალი მაჩვენებელი (აბსოლუტურ სიდიდეებში) გამოწვეული იყო საკმაოდ მაღალი ინფლაციით, რის გამოც ვერ მოხერხდა მოსახლეობის ცხოვრების დონის არსებითი გაუმჯობესება. ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს მოცულობა კატასტროფულად ჩამორჩებოდა არა მხოლოდ განვითარებულ, არამედ პოსტსოციალისტურ და პოსტსაბჭოური ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებელს, მათ შორის, საქართველოს მეზობელ ქვეყნებსაც (რუსეთი, უკრაინა, აზერბაიჯანი, სომხეთი). მშპ-ს ზრდისა და ცხოვრების დონის ზრდის ტემპებს შორის შეუსაბამობა გამოიწვია აგრეთვე იმ გარემოებამ, რომ უკანასკნელ წლებში სახელმწიფოს მიერ აღებულ იქნა დიდი რაოდენობის კრედიტები, რომელთა პროცენტების და მათი ძირი ვალის დაფარვაზე წარმართა საკმაოდ დიდი მოცულობის საბიუჯეტო სახსრები.

საქართველოს მაკროეკონომიკურ მდგომარეობაზე ძლიერ გავლენას ახდენდა ინფლაცია, რომელმაც 2011 წელს პიკს – 14,3% მიაღწია. უკანასკნელ წლებში ფასების მატება მსოფლიო მასშტაბით ფასების მატებით იყო გამოწვეული (ნავთობი, მარცვლეული და ა.შ.). საყურადღებოა, რომ საქართველოში სასურსათო ინფლაცია უფრო მაღალი, მერყევი და ხანგრძლივია, ვიდრე არასასურსათო ინფლაცია. გამომდინარე იქედან, რომ საქართველო სულ უფრო მეტი მოცულობის სურსათის იმპორტს ახდენს, შესაბამისად, ადგილი აქვს ინფლაციის იმპორტირებასაც. ინფლაციურ პროცესებზე ნეგატიურ გავლენას ახდენს აგრეთვე ფულადი გზავნილები, რომელიც საქართველოში ყოველწლიურად მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი შემოდინება. თავისი ბუნებით ფულადი გზავნილები ინფლაციური ხასიათისაა. ინფლაციის გამომწვევ ერთ-ერთ ფაქტორად მიჩნეულია აგრეთვე ფისკალური დეფიციტი და სახელმწიფოს საგარეო ვალის ზრდა.

საქართველოს პარლამენტის არჩევნების (2012 წლის ოქტომბერი) წინა და შემდგომ თვეებში საქართველოში დაფიქსირდა ინფლაციის შემცირება და იგი დეფლაციაში გადაიზარდა. ეს უკანასკნელი გამოწვეულია, ერთი მხრივ, ეკონომიკური აქტივობის შემცირებით, რომელსაც, როგორც წესი, ადგილი აქვს საარჩევნო პერიოდში. მეორე მხრივ, ინფლაციის შემცირების მიზეზი უნდა ვეძებოთ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ სამომხმარებლო კალათაში შეტანილ ცვლილებებში. როგორც ცნობილია,

2012 წელს ამ უკანასკნელში სურსათისა და არაალკოჰოლური სასმელების წილი მნიშვნელოვნად (9,8 %) შემცირდა, რომლებზეც ფასები საქართველოში, ისევე როგორც მთელს მსოფლიოში, ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. გარდა ამისა, სამომხმარებლო კალათაში შემცირდა იმ ხარჯების (კავშირგაბმულობა, ელექტროენერჯია, აირი და სხვა) წილი, რომლებზეც ფასების კლება ფიქსირდება.

ქვეყანაში შემოსული ინვესტიციური მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინდიკატორია პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, რომელიც გულისხმობს ერთი ქვეყნის რეზიდენტის მიერ სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე განლაგებულ საწარმოში წილის ფლობას და მასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა ფინანსური ხასიათის ოპერაციების განხორციელებას. 2004 წლიდან 2012 წლის ჩათვლით საქართველოში თითქმის 10 მლრდ. აშშ დოლარის პირდაპირი ინვესტიცია განხორციელდა.

2004-2007 წლებში საქართველოში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ზრდა მაღალი ტემპით ხასიათდებოდა, ხოლო შემდგომ დღემდე დინამიკამ არასტაბილური სახე მიიღო. ვინაიდან საქართველოში შიდა ინვესტიციები უმნიშვნელოა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას. 2003 წლიდან ინვესტიციური ნაკადების შემცირება უნდა აიხსნას, ერთი მხრივ, მსოფლიოში მიმდინარე ეკონომიკური კრიზისით, ხოლო, მეორე მხრივ, საქართველოში შიდა პოლიტიკური დაძაბულობით, განსაკუთრებით ქვეყნის ტერიტორიების დიდი ნაწილის რუსეთის მიერ ოკუპირებით, რაც უცხოელი ინვესტორებისათვის მაღალი რისკის შემცველია. ამ ბოლო წლებში საქართველოში უცხოური ინვესტიციები შემოედინება აზიის ქვეყნებიდან, რაც საზოგადოების გარკვეული ნაწილის უკმაყოფილებას იწვევს, რადგან ინვესტიციები ძირითადად სასოფლო-სამეურნეო მიწების შესყიდვაზეა მიმართული.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანაა დასაქმების უზრუნველყოფა. გარდამავალ ეტაპზე საქართველოში განხორციელებულმა სტრუქტურულმა რეფორმებმა უმუშევრობის მაღალი დონე შექმნა. შეიქმნა სიტუაცია, როდესაც ბაზარზე არსებულ სამუშაოს არ შეესაბამება სამუშაო ძალის უნარ-ჩვევები. განათლების სისტემამ ვერ უზრუნველყო შრომის ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსება. საყურადღებოა, რომ 2004 წლამდე საქართველოში უმუშევრობის დონე უფრო დაბალი იყო (დაახლოებით 12 %), ხოლო შემდგომ წლებში იგი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, ხოლო 2009 წელს პიკურ მაჩვენებელს 16,9 პროცენტს მიაღწია. უკანასკნელ 2 წელიწადში ოფიციალური სტატისტიკით უმუშევრობის დონემ უმნიშვნელოდ დაიწია, თუმცა ფაქტობრივად იგი 2-4 - ჯერ უფრო მაღალია.

მართალია საქართველოში ეკონომიკური ზრდის ტემპი საკმაოდ მაღალია, თუმცა უმუშევრობის დონეზე მან ვერ იქონია პოზიტიური გავლენა. საკმარისია ითქვას, რომ 2007 წელს მშპ-ის რეალურმა ზრდამ პიკს - 12,2 %-ს მიაღწია, მაგრამ უმუშევრობის დონემ შეადგინა 13,3 პროცენტი, ანუ დაახლოებით იმდენივე, რამდენიც იყო წინა წელს, როდესაც ეკონომიკური ზრდა 9,4 პროცენტს შეადგენდა. უმუშევრობის დონე საქართველოში გაცილებით მეტია ევროკავშირის ქვეყნებთან შედარებით (გამონაკლისია ესპანეთი და ბალტიისპირეთის ქვეყნები). იგი გაცილებით უფრო მწვავე იქნებოდა, რომ ადგილი არ ჰქონდეს ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის იმიგრაციას უცხოეთის ქვეყნებში.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ გარდამავალ ეტაპზე საქართველოში მაკროეკონომიკური დინამიკა არასტაბილურობით ხასიათდებოდა და მისი ასეთი მდგომარეობა არ ასტიმულირებდა ეკონომიკის განვითარებას. როგორც ჩანს, საჭიროა მომავალში გარკვეული ტრანსფორმაციული ცვლილებების გატარება სახელმწიფოს მხრიდან, რათა მიღწეულ იქნას მდგრადობა მაკროეკონომიკურ განვითარებაში და მისი ორიენტირი მიმართულ იქნას ქვეყნის ეკონომიკის დაჩქარებული განვითარებისაკენ.

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ორიენტირის ჩამოყალიბებას განაპირობებს სამთავრობო პროგრამის შემდეგი პოზიციები: საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებასთან ერთად სისტემურ ტრანსფორმაციაში საკვანძო როლის სახელმწიფოსათვის მინიჭება; ქვეყნის ეკონომიკის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ამაღლების უზრუნველსაყოფად ეკონომიკის სტრუქტურული მოდერნიზება; სამართლიანი საბაზრო გარემოს შექმნა ხელმისაწვდომი მოქნილი და თანამედროვე ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება და ა.შ.

უახლოეს მომავალში დიდი ამოცანებია დასახული ქვეყნის მთლიანი შიგა პროდუქტის მოცულობის ზრდისთვის, რაც მიხნეულია მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ხარისხის ამაღლების მთავარ მაკროეკონომიკურ ინდიკატორად. ამ მიზნით გათვალისწინებულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ზრდა, რომელითაც შესაძლებელი გახდება ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებისა და საექსპორტო პოტენციალის ზრდა, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისადმი მაქსიმალური ხელის შეწყობა; ბაზრის გათავისუფლება მონოპოლიებისაგან; საგადასახადო შემოსავლების მიზნობრივი და გამჭვირვალე ხარჯვა პრიორიტეტულ დონისძიებებზე; სახელმწიფო ქონების გონივრული მართვა და პრივატიზება; ქვეყნის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ზრდა.

მაკროეკონომიკური ორიენტირის ფორმირებაში უმნიშვნელოვანეს როლს შეასრულებს სამთავრობო პროგრამის ისეთი მიმართულებების პრაქტიკული რეალიზაცია როგორცაა: ხელისუფლებასა და ბიზნეს შორის მკვეთრი ზღვრის გაწევა და მათი ფუნქციების რეალურად გამოჯვანა, ბიზნესის საქმიანობაში სახელმწიფო სექტორის გაველების მინიმუმადე დაყვანა, კერძო სექტორისადმი სახელისუფლებო მხარდაჭერის ზრდა.

უახლოეს მომავალში საქართველოს მაკროეკონომიკური პოლიტიკა ორიენტირებული იქნება ეკონომიკის სტაბილური განვითარებისაკენ, რისთვისაც გათვალისწინებული შემდეგი პრიორიტეტების რეალიზაცია:

- საწყის ეტაპზე ეკონომიკის სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფა, ხოლო მომდევნო ეტაპზე მისი მდგრადი და მაღალი ტემპებით ზრდა;
- ინფლაციის დონის ერთიშნა მანვენებლის შენარჩუნება;
- უმუშევრობის დონის შემცირება;
- საინვესტიციო გარემოს შემდგომი გაუმჯობესება.

ცხრილი 2

საქართველოს ძირითადი მაკროეკონომიკური ინდიკატორების პროგნოზები

	2013	2014	2015	2016
რეალური მშპ (ზრდის ტემპი)	6.0	6.0	6.0	6.0
ნომინალური მშპ (მლნ. ლარი)	28863.1	32430.6	36095.2	40174.0
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (აშშ დოლარი)	3895.6	4377.1	4871.7	5422.2
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (საშუალო წლიური)	3.0	5.0	5.0	5.0
მიმდინარე ანგარიში (პრაქტიკულად მშპ)	-10.8	-8.8	-7.0	-4.0

* წყარო: ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2013-2016 წლებისათვის, საქართველოს მთავრობა (საბოლოო ვარიანტი) თბ. 2013.

სტაბილური მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაში მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს საგადასახადო პოლიტიკაში გათვალისწინებული ახალი მიდგომები. გათვალისწინებულია საშემოსავლო გადასახადის დაუბეგრავი მინიმუმის დადგენა (იგი უკვე ამოქმედდა 2013 წელს), რომელიც არ იქნება საარსებო მინიმუმზე ნაკლები, მოწესრიგდება მოგების გადასახადში გამოქვეითების სისტემა, ახლებურად განისაზღვრება აქციზური საქონელის ნომენკლატურა და ძირითადად დაიბეგრება ფუფუნების საგნები, გაუქმდება ქონების გადასახადში აფასების სისტემა და შენარჩუნდება I პროცენტის განაკვეთი, საგადასახადო დაეების განხილვაში შემცირდება სახელმწიფოს დომინანტური როლი, შემცირდება ჯარიმების და საურავების მოცულობა.

მაკროეკონომიკური ორიენტირების ფორმირებაში დიდ ადგილს დაიკავებს უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მიმართულებით გათვალისწინებული დონისძიებათა კომპლექსი. გათვალისწინებულია შეიქმნას სტაბილური ინვესტიციური გარემო, ბიზნესი გათავისუფლება სახელისუფლებო ზეგავლენისაგან და

შეიქმნება საკუთრების დაცვის მყარი გარანტიები, გააქტიურდება მუშაობა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ევროკავშირთან, აშშ-სთან. ადგილობრივი ბაზარი დაცული იქნება უცხოური დემპინგური საქონლისაგან, გატარდება ღონისძიებები რუსეთის ბაზარზე ქართული აგროსამრეწველო პროდუქციის შეღწევის მიმართულებით.

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაში მნიშვნელოვანი როლი განეკუთვნება მონეტარულ პოლიტიკას. ამ კუთხით მომავალში გათვალისწინებულია ეროვნული ვალუტის მიმართ ნდობის გაზრდა და შესაბამისად დოლარიზაციის დონის შემცირება, აგრეთვე მონეტარული ხელისუფლების გათავისუფლება პოლიტიკური ზეწოლისაგან, კომერციულ ბანკებს შორის ჯანსაღი კონკურენციის დამკვიდრება, დეპოზიტების დაზღვევის სისტემის დანერგვა, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას.

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებაში განსაკუთრებულ ადგილს დაიკავებს აგრეთვე ფისკალური პოლიტიკა, რომლის ერთ-ერთ მთავარ მიმართულებად მომავალში მიჩნეულია არამიზნობრივი სუბიექტის ხარჯების გაუქმება.

მაკროეკონომიკური პოლიტიკა და მიკროეკონომიკური პოლიტიკა ერთმანეთთან კაუზალურ დამოკიდებულებაში არიან, ისინი განსაზღვრავენ თითოეული მათგანის განვითარების ორიენტირებას. უახლოეს მომავალში მაკროეკონომიკურ სტაბილურობასა და განვითარებაზე განსაკუთრებულ როლს ითამაშებს მიკროეკონომიკის, რეალური სექტორის ისეთი მნიშვნელოვანი დარგი როგორცაა აგროსამრეწველო კომპლექსი. სახელისუფლებო პროგრამის თანახმად მომავალში წინა პლანზე უნდა წამოიწიოს სოფლის მეურნეობის განვითარებამ. კერძოდ, გათვალისწინებულია სასოფლო-სამეურნეო პოტენციალის სრულად და ეფექტიანად გამოყენება, აგროსამრეწველო პროდუქციის წარმოების სტაბილური ზრდა და მისი საექსპორტო პოტენციალის გაძლიერება, ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, და ა.შ. უნდა აღინიშნოს, რომ სოფლის მეურნეობის განვითარების მიზნით უკვე შეიქმნა მისი განვითარების 1 მილიარდიანი ფონდი, რომელიც აფინანსებს სოფლის მეურნეობის პროგრამებს, დაიწყო გლეხებზე (ფერმერებზე) აგროსესხების გაცემა, მათ დაურიგდათ სასოფლო-სამეურნეო ვაუჩერები მიწის დასამუშაველად, ჰერბიციდების, სასოფლო-სამეურნეო ინვენტარის შესაძენად და სხვა სასოფლო-სამეურნეო ღონისძიებათა განსახორციელებლად. რეგიონებში შეიქმნა აგროსერვისები, საკონსულტაციო ცენტრები. შექმნილია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, გადამზადდა ტექნიკოსები და ა.შ. რაც უახლოეს მომავალში მნიშვნელოვნად წინ წასწევს ქვეყნის აგროსამრეწველო სექტორს. ამავდროს მნიშვნელოვნად გაიზრდება საექსპორტო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყანაში უცხოური ვალუტის შემოდინებას, საგადასახადო ბალანსის გაუმჯობესებისას და რაც მთავარია მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას.

ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს ხელისუფლებას მკაფიოდ აქვს ჩამოყალიბებული ქვეყნის მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ახალი ორიენტირები, რომელთა პრაქტიკაში განხორციელება უზრუნველყოფს ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას, დასაქმების პრობლემის გადაწყვეტას, ინფლაციური პროცესების დარეგულირებას, საგარეო ვაჭრობის გადრეწვა-გამარტივებას, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას და სხვა ეკონომიკური ღონისძიებების გატარებას, რომლებიც საბოლოო ჯამში უზრუნველყოფენ მდგრადი, სტაბილური ეკონომიკური განვითარებას და ცხოვრების დონის ამაღლებას.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. ინფლაცია საქართველოში - გამომწვევი მიზეზები და დაძლევის გზები. ეკონომიკური კვლევის ცენტრი, თბ., 201.
2. ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2013-2016 წლებისათვის (საბოლოო ვარიანტი), საქართველოს მთავრობა, თბ., 2013.
3. სამთავრობო პროგრამა „ძლიერი, დემოკრატიული ერთიანი საქართველო“, თბ., 2012.

ომარ მიწაძე

იურიდიულ მაცნეებთან დოქტორი,
აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

საბაჟო, საგადასახადო და აქციზურ საქონელზე მარკირების წესების დარღვევა ხელყოფს მარკირების წესების დარღვევათა დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

ფინანსები

საბაჟო, საგადასახადო და აქციზურ საქონელზე მარკირების წესების დარღვევა ხელყოფს და ზიანს აყენებს ქვეყნის ეკონომიკურ და ფინანსურ ინტერესებს.

მოქმედი კანონმდებლობით აღნიშნული დანაშაულის მიმართ პასუხისმგებლობის დაწესების მთავარი დედააზრი იმაში მდგომარეობს, რომ თავიდან იქნეს აცილებული ის ზიანი, რაც შეიძლება ქვეყნის ეკონომიკასა და ფინანსურ საქმიანობას მიაღწეს.

სამივე სახის დანაშაულთა ხელყოფის ობიექტია საქართველოს ეკონომიკა და ფინანსური საქმიანობა, სუბიექტური მხრივ ეს დანაშაულები შეიძლება ჩადენილ იქნეს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით, რომელსაც განახორციელებენ საქონლის დამამზადებლები, კერძოდ, სპეციალური სუბიექტები. სხვა შემთხვევაში მისი რეალიზატორი ან გადამზიდავი 14 წელს მიღწეული შერაცხადი ფიზიკური პირი ან პირები.

აღნიშნული კატეგორიის საქმეების გამოძიების დაწყების საფუძველად უმეტეს შემთხვევაში გვევლინება მაკონტროლებელი ორგანოებიდან მოწოდებული ცნობა, ან ოპერატიული სამსახურის მიერ მოწოდებული ცნობა, ან უშუალოდ მათ მიერ გამოვლენილი დანაშაულის ნიშნები ეჭვიმტანილის დაკავებისა და მისი პირადი ჩხრეკის შედეგად აღმოჩენილი და ამოღებული გადამალული საგანი და სხვა. ამასთან, თითოეული სახის დანაშაულის ნიშნების გამოვლინებისა და გამოძიების დაწყების საფუძველი გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება, კერძოდ, საბაჟო წესების დანაშაულებრივი დარღვევისა და მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონლის აქციზური მარკის გამოშვების, შენახვის, რეალიზაციის ან გადაზიდვის შესახებ დანაშაულის ნიშნების გამოვლენისა და გამოძიების დაწყებას, როგორც წესი, წინ უსწრებს მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე ოპერატიული სამსახურის მიერ ტვირთის დაკავება, მისი დათვალიერება ან ცნობაში მითითებული ობიექტის ჩხრეკა და საძიებო საგნების ამოღება, ან საბაჟო საზღვარზე გადამსვლელი ან იქედან შემომსვლელი პირების შემოწმება, მათი პირადი ჩხრეკა, ტრანსპორტის დათვალიერება, ამოღების ჩატარება და სხვა. გადასახადისათვის თავის არიდების ფაქტზე კი გამოძიების დაწყების საფუძველად, უპირატესად გვევლინება რევიზიისა და შემოწმების აქტები.

საბაჟო წესების დარღვევასა და მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონლის აქციზური მარკის გარეშე გამოშვების, შენახვის, რეალიზაციის ან გადაზიდვის ფაქტზე გამოძიება უმეტესწილად იწყება საბაჟო პუნქტებში შემოწმებისას გამოვლენილი მონაცემების საფუძველზე.

იმ შემთხვევაში, როცა აღმოჩენილი დაკავებული და წარმოდგენილია მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური საქონელი აქციზური მარკის გარეშე კომპეტენტურმა პირმა უნდა გაარკვიოს და დაადგინოს შემდეგი საკითხები:

- სად, როდის და რა გარემოებებში, რა რაოდენობის საქონელი იქნა აღმოჩენილი და ამოღებული?
- რა ინდივიდუალური ნიშნებით ხასიათდება, სადაა დამზადებული და კონკრეტულად ვისი, რომელი სახელმწიფოს ნაწარმია?
- რა მოცულობისა და ღირებულებისაა იგი?
- რა არის მისი საბაზრო და საბაჟო ღირებულება?

- ვინ არის მფლობელი?
- სად მოხდა მისი შექმნა?
- სად იყო იგი შენახული?
- სად და როდის მოხდა ამ საქონლის აღმოჩენა და ამოღება საქონლით დატვირთული ავტომანქანის ტრანსპორტირების დროს?
- სად და როგორ ჰქონდათ იგი შენახული?
- როდის და ვინ გამოიტანა იგი სარეალიზაციოდ?
- მოახდინეს თუ არა მისი რეალიზაცია, რამდენი და რა ღირებულების?

უფრო მრავალფეროვანია გარემოებები და დოკუმენტები შესამოწმებელი გადასახადისათვის თავის არიდების ფაქტზე მიღებულ მონაცემებთან დაკავშირებით. ასეთ დროს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გაირკვეს და დადგინდეს:

- კონკრეტულად რა სახის სასაქონლო ოპერაციებითა და რეალიზაციით მიღებული და ამონაგები თანხა არ იქნა შეტანილი დეკლარაციაში?
- სად, როდის, დროის რა მონაკვეთში და რა ფორმით უნდა მოეხდინა გადასახადის შეტანა და არ შეასრულა?
- რომელ სუბიექტს (ბუღალტერი, ინდემწარმე) ევალებოდა მისი შეტანა?
- სად და როდის იქნა ეს სადავო ორგანიზაცია რეგისტრირებული და რა არის მისი სარეგისტრაციო ნომერი და სხვა?

საჭიროა გაირკვეს მოცემულმა პასუხისმგებელმა პირმა რა ხერხებითა და საშუალებებით შეძლო გადასახადებისაგან თავის არიდება-წარმოდგენილი არ იქნა საგადასახადო დეკლარაცია თუ საბუღალტრო აღრიცხვის დოკუმენტები. წინასწარი შეცნობით განზრახ არასწორი მონაცემები იქნა შეტანილი საგადასახადო დეკლარაციაში თუ საბუღალტრო აღრიცხვის დოკუმენტებში. გადამხდელისაგან შემცირებული სახით იქნა გადარიცხული გადასახადი თანხა, თუ საერთოდ არ იქნა იგი შესაბამის ბანკში შეტანილი.

საჭიროა ასევე გაირკვეს სად და რა სახის დოკუმენტებში იქნა შეტანილი არასწორი მონაცემები და მოხდეს მისი ამოღება და მომარჯვება საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების პროცესში გამოსაყენებლად და სხვა.

მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური სააქონლის, აქციზური მარკის გარეშე გამოშვების, შენახვის, რეალიზაციის ან გადაზიდვის საქმეთა გამოძიების დროს მთავარი ყურადღება გადატანილი უნდა იქნეს ისეთ საორიენტაციო საკითხებსა და გარემოებების დადგენაზე, როგორიცაა:

- სად და ვის მიერაა დამზადებული მარკირებას დაქვემდებარებული აქციზური მარკის გარეშე გამოშვებული საქონელი?
- რა სახისა და რა დანიშნულებისაა გამოშვებული სადავო საქონელი?
- ვინ და სად შეიძინა იგი?
- ვინ არის მისი მესაკუთრე?
- საიდან და როგორ მოხდა მისი შემოტანა?
- სად და ვის ჰქონდა იგი შესაძენად მიზარებული?
- თუ ეს საქონელი იმპორტული ნაწარმია, როგორ მოხდა საბაჟო საზღვარზე მისი გადმოტანა და გადახდევინებული იქნა თუ არა მასზე შესაბამისი ბაჟი?
- რა შეადგენს ამ საქონლის ღირებულება?
- ვინ მოახდინა ამ საქონლის შექმნა, შენახვა ან რეალიზაცია?
- სად, ვისთან და რისთვის მიჰქონდა მოცემული საქონელი?
- ამგვარი საქონლის რეალიზაციას ხომ არ ახდეს ინტენსიურად მოცემული დაკავებული პიროვნება?

- როგორ ხასიათდება საქონლის მეპატრონე და არის თუ არა ის ადრე შემჩნეული ასეთ ქმედებაში ორჯერ ან მეტჯერ?
- საქმეზე მოპოვებული მასალების მიხედვით სს კოდექსის რომელი მუხლის ან მუხლის ნაწილით უნდა მოხდეს ჩადენილი ქმედების კვალიფიკაცია?

საბაჟო წესების დანაშაულებრივი დარღვევის საქმეების გამოძიების დროს მთავარი ყურადღება გადატანილ უნდა იქნეს საქმის სრული, ყოველმხრივი გამოკვლევისათვის მნიშვნელობის მქონე ისეთი გარემოებების დადგენაზე, როგორცაა:

- რა მოცულობისა და ღირებულებისაა საბაჟო საზღვარზე გადატანილი ან გადმოტანილი საქონელი?
- როდის და როგორ მოხდა საბაჟო საზღვარზე დიდი ოდენობით მოძრავი ნივთის გადატანა ან მისი გადმოტანა?
- ხომ არ იქნა იგი ჩადენილი საბაჟო კონტროლის გვერდის ავლით ან მისგან მალულად?
- ამგვარი საქონლის გადატანა ან გადმოტანა ხომ არ მოხდა რაიმე სახის ყალბი დოკუმენტის ან საბაჟო იდენტიფიკაციის საშუალების გამოყენებით?
- საბაჟო საზღვარზე ესეოდენ დიდი ოდენობით ნივთების ან საქონლის გადატან-გადმოტანა ხომ არ მოხდა დეკლარაციაში ყალბი მონაცემების შეტანით?
- საბაჟო საზღვარზე გადატანილი ან გადმოტანილი ეს ნივთები თავისი ღირებულებით ხომ არ მიეკუთვნება განსაკუთრებით დიდ ოდენობას?
- ხომ არ მოხდა საქართველოს საბაჟო საზღვარზე საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი კულტურის ძეგლის ან ძეგლის ნიშნის მქონე ობიექტის ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული საიუველირო ნაკეთობის, ან ნაკეთობის ჯვართის წესის დარღვევის გადატანა ან გადმოტანა?
- ხომ არ ჰქონდა ადგილი საქართველოს საბაჟო საზღვარზე შხამიანი, მომწალავი, რადიოაქტიური ან ფეთქებადი ნივთიერების, შეიარაღების, ასაფეთქებელი მოწყობილობის, ცეცხლსასროლი იარაღის, ან იმ მასალისა და მოწყობილობის გადატან-გადმოტანას, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მასობრივი განადგურების იარაღის შესაქმნელად?
- ადგილი ხომ არ ჰქონდა კანონით გათვალისწინებულ საბაჟო წესების დარღვევის ჩადენას რომელიმე მაკვალიფიცირებელ გარემოებაში?
- ხომ არ იყო ეს დანაშაულებრივი ქმედება ჩადენილი მოცემული პირის მიერ არაერთგზის?
- ხომ არ იყო იგი ჩადენილი მოხელის ან მასთან გათანაბრებული პირის მიერ სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით?
- ხომ არ მოხდა ამ დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენა საბაჟო კონტროლის განმახორციელებელის მიმართ ძალადობის გამოყენებით?
- ხო არ იყო იგი ჩადენილი ორგანიზებული ჯგუფის მიერ?
- დანაშაულებრივი ქმედების ჩადენის შემდეგ კვალის დაფარვის მიზნით რა ხერხები და საშუალებები იქნა გამოყენებული?
- საბაჟო წესების დარღვევა ხომ არ იყო გამოწვეული უკიდურესი აუცილებლობითა და სხვა გარემოებებით?

ზემოთხამოთვლილი საკითხების განხილვა არც თუ იშვიათად უხდება სასამართლოს სამსჯავრო გამოძიების დროს, როცა ხდება საქმის არსებითი განხილვა და ასეთი მაგალითები უამრავია სასამართლო პრაქტიკაში, რომლის აქ ჩამოთვლა ძალიან შორს წავიყვანს.

გადასახადისათვის თავის არიდების საქმეების გამოძიებასთან დაკავშირებით აუცილებელია გამოძიების დაწყების პირველსავე ეტაპზე გამოკვლეული და დადგენილი იქნეს ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები და გარემოებები, როგორცაა:

- რა ვადები იყო დაწესებული გადასახადისათვის საგადასახადო კანონმდებლობით და მოცემულ

კონკრეტულ შემთხვევაში დროის რა მონაკვეთში მოხდა გადასახადისაგან თავის არიდება?

- სად, როდის და როგორ იქნა ჩადენილი მოცემული გამოსაძიებელი დანაშაულებრივი შემთხვევა?
- როდის იქნა დაარსებული მოცემული ორგანიზაცია და ვინ არის მისი დამფუძნებელი?
- ბოლოს როდის იქნა შემოწმებული ეს ორგანიზაცია საგადასახადო ინსპექციის მიერ და დროის რა მონაკვეთში?
- რა სახის საქმიანობას ეწეოდა ან ეწევა მოცემული ორგანიზაცია?
- გადასახადისათვის თავის არიდება ჩადენილი იყო საგადასახადო დეკლარაციის წარუდგენლობით, თუ მასში წინასწარი განძრახვით არასწორი მონაცემების შეტანით?
- გადასახადისათვის თავის არიდება ხომ არ იქნა ჩადენილი საბუღალტრო-საანგარიშო დოკუმენტებში არასწორი მონაცემების შეტანით?
- სრული ოდენობით იქნა თუ არა გადასახდელი თანხა ბიუჯეტში?
- რამდენად შემცირებული სახით იქნა შეტანილი ბიუჯეტში გადასახდელი თანხა?
- სად და რა სახის დოკუმენტებში იქნა შეტანილი საგადასახადო თანხის ოდენობა შემცირებული სახით?
- ადგილი ხომ არ ჰქონდა საშემოსავლო დოკუმენტებში მათ არასწორ აღრიცხვას?
- რა რაოდენობის თანხაა დარჩენილი გადასახდელი და არის თუ არა იგი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დასჯადი და სსკ-ის რომელი მუხლის რომელი ნაწილით?
- ვის ევალებოდა მოცემული გადასახადის გადახდა, მისი შეტანა საგადასახადო ბიუჯეტში და კონკრეტულად ვინ არ შეასრულა იგი?
- ვისი ხელმოწერითაა შედგენილი საგადასახადო დეკლარაცია და მასში რამდენადაა შემცირებული გადასახადი?
- კონკრეტულად რა ხერხებითა და საშუალებებით მოხდა გადასახადებისაგან თავის არიდება?

ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხები და გარემოებები ამომწურავი არაა და მისი რაოდენობა ყოველ კონკრეტულ საბაჟო სახის დანაშაულთა გამოძიების დროს შეიძლება გაიზარდოს ან შემცირდეს. ამ საკითხებისა და გარემოებების დადგენის საშუალებები თავიანთი იურიდიული ბუნებითა და ტაქტიკური თავისებურებებით მრავალფეროვანია. ვფიქრობთ, სტატიაში დასმული საკითხების გათვალისწინება ხელს შეუწყობს ტვირთბრუნვის ეფექტიანად მართვას და ფისკალური შედეგების გაუმჯობესებას.

ლელა ბახტაძე

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

საფინანსო სისტემის ფორმირებისა და განვითარების პრობლემები ტრანსფორმაციული ეკონომიკის ქვეყნებში

ფინანსები

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისთვის ერთ-ერთი მთავარი ნაბიჯია ეფექტიანი საბანკო და საფინანსო სისტემების შექმნა. ფინანსური ინსტიტუტების და პირველ რიგში, ბანკების ამოცანაა შიდა რესურსების მობილიზაცია და მათი ეფექტიანი განაწილება. არსებული საწარმოების განვითარება, აგრეთვე ახალი საწარმოების შექმნა შეუძლებელი იქნება აუცილებელი კაპიტალის გარეშე. ამ პრობლემის გათვალისწინებით გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნები პირველხარისხოვან მნიშვნელობას ანიჭებენ საბანკო სექტორის რეფორმას. ეს ამოცანა საკმაოდ რთულია, რამდენადაც საწყის ეტაპზე ამ ქვეყნების უმრავლესობაში ფინანსური სფეროს განვითარებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურა არ არსებობს. მაშინაც კი, როცა ეს რეფორმები ტარდება საწყის ეტაპზევე აუცილებელია ახალი ბუღალტრული სტანდარტების შექმნა, სხვადასხვა აქტივების ეფექტიანობის შეფასების ნორმების დაწესება, კანონებისა და დადგენილებების მიღება საბანკო სისტემისა და საწარმოების გაკოტრების შესახებ, პერსონალის მომზადება, აუცილებელი ინფრასტრუქტურის შექმნა, ზარალის განაწილება. საბანკო პორტფელის სტრუქტურის გარდაქმნა, კერძოდ კი, ეფექტიანი საბანკო სისტემის შექმნა ხანგრძლივ პერიოდს მოითხოვს.

ტრანსფორმაციული ეკონომიკის ქვეყნებში საფინანსო სისტემის სფეროში რეფორმის მიმდინარეობისას გადასატრეული ამოცანებია:

1. მკაცრი საბიუჯეტო შეზღუდვის პირობების შექმნა საბანკო სისტემისთვის;
2. ინფრასტრუქტურის შექმნა და გაუმჯობესება;
3. ბუღალტრული და აუდიტორული სტანდარტების დანერგვა კომპანიების და ახალი პროექტების ზუსტი შეფასებისთვის, აგრეთვე ბანკების ეფექტიანობისა და გადახდისუნარიანობის შეფასებისთვის;
4. კადრების მომზადება;
5. საკრედიტო პორტფელის შეფასება;
6. ფილიალებისა და მომსახურების ქსელის გაფართოება.

ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების საფინანსო ინსტიტუტები მაღალეფექტიანია, რამდენადაც ისინი მოიცავს სხვადასხვა საფინანსო დაწესებულებებს, რომლებიც სთავაზობენ სხვადასხვა სახის ფინანსურ მომსახურებას, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკაში ინდივიდთა პირად მონაწილეობის და დანაშოგების ზრდას. ასეთ რთულ სისტემას აქვს სხვადასხვა ფინანსური ინსტრუმენტების ფართო ნაკრები, როგორცაა სასესხო ვალდებულებები – ობლიგაციები და თამასუქები, აქციები, ვარანტები, დეპოზიტური სერტიფიკატები, სვოპები, ფორვარდული კონტრაქტები და ვადიანი დეპოზიტები. საფინანსო ინსტიტუტები მოიცავენ საინვესტიციო ბანკებს, საფინანსო კომპანიებს, სალიზინგო და ფაქტორინგულ კომპანიებს, საპნესიო ფონდებს, „სარისკო“ კაპიტალის კომპანიებს და სხვ.

საფონდო ბაზრები შეიძლება შეიქმნას რეფორმირების ადრეულ ეტაპზე, მაგრამ შეფასებისა და ინფორმაციის შეგროვების მექანიზმების არასრულყოფილების გამო გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების უმრავლესობას წლები დასჭირდება, ვიდრე ეს ბაზრები მნიშვნელოვან როლს შეასრულებენ.

საქართველოში ფინანსური ბაზრის ფორმირება-ფუნქციონირება თანმხლები პრობლემებით მიმდინარეობს. დაბალია წარმოების ზრდის ტემპი, ეროვნული ეკონომიკა ნაკლებად ემორჩილება საბაზრო

ურთიერთობათა კანონზომიერებებს, ფაქტობრივად მოდუნებულ მდგომარეობაშია – ფასიანი ქაღალდების პირველადი ბაზარი, ნაკლებად არის ახალი ემისიები. ყოველივე ამის გამო სუსტძალოვანია კაპიტალის ბაზარი, იგი მინიმალურადაც ვერ აკმაყოფილებს ეროვნული ეკონომიკის მოთხოვნილებებს.

ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზრის განვითარების პროცესში აუცილებელია ქვეყანაში განხორციელდეს ახალი ემისიები და სხვადასხვა ფასიანი ქაღალდების გამოშვება, სხვანაირად საეჭვოა ჩამოყალიბდეს ლიკვიდური საფონდო ბაზარი.

ფასიანი ქაღალდების მეორადი ბაზარი საფონდო ბირჟის სახით ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტიციების მოზიდვის ნაცადი საშუალებაა. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ისეთი კანონების მიღებას როგორცაა: კანონი საინვესტიციო ფონდების შესახებ, კანონი მუნიციპალური და სახელმწიფო ქონების გამიჯვნის შესახებ, ცვლილებების შეტანა საგადასახადო კოდექსში და სხვა.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში საბაზრო ურთიერთობების ეფექტიანად ჩამოყალიბებისა და საფინანსო პოლიტიკის სრულყოფის საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება საბანკო სისტემის განვითარებას. ცენტრალური ბანკი კომერციულ ბანკებზე ზემოქმედებისა და ფულად-საკრედიტო რეგულირებისთვის იყენებს კომერციული ბანკების რეფინანსირების მეთოდს, რომელიც მიხნეულია კომერციული ბანკების საკრედიტო დაბანდებებისა და ლიკვიდურობის მოქნილ მექანიზმად.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში საბანკო სისტემამ ხელი უნდა შეუწყოს ქვეყანაში ეკონომიკის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას, გრძელვადიანი დაბანდებების მწყობრი მექანიზმის ჩამოყალიბებას და ეკონომიკის ყველა სფეროში საბაზრო ურთიერთობათა განვითარებას. ამასთან, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სრულყოფისთვის აუცილებელია განხორციელდეს საკრედიტო რეგულირება, რადგანაც მას შეუძლია ზემოქმედება მოახდინოს ისეთ ეკონომიკურ პარამეტრებზე, როგორცაა კაპიტალდაბანდებათა მოცულობა, მყიდველობითუნარიანობის მასშტაბები, ვალუტის კურსის დონე და ა.შ.

გარდამავალი პერიოდის საწყის ეტაპზე კომერციული ბანკები თავიანთ საქმიანობას დაკრედიტების დარგში წარმართავენ მოკლევადიანი კრედიტების გაცემისთვის, თანაც ძირითადად დასაქმებული არიან სავაჭრო-საშუამავლო საქმიანობის დასაკმაყოფილებლად და არა მატერიალური წარმოების სფეროს მომსახურებაზე. მოგვიანებით კი, კომერციული ბანკებისათვის და მთლიანად ეროვნული მეურნეობისთვის სტრატეგიული მნიშვნელობის მიმართულება უნდა გახდეს ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ორიენტაციის ისეთი შეცვლა, როცა შესაძინევი უპირატესობა მიენიჭება მატერიალური წარმოების სფეროს დაფინანსებას, რითაც უზრუნველყოფილი იქნება ეკონომიკის პერსპექტიული განვითარება.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ერთ-ერთი მიმართულებაა ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკების საქმიანობის რეგულირება და კონტროლის გაძლიერება, რაც გამოიხატება ყველა ბანკის მიმართ მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნის დაწესებით, რათა ბანკის კლიენტები რამდენადმე მაინც იქნენ დაცული შესაძლო დანაკარგებისაგან, ხოლო კომერციულმა ბანკებმა იგრძნონ ფინანსური პასუხისმგებლობა და თავი აარიდონ სარისკო და ნაკლებად ეფექტიან საკრედიტო გარიგებებს.

საფინანსო პოლიტიკის აქტუალური საკითხია საგადაამხდელო ბალანსის რეგულირება. საგადაამხდელო ბალანსი, ერთი მხრივ, ქვეყნის საგარეო-სავაჭრო და სავალუტო-საფინანსო პოლიტიკის შემუშავების საფუძველია, ხოლო, მეორე მხრივ, უზრუნველყოფს ქვეყნის შიგნით სწორი საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას.

ეკონომიკის სტაბილიზაციის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია საგადაამხდელო ბალანსის მდგომარეობაზე ზემოქმედება მოვახდინოთ ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა: ფასები შიდა ბაზარზე, ეროვნული წარმოება, ეროვნული შემოსავალი და დასაქმების დონე.

აღსანიშნავია, რომ საგადაამხდელო ბალანსი დიდ ზეგავლენას ახდენს ქვეყნის ფულადი ერთეულის სავალუტო კურსის ჩამოყალიბებაზე.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნების საინვესტიციო კლიმატის გაჯანსაღებაში მნიშვნელოვან როლს

უცხოური ინვესტიციები ასრულებს. რადგან მათ მხოლოდ საკუთარი ძალებით საინვესტიციო პრობლემის დაძლევა არ შეუძლიათ. ამასთან, დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს უცხოური ინვესტიციების პირობების და ხელსაყრელობის ანალიზს, საუკეთესო ვარიანტების შერჩევას.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში უცხოური კაპიტალი ითვლება საინვესტიციო კაპიტალის ერთ-ერთ მთავარ წყაროდ. სინამდვილეში კი ნებისმიერ ქვეყანაში კაპიტალდაბანდებათა დიდი ნაწილი ხორციელდება შინაგანი დაგროვების ხარჯზე, რისთვისაც აუცილებელია საბანკო სისტემის რეფორმა და საფინანსო შეამავლების ქსელის შექმნა (საფონდო ბირჟა, სადაზღვევო კომპანიებით და სხვ.) ინვესტირების შიდა წყაროების ეფექტიანი გამოყენების მიზნით. შიდა დაგროვების უკმარისობის პირობებში უცხოური კაპიტალის მოდინება კაპიტალის დამატებითი წყაროს როლს ასრულებს.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს კაპიტალის დაბანდების გარდა ტრანსნაციონალური კორპორაციები გადასცემენ თანამედროვე ტექნოლოგიებს, ცოდნას მართვისა და ბიზნესის სფეროში, ამასთან, აფართოებენ ვაჭრობას ზემოთ აღნიშნულ ქვეყნებთან.

გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებით ტრანსნაციონალური კორპორაციების დაინტერესების მიზეზებია: 1. სამუშაოს ძალის დაბალი ფასი. 2. პოტენციურად დიდ ბაზარზე საკუთარი მდგომარეობის უზრუნველყოფის შესაძლებლობა;

ამასთან, გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში უცხოური კაპიტალდაბანდებათა მოდინების ხელისშემშლელი მიზეზებია:

1. ტრანსნაციონალური კორპორაციების ინტერესთა დამცველი საკანონმდებლო ბაზის არარსებობა;
2. რთული ბიუროკრატიული სისტემა, რომელიც ბევრ დროს ართმევს და აძნელებს მოლაპარაკებებს;
3. მოშლილი ინფრასტრუქტურა;
4. სამუშაო ძალის დაბალი შრომისნაყოფიერება.

უცხოური კაპიტალის დიდი ნაწილი ძირითადად გამოიყოფა მრავალმხრივი და ორმხრივი დახმარების სახით. მსოფლიო ბანკი აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებთან უკვე დიდი ხანია თანამშრომლობს. იგი გამოყოფს ამ ქვეყნებს კრედიტს პირველ რიგში, ინფრასტრუქტურის, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის, აგრეთვე საგადასახდებლო ბალანსის მოკლევადიანი მიზნების მისაღწევად. გარდა ამისა, გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში მსოფლიო ბანკის მრავალი სააგენტო აწარმოებს გამოკვლევებს ვაჭრობის, ეკონომიკის, ფინანსური სექტორის, მრეწველობის, გარემოს დაცვის, ცხოვრების დონის გაუმჯობესების, ჯანმრთელობის დაცვის სფეროებში. მსგავს გამოკვლევებს აწარმოებენ სხვა ორგანიზაციებიც როგორცაა საერთაშორისო სავალუტო ფონდი (სსფ), ევროპის კავშირი (ეკ), ევროპის საინვესტიციო ბანკი, იაპონიის ექსპორტ-იმპორტის ბანკი და სხვ.

ამრიგად, ქვეყნის ფინანსური პრობლემების დაძლევის გზაზე დიდი დახმარების გაწევა შეუძლიათ საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებსა და დასავლეთის მოწინავე ქვეყნებს, მაგრამ საქართველომ საკუთარი ინვესტიციების დასაფინანსებელი წყაროები უპირატესად შიდა რესურსებითა და მოსახლეობის დანახოების მობილიზაციით უნდა გამოიყენოს, რადგან სავარეო დაფინანსების წყაროებზე დამოკიდებულება განაპირობებს ქვეყნის სავალუტო მდგომარეობის არამდგრადობას და მნიშვნელოვან არამყარობას.

საფონდო ბაზრის განვითარების მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს, რომ წარმატებების მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სახელმწიფოს მიერ შემუშავებულია და თანმიმდევრულად არის დაცული საფინანსო პოლიტიკის უმთავრესი პრინციპები. ფინანსური ბაზარი არ წარმოადგენს საქართველოსთვის უკვე ჩამოყალიბებული და ტრადიციული საქმიანობის სფეროს. ამიტომ მისი განვითარებისთვის აუცილებელია დამატებითი სტიმულები, განსაკუთრებით შედავათიანი დაბეგვრის რეჟიმის შემუშავება-დაწესება.

განსაკუთრებით ყურადსაღებია ის გარემოება, რომ ფასიანი ქაღალდების ბაზრის ფორმირება-განვითარებაში აჩქარება საზიანოა. ბირჟა, უპირველეს ყოვლისა, არის ლიკვიდობა, რომელიც ათეული

წლების მანძილზე გროვდება. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მის განსავითარებლად დიდხანს უნდა ვიცადოთ. პირველ რიგში, აუცილებელია საბროკერო ბიზნესის განვითარება, წინააღმდეგ შემთხვევაში ხელში არალიკვიდური ბირჟა შეგვრჩება, დაბალი ოპერატიული და საფასო ეფექტიანობით, ე.ი. ხშირი იქნება სკანდალები და საბოლოო ჯამში, დაეცემა მისი რეპუტაცია. დღეს ქვეყანას სჭირდება კარგი კანონები, რომლებიც უზრუნველყოფს დამოუკიდებელი საბროკერო ფირმების თავისუფლად განვითარებას და საინვესტიციო ბიზნესის ეროვნული ეკონომიკის დამოუკიდებელ დარგად ჩამოყალიბებას.

ნებისმიერი ქვეყნის საფინანსო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ფინანსური ბაზრის და საკრედიტო-საბანკო დაწესებულებების მეშვეობით ხელს უწყობს ფულადი სახსრების დაგროვების პროცესს და მათ დაბანდებას იმ სფეროში, რომელიც მაღალი შემოსავლების მიღების შესაძლებლობას იძლევა.

საქართველოში ფინანსური ბაზრის ფორმირება-განვითარებას ხელს უწყობს პრივატიზაციის პროცესი, მესაკუთრეთა ფენის წარმოშობა, რომლებიც ფლობენ რეალურ ქონებას და ეკონომიკურად დამოუკიდებლები არიან. სწორედ ეკონომიკურად დამოუკიდებელ მესაკუთრეებს გააჩნიათ სავაჭრო გარიგებათა დადების უნარი და შესაძლებლობები ფინანსურ ბაზარზე.

ამასთან, ფინანსური ბაზრის ფუნქციონირების აუცილებელი პირობა ნორმატიული დოკუმენტების შექმნაა. საყურადღებოა, რომ დღეისთვის ქვეყანაში შექმნილია გარკვეული სამართლებრივი ბაზა და სტრუქტურა ამ საქმის წინ წასაწევად. თუმცა, ჯერჯერობით ეროვნულ ეკონომიკაში თავისუფალი ფულადი სახსრების მობილიზაცია და მისი ეფექტიანი გამოყენება დაყვანილია სპეკულანტურ ურთიერთობამდე.

საქართველოში ფინანსურ ბაზარს გააჩნია შემდეგი თავისებურებები:

1. მცირე მოცულობები და არალიკვიდობა;
2. მატერიალური ბაზის, ვაჭრობის ტექნოლოგიების, რეგულატიური და საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის, დეპოზიტარული და კლირინგული ქსელის განუვითარებლობა, სახელმწიფოს დაბალი მარეგულირებელი როლი;
3. ბაზრის სახელმწიფოებრივი რეგულირების დაქუცმაცებული, სპორადული სისტემა. სახელმწიფო ხელისუფლება ბაზარზე პირდაპირ ზემოქმედებს ისეთი ორგანოების მეშვეობით, როგორცაა: ეროვნული ბანკი (ბანკების მიერ ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებზე კონტროლი, ფინანსთა სამინისტრო (არასაბანკო საფინანსო ინსტიტუტების კონტროლი), ფასიანი ქაღალდების ეროვნული კომისია;
4. რისკის მაღალი დონე;
5. ეკონომიკის არასტაბილურობა;
6. საინვესტიციო კრიზისი;
7. საბაზრო დეფიციტი და ბაზრის აგრესიულობა და ა.შ.

საქართველოში ფინანსური ბაზრის განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ხელისშემშლელი ფაქტორია საფონდო ბირჟის განვითარების სახელმწიფო კონცეფციის უქონლობა, რის გარეშეც წარმატებების მიღწევა მნიშვნელოვნად გადაიწვეს დროში.

ფინანსური ბაზრის განვითარების კონცეფციის შემუშავებისას უნდა იქნეს გათვალისწინებული აღნიშნული ბაზრის მდგომარეობის ანალიზის ჩატარება, ამ სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის განსაზღვრა და ბაზრის განვითარების სტრატეგიის შემუშავება.

ნათელა ვაშაკიძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკადემიკოსი სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

საშემოსავლო გადასახადის შემცირება - სოციალური ფონდის აღდგენის გზა

ფინანსები

ნებისმიერი ქვეყნის არსებობისა და ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია მყარი, სტაბილური ფინანსური ბაზის შექმნა, რომელიც მიიღწევა სახელმწიფოს შემოსავლების მობილიზაციითა და მდგრადი საგადასახო სისტემის ჩამოყალიბება-ფუნქციონირებით.

სახელმწიფო ფინანსების ფუნქციონირებისას წარმოიქმნება ორი ერთმანეთთან ორგანულად დაკავშირებული პროცესი: სახელმწიფოს განკარგულებაში ფინანსური რესურსების მობილიზაცია და მისი გამოყენება სახელმწიფოებრივი ღონისძიებების დასაფინანსებლად.

ამ პროცესების პირველი აქტი გამოსატყულებას პოულობს ბიუჯეტის შემოსავლებში, ხოლო მეორე აქტი ბიუჯეტის ხარჯებში.

სწორედ გადასახადები წარმოადგენს ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების მთავარ მეთოდს. როგორც წესი, გადასახადები წარმოადგენს ფიზიკური და იურიდიული პირების სავალდებულო გადასახადებს, რომელსაც სახელმწიფო ამოიღებს აუცილებელი, არაეკვივალენტური და უსასყიდლო სახიათიდან გამომდინარე.

საქართველოში არსებული გადასახადებიდან თავისი როლის მიხედვით საყურადღებოა საშემოსავლო გადასახადი. ქვეყანაში შეიქმნა ამ გადასახადის დაბეგვრის პრინციპულად ახალი სისტემა, რომელიც ძირფესვიანად განსხვავდება ეკონომიკის ცენტრალიზებული სახელმწიფო რეგულირების სიტემისაგან.

საშემოსავლო გადასახადი საგადასახადო პრაქტიკაში ერთ-ერთ ძირითად გადასახადს წარმოადგენს. იგი სახელმწიფო საბიუჯეტო შემოსავლების მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს და გადაიხდება შემოსავლის მიღებისას.

საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრის წესი და ნორმები ნებისმიერ ქვეყანაში ყოველთვის იწვევდა და იწვევს როგორც ხელისუფალთა, ისე დამსაქმებელთა და დასაქმებულთა შორის ცხოველ ინტერესებს. ზოგჯერ ეს ინტერესები ემთხვევა ერთმანეთს, ზოგჯერ კი, მკვეთრად განსხვავებულიცაა. საქართველოს სინამდვილეშიც აღნიშნულმა გადასახადმა ვერ აიცილა მრავალჯერადი ცვლილება და ვერც კრიტიკისაგან გამოდგა დაცული. მნიშვნელოვანი ცვლილებების შეტანა გადასახადის მოცულობის განსაზღვრაში 2007 წლიდან დაიწყო. კერძოდ, 2007 წლის 7 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტმა საგადასახადო კოდექსში შეიტანა ცვლილება: გაუქმდა 20% –იანი სოციალური გადასახადი და საშემოსავლო გადასახადი გაიზარდა 12 % დან 25 % მდე. კანონი ამოქმედდა 2008 წლის 1 იანვრიდან, ამასთან მთავრობას დაევადა 2008 წლის 15 მაისამდე წარედგინა 5 წლის განმავლობაში საშემოსავლო გადასახადის ეტაპობრივი შემცირების საკანონმდებლო წინადადებები, რომელიც 25 %- დან განაკვეთს შემცირებდა 15 %-მდე.

საშემოსავლო გადასახადის 20%-დან 15%-მდე შემცირებას 2011 წლიდან ამოქმედებულ საგადასახადო კოდექსი ითვალისწინებდა. კერძოდ, კანონით განსაზღვრული გრაფიკის თანახმად, 2013 წლამდე საშემოსავლო გადასახადი 20%-ის ტოლი, 2014 წლამდე 18%, ხოლო შემდგომ 15% უნდა გამხდარიყო.

საშემოსავლო გადასახადის ამგვარი ცვლილება მძიმე ტვირთად დააწვა თითოეულ დასაქმებულს. იბადება კითხვა, რეალობაში ვის შეუშცირდა გადასახადის განაკვეთი და ვინ უფრო მართალია ამ დაგეგმი-მთავრობა თუ ხალხი? ამისათვის დაგჭირდება სოციალური და საშემოსავლო გადასახადის დრმა გააზრება.

საკითხში უკეთ გარკვევის მიზნით, საჭიროა კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ სოციალური და საშემოსავლო გადასახების არსი.

სოციალური გადასახადის შემთხვევაში გადასახადის გადამხდელად ითვლება დამქირაველი, საწარმო ან ფიზიკური პირი. სოციალური გადასახადით დაბეგვრის ობიექტია ხელფასი და მასთან გათანაბრებული შემოსავლები, განაკვეთი შეადგენდა 20%-ს.

საშემოსავლო გადასახადის მიხედვით გადასახადის გადამხდელია რეზიდენტი და არარეზიდენტი ფიზიკური პირის დასაბეგრი შემოსავალი, რომელიც არსებული კანონმდებლობის შესაბამისად იბეგრებოდა 25% -ით. აქედან გამომდინარე, ძნელი მისახვედრი არ არის თუ რა განსხვავებაა ამ ორ გადასახადს შორის. საშემოსავლო გადასახადის შემთხვევაში გადასახადს იხდის დასაქმებული, ხოლო სოციალური გადასახადის შემთხვევაში დამსაქმებელი. სწორედ ეს არის პასუხი კითხვაზე, თუ ვისთვის შემცირდა და ვისთვის გაიზარდა გადასახადის განაკვეთი საშემოსავლო გადასახადის ცვლილებითა და სოციალური გადასახადის გაუქმებით.

მიუხედავად ამისა საგადასახადო კოდექსის ამგვარმა ცვლილებამ დამატებითი პრობლემები წარმოშვა დასაქმებულსა და დამსაქმებელს შორის ცხადია დამსაქმებელი ვერ უზრუნველყოფს ხელფასის მატებას ისე, რომ მიიღოს დიდი უკუფექტი, რადგან გაზრდილ ხელფასს აკლდება გადახდილი თანხა, რომელიც დასაწყისში ხელფასის შეადგენდა. ეს ცვლილება სხვადასხვაგვარად შეეხო სახელმწიფო და კერძო სექტორს. ამ ცვლილებების ფონზე იბადება კითხვები: თუ, რატომ მოახდინა მთავრობამ საშემოსავლო გადასახადის ამგვარი ცვლილება, რა ეკონომიკური ეფექტი აქვს და რა გავლენა ექნება მას დამსაქმებელსა და დასაქმებულზე, როგორი უნდა იყოს სოციალური გადასახადი და რას უნდა ხმარდებოდეს იგი?

საქართველოს პრეზიდენტმა 2007 წლის დასაწყისში თავის ყოველწლიურ გამოსვლაში აღნიშნა, რომ საგადასახადო სისტემა კიდევ უფრო უნდა გამარტივებულიყო. უნდა მომხდარიყო სოციალური და საშემოსავლო გადასახადების გაერთიანება იმ არგუმენტით, რომ სოციალური გადასახადის 20% და საშემოსავლო გადასახადის 12%-ი ჯამში იძლეოდა 32%-ს, სამაგიეროდ დაედგინათ 25 %-იანი საშემოსავლო გადასახადი. ფაქტიურად ეს ორი გადასახადი სულ სხვადასხვა გადასახადია და განსხვავებულ ბაზიდან გაიანგარიშება, ამიტომ, მათი გაერთიანება, მით უფრო დაჯამება -უბრალოდ შეუძლებელია.

საშემოსავლო გადასახადის 12%-დან 25%-მდე გაზრდამ 2-ჯერ უფრო დაამძიმა საგადასახადო ტვირთი. საბიუჯეტო სექტორში ხელფასების ზრდამ გამოიწვია სხვა გადასახადების დაწესება, რაც ბევრისთვის ყურადღების მიღმა დარჩა. საქმე ეხება ქონების გადასახადს. ცნობილია, თუ ოჯახის წლიური შემოსავალი არ აღემატება 40 000 ლარს, მაშინ იგი არ იხდის ქონების გადასახადს, მაგრამ თუ მისი შემოსავალი აღემატება 40 000 ლარს, ამ შემთხვევაში შემოდის გადასახადის პროგრესირებადი სისტემა, რომელიც იწყება 0.02% განაკვეთის პუნქტიდან. ეს გადასახადი მატულობს უძრავ ქონებაზე იმისდამიხედვით, თუ რამდენია ოჯახის წლიური შემოსავალი. წლიური შემოსავალი ოჯახის იზრდება იმიტომ, რომ საბიუჯეტო სექტორმა გაზარდა ხელფასები, საშემოსავლო გადასახადის გაზრდასთან ერთად. შემოსავლად ითვლება დარიცხული ხელფასი და არა ხელზე აღებული თანხა. ეს იმას ნიშნავს, რომ როცა საბიუჯეტო სექტორში გაზარდეს ხელფასები, დაქირავებულმა ხელზე იგივე თანხა აიღო. დარიცხვის გაზრდამ გამოიწვია ოჯახის შემოსავლის ხელგონურად გაზრდა და მათ გაუხდათ ოჯახის შემოსავალი 40 000 ლარზე მეტი, ამიტომ იგი კიდევ სხვა კუთხით დაიბეგრა, ისე რომ მათი შემოსავლები არ გაზრდილა.

კერძო სექტორში მდგომარეობა კიდევ უფრო ცუდადაა, სადაც დაქირავებული და დამქირავებელი შედიან ურთიერთგარიგებაში. ხელფასს აფიქსირებენ ნაკლებს, ხოლო არაფორმალური სიტყვიერი კონტრაქტიდან დამქირავებელი უხდის დაქირავებულს გაცილებით მეტს, რომელიც ცხადია სრულად არ იბეგრება. საშემოსავლო გადასახადის ცვლილებამ სწორედ ასეთ უარყოფით ეფექტს შეუწყო

ხელი, რაც ჩრდილოვანი ეკონომიკის და სპეკულაციური გარიგებებისათვის პირველი ხელშემწყობი ფაქტორია.

ჩვენი აზრით, არ უნდა მომხდარიყო სოციალური და საშემოსავლო გადასახადების გაერთიანება, რადგან ისინი არიან სხვადასხვა, ხოლო გადასახადის ტვირთი დააწვა დასაქმებულს, რის შედეგადაც გამოწვეული პრობლემები სახეზეა.

აუცილებელია მოხდეს საშემოსავლო გადასახადის გაყოფა საშემოსავლო და სოციალურ გადასახადებად, რომელთაც დაბალი საპროცენტო განაკვეთი ექნებათ. სოციალური გადასახადის გაუქმება იყო დიდი შეცდომა. მისი შემცირება არ უნდა მომხდარიყო გაუქმებით და საშემოსავლოსთან გაერთიანებით, რის შედეგადაც ფაქტობრივად დაზარალებული დარჩა დასაქმებული.

იმისათვის რომ გამოვიყვანოთ ხელფასები „ჩრდილიდან“, უნდა მოხდეს საშემოსავლო გადასახადის გაყოფა. ერთი ნაწილით შეივსოს სოციალური ფონდი, რომელიც ქვეყნის განვითარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. მისი პროპორციულ ნაწილებად დაყოფა სპეციალისტთა განსჯის საგანია.

ჩვენი აზრით, სასურველია იგი გაიყოს შემდეგნაირად: 10-12% უნდა გახდეს საშემოსავლო გადასახადი და 12-15% სოციალური გადასახადი. ეს იქნება შედავათი, როგორც დასაქმებულის, ასევე დამსაქმებლისათვის.

2013 წლიდან საშემოსავლო გადასახადი უნდა შემცირებულიყო 18%-მდე. შემოსავლების სამსახურის ინფორმაციით, ახალი სისტემით გადამხდელს შეეძლო 20%-ანი საშემოსავლო გადასახადიდან 18% ბიუჯეტის სასარგებლოდ გადაეხადა, ხოლო 2% ნებაყოფლობით ინდივიდუალური დაგროვებით ანგარიშზე გადაერიცხა. ახალი სისტემა 18% + 2% 2013 წლიდან უნდა ამოქმედებულიყო.

2013 წლიდან ფიზიკური პირის საშემოსავლო გადასახადის გაანგარიშებისას შემოღებული იქნა დაუბეგრავი მინიმუმის ცნება, რაც წლის განმავლობაში მიღებული შემოსავლიდან 1800 ლარს შეადგენს. აღნიშნული შედავათით ისარგებლებენ ის პირები, რომელთა დაქირავებით მიღებული შემოსავალიც წლის განმავლობაში არ აღემატება 6000 ლარს. მაგალითად: თუ წლიური დასაბეგრი შემოსავალი შეადგენს 6000 ლარს ან მასზე ნაკლებია 1800 ლარი იქნება დაუბეგრავი და წლის ბოლოს 360 ლარი უკან დაუბრუნდება დაქირავებულს.

ვინაიდან წლის განმავლობაში მოხდება ყველა დაქირავებული ფიზიკური პირის 20%-ანი საშემოსავლო გადასახადით დაბეგვრა, ხოლო ფისკალური წლის დასრულების შემდგომ წელს იმ პირებს ვინც ისარგებლებენ აღნიშნული საგადასახადო შედავათით, დაუბრუნდებათ კუთვნილი თანხა, შესაბამისად ეს ცვლილება საგადასახადო შემოსავლების შემცირებას 2014 წლიდან გამოიწვევს.

საქართველოს ფინანსთა სამინისტრომ საშემოსავლო გადასახადის სრულყოფა დროულად უნდა მოახდინოს. აღნიშნული საკითხი უახლოეს მომავალში აუცილებლად დადგება დღის წესრიგში და მისი გადაწყვეტისას შესაძლოა გათვალისწინებულ იქნეს სტატიაში გამოთქმული მოსახრების თუნდაც ერთი ნაწილი მაინც. საუბარია არა გადასახების წილობრივ მანქვნებლებზე, არამედ იმაზე, რომ უნდა მოხდეს საშემოსავლო გადასახადისგან სოციალური გადასახადის გამოყოფა. ეს კი საბოლოო ჯამში სოციალურ გადასახადს მიუჩენს იმ საჭირო და აუცილებელ როლს და ადგილს, რაც სამწუხაროდ დღეს იგნორირებულია.

დეფლაციის გავლენა საქართველოს საბანკო სექტორის განვითარებაზე

საქართველო

საქართველოში განვითარებული საბანკო კრიზისის მიმე შედეგების დაძლევის შემდეგ 2011 წლიდან დაიწყო ბანკების საქმიანობის მანვერებლების გაუმჯობესების პროცესი, რომელიც დიდხანს ვერ გაგრძელდა. 2012 წელს ბანკების საქმიანობა ხასიათდებოდა მდარე ზრდითა და საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუარესებით. კერძოდ, სექტორის საკრედიტო პორტფელის ზრდამ შეადგინა წლიური 12.8% , რაც წინა წლების 25-30%-იანი ზრდის ფონზე საკმაოდ მოკრძალებულად გამოიყურება. საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუარესებამ 2012 წლის ბოლოსათვის 21% შეადგინა. ზრდის ასეთივე ტენდენციაა შენარჩუნებული 2013 წლის პირველ კვარტალშიც. ამკარად სახეზეა საბანკო სექტორში არსებული პრობლემების თანდათანობითი გამოკვეთისა და მათი გაღრმავების პროცესი. სიტუაცია პრაქტიკულად უახლოვდება 2008-2010 წლების საბანკო კრიზისის პერიოდის მდგომარეობას, როდესაც ბანკების საქმიანობის გაუარესების მანვერებლები ბრალდებოდა კრიზისულ ვითარებას. დღეს კი ბანკების საქმიანობაში პრობლემების გარდამავება, შეიძლება ითქვას, გამოწვეულია ქვეყნის მაკროეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესებით, რაც, თავის მხრივ, დეფლაციური პროცესების განვითარების შედეგია.

საქართველოში დეფლაციის განვითარებას საფუძველი ჩაეყარა ჯერ კიდევ 2011 წელს. 2010 წლის ბოლოს ინფლაციის მანვერებელმა მიაღწია 11.2%-ს და განაგრძობდა ზრდას 2011 წლის მაისამდე, როდესაც მისმა დონემ 14.3% შეადგინა. ეროვნულმა ბანკმა სავალუტო ინტერვენციების მეშვეობით დაიწყო სასწრაფო წესით ლარის ამოღება, რამაც ვერ მოიტანა სასურველი შედეგი. ძალიან მალე ცხადი გახდა, რომ ინფლაციის მანვერებელი აგრძელებდა საკმაოდ სწრაფ ვარდნას, რაც ეკონომიკური ვარდნის აშკარა მანიშნებელი იყო. დეფლაციის შესაჩერებლად ეროვნულმა ბანკმა ისევ მიმართა ინტერვენციის ნაცად ხერხს და 2011 წლის მარტიდან დაიწყო ეკონომიკისათვის ლარის მიწოდება. პრაქტიკულად, ეროვნული ბანკი ცდილობდა მოეხდინა ინფლაციის ხელშეწყობის პროვოცირება, რომელიც უშედეგო აღმოჩნდა. გატარებული ღონისძიებების შედეგი იყო ინფლაციის მანვერებლის კლება 2011 წლის ივნისიდან, რომელმაც თავის ფსკერს -3.3%-ს მიაღწია 2012 წლის მაისში. პრაქტიკულად მთელი 2012 წელი და 2013 წლის დასაწყისი საქართველოში დეფლაცია მძვინვარებს და თანდათანობით ასუსტებს როგორც საბანკო სექტორს, ასევე მთლიანად ეკონომიკას.

საქართველოში დეფლაცია განპირობებულია რამდენიმე ფაქტორით, რომელთა შორის მთავარია საქართველოს ეროვნული ბანკისა და მთავრობის მიერ ანტიდეფლაციური პოლიტიკის არაეფექტიანი წარმართვა. კერძოდ, დეფლაციის ძირითადი განმაპირობებელი ფაქტორებია:

- ეკონომიკაში ფულის მასის შემცირება ინფლაციის ტემპების შემცირების მიზნით. ამისათვის გამოიყენება ბანკების სავალდებულო რეზერვების ნორმებისა და გადასახადების ზრდა, ხელფასის გაყინვა, სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯების შემცირება, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების გაყიდვების მოცულობის ზრდა, ფულის ბრუნვის სიჩქარის შემცირება და სხვ.;
- მოსახლეობის მიერ ფულის ხარჯვის შემცირება მისი ღირებულების შემდგომი ზრდის მოლოდინის შედეგად ან მოსახლეობის მიერ ნაღდი ფულის დაგროვება მომავალში ხარჯების გასაწევად;

ერთობლივი მოთხოვნის ვარდნით გამოწვეული დეფლაცია გამოწვეულია მეტწილად ეკონომიკაში ფულის უკმარისობით. ეკონომიკის მონეტარიზაციის დაბალი დონე ანელებს სასაქონლო ბრუნვას, ხოლო თუ იგი გრძელდება დიდი ხნის განმავლობაში – იწვევს მოთხოვნის შემცირებას და რეცესიას. უკა-

ნასკნელი რამდენიმე წლის განმავლობაში ეროვნული ბანკი მონეტარული პოლიტიკის დონეს 12%-ის ფარგლებში ინარჩუნებს, რაც უკიდურესად დაბალი მაჩვენებელია, განსაკუთრებით განვითარებადი ქვეყნისათვის, რომლის ეკონომიკური ზრდისათვის აუცილებელია აღნიშნული მაჩვენებელი არ იყოს 40%-ზე ნაკლები, ხოლო ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების განხორციელებისათვის მისი დონე არ უნდა იყოს 80%-ზე ნაკლები. ერთობლივი მოთხოვნის შემცირების შედეგად მცირდება პროდუქციის გამოსვება და იზრდება უმუშევრობა. მცირდება აგრეთვე ინვესტიციების მოცულობა, რაც განპირობებულია დეფლაციური მოლოდინით. ეს დამატებით ამცირებს მოთხოვნას, რაც კიდევ უფრო დაბლა წევს საქონლის ფასებს და შესაბამისად, ამცირებს წარმოების მოცულობას.

2012 წელს დეფლაციის ფონზე პრაქტიკულად არ იზრდებოდა უძრავი ქონების ბაზარი, ვერც გაყიდვითა მოცულობით და ვერც ფასების ზრდის მიმართულებით. უძრავი ქონების ბაზრის დაზუსტების კვლევებში შემცირდა საავტომობილო ბიზნესის ადგილობრივი გაყიდვებიც. აშკარაა, რომ 2012 წელს ჩამოყალიბდა მომხმარებლის მიერ ძვირადღირებული საქონლის შექენისაგან თავის შეკავების ტენდენცია. ძვირადღირებული საქონლის (საცხოვრისი, ავტომობილები და სხვ.) შესაძენად გასაწევი ხარჯების გადადება სამომავლოდ ასევე წარმოადგენს დეფლაციური მოლოდინის შედეგს, რომლის დიდი ხნის გაგრძელების შემთხვევაში თან სდევს ეკონომიკაში დეფლაციური სპირალის წარმოქმნა.

დეფლაციის დროს ფასების ვარდნა მომხმარებლისათვის სარფიანია, ვინაიდან მისი ხარჯები მცირდება, თუმცა ეკონომიკისათვის დეფლაცია არასასურველია. დეფლაცია იმის უტყუარი მაჩვენებელია, რომ საწარმოების შემოსავლები მცირდება. გამომდინარე აქედან, მცირდება სახელფასო ფონდი, რასაც თან სდევს დასაქმებულების სამსახურიდან გათავისუფლება და უმუშევრობის დონის ზრდა. საწარმოებს მოგების ვარდნის ფონზე უჭირთ დამატებითი კაპიტალის მოზიდვა თავიანთი წარმოების განვითარებისათვის. ხანგრძლივი დეფლაცია შეიძლება გახდეს ქვეყნის ეკონომიკური კოლაფსის მიზეზი.

დეფლაცია პრობლემებს უქმნის მათ, ვისაც სურთ კრედიტის აღება. მაღალი დეფლაციის პირობებში სესხის რეალური ღირებულება ხდება ძალიან მაღალი, შესაბამისად მცირდება დაფინანსება კაპიტალში, მცირდება უძრავი ქონების შესყიდვები და სხვა სახის ხარჯები, რაც აჩქარებს ეკონომიკურ ვარდნას. კიდევ უფრო მეტ პრობლემას უქმნის დეფლაცია მსესხებლებს, რომლებმაც უკვე აიღეს კრედიტი და დააგროვეს მნიშვნელოვანი ვალები დეფლაციის დაწყებამდე. სირთულეები იქმნება იმის შედეგად, რომ თუნდაც მოვალეებმა შეძლონ თავიანთი სესხების რეფინანსირება უფრო დაბალი პროცენტით, ფასები მაინც იკლებს, ხოლო სესხი გადასახდელი აქვთ იმ ფულით, რომლის რეალური ღირებულება იზრდება, თანაც, ხშირ შემთხვევაში, საკმაოდ სწრაფად. ასე, მაგალითად, თუ ფასთა სხვაობაა 10%, ეს ნიშნავს, რომ იპოთეკური სესხის ღირებულება გაიზრდება 10%-ით. ვინაიდან ფასების კლებას თან სდევს მოსახლეობის შემოსავლების კლება, იპოთეკაზე გადახდების თანაფარდობა შემოსავლებთან მიმართებაში იზრდება.

სავალ ვალდებულებების რეალური ღირებულების ზრდასთან ერთად დეფლაცია ზრდის იპოთეკარების დეფოლტებს, ანუ იზრდება იპოთეკაზე არგადახდების მოცულობა. ფასების დაბალი დონე რეალურ გამოხატულებაში აძვირებს ნასესხობებს ბიზნესისათვის, რაც აუარესებს მათ ფინანსურ ანგარიშგებებს და ართულებს კრედიტებისადმი ხელმისაწვდომობას.

დეფლაცია ზრდის რეალური საპროცენტო განაკვეთების დონეს, ანუ სხვაობას ნომინალურ საპროცენტო განაკვეთსა და ინფლაციის ტემპს შორის. ფასების ზრდისას რეალური საპროცენტო განაკვეთი ნომინალურზე უფრო დაბალია, ვინაიდან მსესხებელი იხდის ფულს, რომელიც უფრო იაფი ღირს. თუმცა, როდესაც ფასები ვარდება, რეალური საპროცენტო განაკვეთი ნომინალურზე მეტია. ყოველივე ეს ამცირებს საერთო მოთხოვნას და იწვევს ფასების დონის კიდევ უფრო მეტად ვარდნას.

გარდა ამისა, შემოსავლებისა და ფასების ვარდნა ახდენს მოსახლეობასა და ბიზნესზე ფსიქოლოგიურ გავლენას. იქმნება გაურკვეველობა იმის თაობაზე, თუ რამდენად შემცირდება ფასთა დონე და შეიძლება თუ არა მონეტარული ხელისუფლება ამ მოვლენასთან ეფექტიან ბრძოლას. ყოველივე ეს კი

ხდება ნდობის დაკარგვის საფუძველი და ეკონომიკური აქტივობის ზრდის შემაფერხებელი.

განვითარებული დეფლაციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი არის საბანკო სექტორის საკრედიტო რესურსებზე მაღალი საპროცენტო განაკვეთები. როდესაც რამოდენიმე წლის განმავლობაში კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები აღემატება წარმოების ზრდის მაჩვენებელს, ეს ქმნის დეფლაციის განვითარების მაღალ ალბათობას, რასაც ფაქტობრივად ადგილი ჰქონდა საქართველოში.

კომერციული ბანკების რენტაბელობა კაპიტალზე (გაწმენდილი სარეზერვო კაპიტალის გაბერილი მონაცემებისაგან) 2010-2011 წლებში 4-5-ჯერ აღემატებოდა მოლიანი შიგა პროდუქტის ზრდის ტემპებს. ამას განაპირობებდა როგორც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები, ასევე დაკრედიტების მოცულობის ზრდაც. ასე, მაგალითად, კომერციული ბანკების დაკრედიტება თუ 2011 წლის ბოლოსათვის გაიზარდა 26%-ით წლის დასაწყისთან შედარებით, 2012 წელს ანალოგიურმა ზრდამ შეადგინა მხოლოდ 14%. მსგავსი ტენდენციები განვითარდა არასაბანკო დეპოზიტების ზრდის კუთხითაც. მათი ზრდა 2011 და 2012 წელს შეადგენდა 24% და 13% შესაბამისად. ყველაზე წარმატებულ კომპანიებსაც კი არ შეუძლიათ ხელსაყრელი ეკონომიკური კონიუნქტურის პირობებში შეინარჩუნონ ზრდის მაღალი ტემპები, რომლებიც აღემატება მოლიანი შიგა პროდუქტის ზრდის ტემპებს. როგორც კი 2012 წელს ინფლაცია გახდა უარყოფითი, კომერციული ბანკების რენტაბელობა მნიშვნელოვნად დაეცა.

გრძელვადიანი დეფლაციის შემთხვევაში ბანკები ამცირებენ საწარმოებისა და მოსახლეობის დაკრედიტებას. შედეგად, საწარმოები კოტრდებიან, ხელფასები მცირდება, უმუშევრობა იზრდება, საქონელზე მოთხოვნა მკვეთრად მცირდება. ყოველივე ეს კი კრიზისის ახალი ფაზის მომასწავებელია.

თუ დეფლაცია სწრაფად არ იქნა დაძლეული, ისეთი სუსტი ეკონომიკისათვის, როგორცაა საქართველოს ეკონომიკა, დეფლაციური კოლაფსის ალბათობა მაღალია. დეფლაციური კოლაფსი არის მოზღვავებული დეფლაციის ფონზე ქვეყნის რეალური სექტორის ჩამოშლა უნადლო ანგარიშსწორებიდან ფულის ამოღების შედეგად. საწარმოების გაკოტრების პროცესი თავისი ინერციული ბუნების გამო ბევრად ჩამორჩება სავალ ემისიის პრაქტიკულად მყისიერ შეწყვეტას (ე.წ. “ნდობის კრიზისი”) და ბრუნვიდან უნადლო სავალ ფულის გაქრობას (ბანკების გაკოტრება და საბანკო მულტიპლიკატორების გაჩერება). ჩერდება საწარმოები, რომლებსაც აღარ აქვთ ფული და რომლებიც კარგავენ გასაღების ბაზრებს. მიუხედავად წარმოების მოცულობის მკვეთრი შემცირებისა, საწყობები ივსება საქონლით და იქმნება ჭარბწარმოების ილუზიური სურათი. ხელისუფლების რეაქცია, ჩვეულებრივ, გამოიხატება მცდელობაში საბანკო სექტორის “ფულის ემისია” შეცვალოს მასირებული ცენტრალიზირებული სახელმწიფო ემისიით, რაც წარმოშობს ლიკვიდურობის დიდ კორუფციულ გადანაწილებას, მრეწველობის ნარჩენების სტრუქტურულ მოსპობას, საქონლის მიწოდების მკვეთრ შემცირებას და ფულის მასის მკვეთრ ზრდას – ჰიპერინფლაციას. ყოველივე ეს კი იწვევს მიმდინარე საკრედიტო ციკლის შეწყვეტას.

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის
და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

**წარმოების საზღვრები ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში
და დაუკვირვებადი ეკონომიკის მასშტაბები
მთლიან შიდა პროდუქტში**

საქართველოს
სტატისტიკის
სახელმწიფო
სერვისი

მთლიანი შიდა პროდუქტი ეროვნულ (მშპ) ანგარიშთა სისტემისა და ეკონომიკის ფუნქციონირების შედეგების მთავარი მაკროეკონომიკური მაჩვენებელია. იგი გამოიყენება როგორც ცალკეული ქვეყნების, ისე საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შედარებების, საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების გაანგარიშებისა და ეკონომიკური ეფექტიანობის სხვა მაჩვენებლების დახასიათების მიზნით. მშპ ახასიათებს დროის მოცემულ პერიოდში ქვეყნის რეზიდენტების მიერ წარმოებული ყველა საბოლოო საქონლისა და მომსახურების ღირებულებას. მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობის სრულად აღრიცხვა სტატისტიკის მნიშვნელოვანი ამოცანაა. მაგრამ იმის გამო, რომ საწარმოო საქმიანობა მოიცავს როგორც ლეგალურ, ასევე არალეგალურ ურთიერთობებს, წარმოებული პროდუქციის ნაწილი პრაქტიკულად მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, მეტნაკლები ზომით, აღურიცხავი რჩება. საფუძველი ჩაეყარა ე. წ. სტატისტიკურად დაუკვირვებადი ეკონომიკის. საწარმოო საქმიანობისა და ეკონომიკის სწორად შეფასების მიზნით კი მთლიანი შიდა პროდუქტის ოფიციალური წარმოების გარდა მოიცავს ჩრდილოვანი ეკონომიკისა და აკრძალული საქმიანობის შედეგებსაც.

დაუკვირვებადი ეკონომიკის აღრიცხვისა და შეფასების საკითხს ყურადღება მიექცა 1993 წლის ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში. ამ სისტემის მეთოდოლოგიით წარმოების საზღვრებში კანონიერ საქმიანობასთან ერთად ასევე უნდა იყოს ჩართული არაკანონიერი წარმოება, ფარული წარმოება და იატაკქვეშა ეკონომიკა.

ეას-ის მიხედვით უკანონო წარმოებას მიეკუთვნება საქონლისა და მომსახურების წარმოება, რომელთა ფლობა, გაყიდვა და გავრცელება აკრძალულია კანონით (ნარკოტიკების წარმოება და გავრცელება, უკანონო გადაზიდვები კონტრაბანდის სახით), ისეთი მომსახურება როგორცაა პროსტიტუცია და სხვა. უკანონო წარმოებას მიეკუთვნება აგრეთვე ისეთი საწარმოო საქმიანობა, რომელიც კანონით არ არის აკრძალული, მაგრამ ხორციელდება უნებართვოდ, ლიცენზიის გარეშე (არალიცენზირებული ექიმის მიერ სამედიცინო მომსახურების გაწევა, ანტისანიტარულ პირობებში დამზადებული ალკოჰოლური სასმელები, სურსათი, განსაკუთრებით შებოლილი თევზი, ღორი, ძეხვი თუ სხვა.).

ფარული და არაფორმალური ეკონომიკა, იგივე ჩრდილოვანი ეკონომიკა, მოიცავს ეკონომიკის იმ ნაწილს,

რომელიც აღურიცხავი რჩება გადასახადებიდან თავის არიდების მიზნით (ასეთებია შინამეურნეობების სექტორის დაურეგისტრირებელი საწარმოები და ისეთი საქმიანობა, რომელიც არ არის მოცული სტატისტიკური დაკვირვებით).

გასული საუკუნის 90-იან წლებში საქართველოს ეკონომიკის ჩრდილოვანი ნაწილი ერთ-ერთი ყველაზე პრობლემატური საკითხი იყო. ერთმანეთში იყო არეული სტატისტიკურად დაუკვირვებადი ეკონომიკა და საგადასახადო თვალსაზრისით დაუბეგრავი ეკონომიკა. საკითხის კვალიფიციურად შესწავლის მიზნით საჭირო შეიქმნა მათი ერთმანეთისაგან გამიჯვნა. ოფიციალური მონაცემებით სტატისტიკურად დაუკვირვებადი წარმოების ხვედრითი წონა საქართველო ეკონომიკის მთლიან გამოშვებაში 1996-2000 წლებში დაახლოებით მესამედზე მეტს შეადგენდა, ხოლო სასტუმროების, რესტორნების და ტრანსპორტის

მიხედვით აღნიშნული მაჩვენებელი 70.0%-ს აღემატება. ამ საკითხზე მსჯელობა ხშირად არაკვალიფიციური იყო და მიმდინარეობდა როგორც სტატისტიკის, ისე მთავრობის უსაგნო კრიტიკა. საჭირო იყო ჩრდილოვანი ეკონომიკის ლეგალიზაცია. ამ მიზნით 1998 -2002 წლებში სამჯერ იქნა დამტკიცებული ჩრდილოვანი ეკონომიკის ლეგალიზაციის პროგრამა, რომელშიც გათვალისწინებული იყო ბევრი სწორი და მნიშვნელოვანი დავალება. სამწუხაროდ მათი რეალიზაცია ვერ მოხერხდა, ვინაიდან ბევრ უწყებას ხელს არ აძლევდა ეკონომიკის ჩრდილიდან ლეგალურ სექტორში გადასვლა. 2001 წლისათვის შემუშავებულ იქნა ეკონომიკის განვითარებისა და სიღარიბის დაძლევის პროგრამა, რასაც ეკონომიკის განვითარებაში მნიშვნელოვანი ცვლილება უნდა შეეტანა. ამ პროგრამით ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირების გარკვეული მომენტები გადავიდა სიღარიბის დაძლევის პროგრამაში.

ქვეყანაში სიღარიბის აღმოფხვრის პროგრამა პირველ რიგში მართვის სრულყოფასა და გაუმჯობესებას ითვალისწინებდა. რაც შემდგომში უზრუნველყოფდა მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას, საგადასახადო სისტემის სრულყოფას, პრობლემურ რეგიონებში მართლწესრიგის დამყარებას, არსებული ვითარების დარეგულირებას და ხელს შეუწყობდა ჩრდილოვანი ეკონომიკის მკვეთრ შემცირებას. აღნიშნული პროგრამით გათვალისწინებული გარკვეული ნაბიჯები მართლაც გადაიდგა, მაგრამ სიღარიბის დონე და დაუკვირვებადი ეკონომიკის წილი საერთო გამოშვებაში კვლავ მაღალი დარჩა. აღნიშნულზე მიგვანიშნებს დაუკვირვებად ეკონომიკის ამსახველი ოფიციალური სტატისტიკური მასალა. მონაცემთა ანალიზი ცხადყოფს, რომ 1996-2004 წლებში დაუკვირვებადი ეკონომიკის ხვედრითი წილი მთლიან ეკონომიკასთან შედარებით განსაკუთრებით მაღალი იყო სამეწარმეო სექტორში. 2004 წლისათვის დაუკვირვებადი ეკონომიკის ხვედრითი წილი მთლიანი გამოშვების 45,6%-ს შეადგენდა, ხოლო დეკლარირებული გამოშვება - 54,4%-ს. 1996 წელს იგივე მაჩვენებლები შესაბამისად 69,9 პროცენტისა და 30,1 პროცენტის ტოლი იყო (წყარო: საქართველოს ეროვნული ანგარიშები, 1996-2004. თბ., 2005 გვ. 105).

2008 წლისათვის საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის შეფასებით, ქვეყნის ეკონომიკის მთლიან გამოშვებაში დაუკვირვებადი გამოშვების წილი 25 % -ს, ე. ი. თითქმის მეოთხედს აღწევდა. ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, 2008 წელს საქართველოს ეკონომიკის მხოლოდ 25 პროცენტი არ იხდიდა გადასახადებს ბიუჯეტის სასარგებლოდ. იმავე პერიოდში დაუკვირვებადი ეკონომიკის მაჩვენებელმა ვაჭრობასა და მომსახურებაში შეადგინა 64,9%, სასტუმროებსა და რესტორნებში- 58,2%, ტრანსპორტზე- 29,1%.

დაუკვირვებადი ეკონომიკის მთლიანი გამოშვება 2005-2011 წლებში ცალკეული ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით ნაჩვენებია №1 ცხრილში, ხოლო დაუკვირვებადი გამოშვების პროცენტული წილები მთლიან გამოშვებაში ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით - № 2 ცხრილში.

ცხრილი №1.

დაუკვირვებადი ეკონომიკის გამოშვება (მიმდინარე ფასებში, მლნ. ლარი. 2005-2011 წლები)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა, სატყეო მეურნეობა და თევზჭერა	170,4	106.1	71.7	71.3	66.9	71.9	86.3
სამთომომპოვებითი მრეწველობა	29.0	43.6	41.0	27.5	20.6	30.3	32.1
დამამუშავებელი მრეწველობა	722.7	673.7	840.6	900.3	619.3	956.6	1006.1
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება და განაწილება	52.2	16.5	16.9	16.4	16.9	18.4	24.5
მშენებლობა	672.3	341.5	251.7	621.2	563.2	780.1	417.4
ვაჭრობა, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი	1588.2	1865.8	2234.4	2729.0	1534.6	1968.2	2190.0

სასტუმროები და რესტორნები	228.0	266.2	337.3	363.9	373.2	382.6	355.5
ტრანსპორტი	571.8	402.7	572.7	527.7	494.7	633.8	875.1
კავშირგაბმულობა	80.9	69.3	53.8	81.2	88.5	91.9	111.9
საფინანსო საქმიანობა	17.2	21.8	27.3	34.7	34.9	25.4	41.5
ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების გაწევა	173.8	285.5	313.3	312.2	162.2	105.6	166.0
განათლება	178.6	191.1	225.3	275.2	319.7	385.3	532.3
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური დახმარება	353.6	599.3	667.0	319.7	392.2	464.1	556.0
სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურების გაწევა	444.5	469.7	664.0	778.8	580.1	699.1	936.3
გამოშვება, სულ	5283,2	5352.6	6317.1	7058.9	5267.1	6613.2	7181.8

წყარო: საქართველოს ეროვნული ანგარიშები 2011. სტატისტიკური კრებული, 2013 წ., გვ.121-123

როგორც პრიველი ცხრილიდან ჩანს, 2005-2011 წლებში გამოშვებაში მისი მოცულობა 5283.2 მლნ. ლარიდან გაიზარდა 7181.8 მლნ. ლარამდე, აბსოლუტურმა მატებამ შეადგინა 1898.6 მლნ. ლარი, ხოლო ზრდის ტემპმა - 135.9 %. 2011 წლისათვის ჩრდილოვანი ეკონომიკა კვლავ მაღალი ხვედრითი წილით ხასიათდებოდა კომუნალურ, სოციალურ და პერსონალურ მომსახურებაში (56,3%), ვაჭრობასა და ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტში (47,4%), განათლებაში (41.7 %), სასტუმროებსა და რესტორნებში (37.9%), ტრანსპორტში(32.8%) (იხ. ცხრილი 2)

ცხრილი №2.

დაუკვირვებელი გამოშვების წილი საქართველოს ეკონომიკის მოლიან გამოშვებაში (პროცენტებში) 2005-2011 წლებში

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა, სატყეო მეურნეობა და თევზჭერა	6.6	4.5	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0
სამთამაშოებითი მრეწველობა	15.6	15.4	14.5	10.4	8.8	9.9	9.1
დამამუშავებელი მრეწველობა	29.1	22.4	23.9	23.3	17.7	20.4	16.6
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება და განაწილება	9.1	2.5	2.3	2.2	2.2	2.1	2.4
მშენებლობა	39.8	16.5	9.4	27.0	23.4	29.7	11.7
ვაჭრობა; ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი	74.0	65.2	65.9	64.9	49.3	49.2	47.4
სასტუმროები და რესტორნები	45.3	55.4	61.0	58.2	58.2	48.6	37.9
ტრანსპორტი	39.4	24.1	30.3	29.1	25.7	26.9	32.8
კავშირგაბმულობა	11.9	9.7	6.8	8.5	9.8	9.8	12.3
საფინანსო საქმიანობა	4.8	4.8	4.6	4.9	4.8	3.3	4.8

ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა და მომხმარებლისათვის მომსახურების გაწევა	40.5	44.6	37.2	31.3	18.6	9.2	0.9
განათლება	37.2	30.0	32.9	32.9	34.7	36.3	41.7
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური დახმარება	54.7	62.9	63.4	24.7	29.4	29.6	33.4
სხვა კომუნალური, სოციალური და პერსონალური მომსახურების გაწევა	72.8	63.8	64.0	63.0	56.9	52.3	56.3
გამოშვება, სულ	30.3	26.1	25.0	24.9	20.0	21.7	19.7

წყარო: საქართველოს ეროვნული ანგარიშები 2011. სტატისტიკური კრებული, 2013 წ., გვ. 124-126

დაუკვირვებელი ეკონომიკის შეფასება საქართველოში ხდება მთლიანი გამოშვების გაანგარიშების ეტაპზე. იგი გამოითვლება საქმიანობის სახეების მიხედვით სტატისტიკური ინფორმაციის არსებულ სტანდარტულ წყაროებში სხვადასხვა მიზეზით მოუცველი საქმიანობის, პროდუქციის, შემოსავლების მოხმარების ან სხვა ეკონომიკური ოპერაციების მოცულობით. მისი შეფასებისათვის გამოიყენება როგორც პირდაპირი კვლევის მეთოდები, ასევე არაპირდაპირი შეფასებები.

ეროვნული ანგარიშების მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების, მათ შორის მთლიანი შიდა პროდუქტის შეფასების უმთავრესი მოთხოვნაა გაანგარიშებებში ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების სრული მოცულობით გათვალისწინება. ამ მიზნის რეალიზაციის ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა ეკონომიკური საქმიანობის შედეგებში სტატისტიკურ აღრიცხვას დაუქვემდებარებელი ე. წ. “დაუკვირვებელი ეკონომიკური საქმიანობის” ადეკვატური გაზომვა.

ისმის კითხვა: შეიძლება თუ არა ჩრდილოვანი ეკონომიკა მნიშვნელოვნად შემცირდეს, ან საერთოდ აღმოფხვრას? ჩვენი აზრით, შემცირება შესაძლებელია, მაგრამ მისი საერთოდ აღმოფხვრა შეუძლებელი, რადგან ეკონომიკაში ყოველთვის დარჩება რაღაც ისეთი სეგმენტი, რომლის სტატისტიკა არასოდეს იქნება აღრიცხული. ამასთან, ფისკალური თვალსაზრისით, ჩრდილოვანი ეკონომიკის აღმოფხვრა შეუძლებელია, რადგან ყოველთვის იქნება ესა თუ ის ადამიანი ან ფირმა, რომელიც თავის გარკვეულ შემოსავლებს დამალავს, რომ გადასახადი არ გადაიხადოს. ეს საერთო პრობლემაა მთელი მსოფლიოსათვის, მხოლოდ მისი მასშტაბებია განსხვავებული.

ჩვენს ქვეყანაში ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების მინიმუმამდე შემცირებას საკმაოდ რთული მომენტები ახლავს თან, რომელიც მის სისრულეში მოყვანას შორეულ პერსპექტივაში სწევს, ან სულაც სათუოს ხდის. ერთადერთი გზა ამ ეტაპზე სიღარიბის დაძლევა და საგადასახადო რეფორმა გვესახება.

იმედია, ხელისუფლების მიერ ქვეყანაში სიღარიბის დაძლევის მიზნით გატარდება გარკვეული ღონისძიებები, მოხდება საგადასახადო რეფორმა, რაც მნიშვნელოვან გავლენას მოახდენს ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბების შემცირებაზე, მშპ-ში გაიზრდება მობილიზებული გადასახადების წილი, რაც უშუალოდ აისახება ლეგალური ეკონომიკის განვითარებაზე.

მერაბ ბარათაშვილი

ტექნიკის აკადემიური დოქტორი, აკ. წერეთლის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

**სამშენებლო პროდუქტის ხარისხის შეფასების
მაჩვენებლები**

სამშენებლო პროდუქტის ხარისხის შეფასების მაჩვენებლები

სამშენებლო სექტორში ბაზრის მიერ წაყენებული ახალი გამოწვევები, კონკურენცია, მომხმარებლებიდან და დამკვეთებიდან გაზრდილი მოთხოვნები, სრეტიფიცირების მეთოდების და სტანდარტების ცვლილებები ახალი ამოცანების წინაშე აყენებს სამშენებლო ინდუსტრიის საბოლოო პროდუქტის მწარმოებელს, ხოლო შესაბამისად მიღებული შედეგების ცალსახა და სწორად შესაფასებლად აუცილებელია შემუშავებული იქნეს მაჩვენებელთა სისტემები, რომელთა მეშვეობითაც მოხდება როგორც ცაკლეული კვანძების, ასევე საბოლოო პროდუქტის ხარისხის შეფასება. ხარისხის მაჩვენებელთა სისტემა აღწერს სამშენებლო პროდუქტის ნიშან-თვისებებს, რომლებიც იძლევიან მიღებული შედეგების როგორც ხარისხობრივ, ისე რაოდენობრივი შეფასების საშუალებას.

როგორც წესი, ერთი მაჩვენებელი რაოდენ სრულყოფილი და ტევადიც უნდა იყოს იგი, არ იძლევა სამშენებლო პროდუქტის ამა თუ იმ თვისებების სრულყოფილად აღწერის საშუალებას. შეფასების სისტემის შემადგენელი ნაწილების რაოდენობა დამოკიდებულია შესაფასებელი კონსტრუქციისა თუ მისი ცაკლეული კვანძის სირთულეზე და სამშენებლო პროდუქტის ხარისხის საბოლოო მაჩვენებელში მის წვლილზე. შეფასების კრიტერიუმის ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ ისინი სხვადასხვაგვარია, მათ მიერ მიღებული შედეგები სხვადასხვა ერთეულებშია წარმოდგენილი, ან სულაც ზოგი მაჩვენებელის საბოლოო შედეგი მხოლოდ პროდუქტის ამა თუ იმ თვისების მხოლოდ აღწერით ინფორმაციას იძლევა. მაჩვენებელთა ერთი ჯგუფის შეფასებები ატარებს სუბიექტურ ხასიათს და მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული როგორც დამკვეთის მიერ შემფასებელთა გუნდის წევრების ასევე შემსრულებლების და მომხმარებლების შეხედულებებზე.

სამშენებლო სექტორის მარკეტინგული კვლევების შედეგად, შესაბამისი ინფორმაციის შეფასებისა და ანალიზის შედეგად გამოვლენილ იქნა თვისებების ერთობლიობა რომელიც ითხოვს შეფასებას პროდუქტის ხარისხის საბოლოო კონკრეტული რაოდენობრივი მაჩვენებლის მეშვეობით შეფასების მიზნით:

- სოციალური ნიშან-თვისებები;
- ფუნქციონალური თვისებები;
- საიმედოობა;
- ესთეტიკური თვისებები;
- რეგიონალური თვისებები;
- ხანგამძლეობა;
- ექსპლუატაციაში მოხერხებულობა;
- ტექნოლოგიურობა;
- რემონტის მიმართ მოხერხებულობა;
- ეკოლოგიურობა;
- ეკონომიური თვისებები

მშენებლობაში ხარისხის შეფასების მაჩვენებლები ერთმანეთთან სისტემურ კავშირში არიან და მათი საჭიროება დგება საინვესტიციო სამშენებლო ციკლის ამა თუ იმ ეტაპზე:

- წინასაპროექტო და პროექტირების ეტაპი;

- სამშენებლო მასალების წარმოება;
- სამშენებლო კონსტრუქციების წარმოება;
- საორგანიზაციო-ტექნოლოგიური დოკუმენტაციის მომზადება;
- სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოების წარმოება;
- ნაგებობის ექსპლუატაცია, მომსახურება, შენახვა, რემონტი.

სამშენებლო პროდუქციის ხარისხობრივი მაჩვენებლების შესწავლით გამოვლინდა მათი მრავალფეროვნება და სხვადასხვა ფაქტორებზე მნიშვნელოვანი დამოკიდებულება.

სამშენებლო პროდუქციის შეფასების სისტემაში მნიშვნელოვანი სოციალური მაჩვენებლების როლი. ისინი განსაზღვრავენ პროდუქტის ყოფასთან შესაბამისობის ხარისხს და მის სოციალური აქტიულობის მნიშვნელობას და სოციალური მოთხოვნის უზრუნველყოფის დონეს. ობიექტის სოციალური მნიშვნელობის განმსაზღვრელი პარამეტრების მოკვლევა და მათი მეშვეობით ობიექტის სოციალური აქტიულობის ხარისხის დონის განსაზღვრა რთული პროცესია. იგი არაერთგვაროვან და მრავალრიცხოვან ფაქტორებზეა დამოკიდებული. მაგალითად საქართველოში ავტობანის მშენებლობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას ამ გზის სოციალური მნიშვნელობა მის ეკონომიურ საჭიროებასთან ერთად განმსაზღვრელი იყო პროექტის სასარგებლოდ გადაწყვეტილების მიღებისას. და ამ მაჩვენებლებით პროექტის წინა სტადიაზე შეფასების მაღალმა დონემ გადაწონა პროექტის საწინააღმდეგო ისეთი სერიოზული არგუმენტები როგორცაა ფასი, სირთულე განსაკუთრებით მთიან რეგიონში (რიკოთის გადასასვლელი) და მჭიდროდ დასახლებულ უბნებში დაპროექტების და შესრულების სირთულე (ქობულეთისა და ბათუმის გზაასაქცევი). ამ დროს ოპტიმიზაციის კრიტერიუმები, ტვირთებისა და შესაბამისად საბიუჯეტო სახსრების მოზიდვის მიზნით, იყო გადაზიდვებისა საიმედოების გაზრდა, პროცესზე გაწეული ხარჯების მაქსიმალურად შემცირების გზით უსაფრთხოების მაჩვენებლის გაზრდითა და ექსპლუატაციის ხანგრძლივი პროცესის მთელ ეტაპზე დამატებითი ხარჯების გაწევის გარეშე შენარჩუნებით. სამოქალაქო მშენებლობაში ზოგიერთი სოციალურ ფაქტორი სუბიექტურია. მაგალითად ქალაქის ამა თუ იმ უბნის თუ ქუჩის პრესტიჟულობა. ასეთი მაჩვენებლები და არა რეალური ფასი სერიოზულ გავლენას ახდენენ სამშენებლო პროდუქტის შეფასებისას საბოლოო ღირებულებაზე.

შეფასების ცაკლეული მაჩვენებლები თვითონაა კომპლექსური მაჩვენებელი და შედგება რამდენიმე მიმართულებისაგან. მაგალითად ფუნქციონალური მაჩვენებლები პირობითად შეიძლება დავყოთ რამდენიმე ჯგუფად:

- მაჩვენებლები, რომელიც აღწერს შენობებისა და საინჟინრო ნაგებობების სივრცით ნიშანთვისებებს;
- კომფორტულობისა და საპაერო სივრცის შესაფასებელი მაჩვენებლები;
- განათების რეჟიმის შეფასების მაჩვენებლები;
- ხმაურის დონის შეფასების მაჩვენებელი;
- შენობა-ნაგებობების თანამედროვე საინჟინრო და საყოფაცხოვრებო მიღწევებით აღჭურვის დონის მაჩვენებლები;
- შენობა-ნაგებობის, საინჟინრო კვანძის საავტომობილო გზის და სხვა სამშენებლო ობიექტის ფუნქციონალურ დანიშნულებასთან შესაბამისობის მაჩვენებელი;
- შენობა-ნაგებობის, საინჟინრო კვანძის საავტომობილო გზის და სხვა სამშენებლო ობიექტის ექსპლუატაციისას უსაფრთხოების ხარისხის მაჩვენებელი.

სამშენებლო პროდუქციის ხარისხის განსაზღვრის ყველაზე ეფექტიან საშუალებას წარმოადგენს მის ISO 9000 მოთხოვნის შესაბამისობაში მოყვანა.

ISO 9000 სტანდარტის სისტემათა ჯგუფი თავის ისტორიას 1987 წლიდან ითვლის, როცა სტანდარტიზაციის საერთაშორისო ორგანიზაციამ (International Organization for Standardization ანუ ISO) დაამტკიცა ხარისხის უზრუნველყოფის საერთაშორისო სტანდარტის პირველი ვერსია, შემდეგ პროექტირების,

მშენებლობის, მონტაჟის, ექსპლუატაციის ეტაპზე ხარისხის უზრუნველყოფის მოდელები ISO 9001, ISO 9002 და ხარისხის გამოცდის და საბოლოო კონტროლისა მოდელი ISO 9003. სამშენებლო პროდუქციის სხვადასხვა ციკლზე პროდუქციის ხარისხი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს ეფექტური დაგეგმვით, მართვით და სისტემური გაუმჯობესებით უზრუნველყოფით.

ამის მიღწევის მიზნით კი სამშენებლო ორგანიზაციამ უნდა შეძლოს შემდეგი გამაფრთხილებელი ღონისძიებების უზრუნველყოფა:

- ამა თუ იმ მნიშვნელოვანი საპასუხისმგებლო საქმიანობაზე დაკავებული მუშაკის მოტივაციას;
- ყველა სახეობის სამუშაო ციკლის სრულფასოვანი გამართვა;
- მუშაკთა კვალიფიკაციის სისტემატური ამაღლება;
- სამუშაოთა სტრუქტურის შესაბამისად მუშა ჯგუფების ფორმირება;
- სამუშაო პროცესისთვის განკუთვნილი მასალების იარაღების, ნედლეულის ხარისხის სისტემატური შემოწმება;
- სამუშაო ციკლის სათანადო პროექტითა და ნახაზებით უზრუნველყოფა;
- სამუშაო პროცესში ტექნოლოგიური ციკლის თანმიმდევრობის დაცვა;
- სამშენებლო პროცესის შესაბამისი მანქანებით, მექანიზმებითა და ინსტრუმენტებით უზრუნველყოფა;
- მასალების მიღების გაცემისა და შენახვის სისტემის აწყობა და განუწყვეტელი მონიტორინგი.

სააგტომობილო გზების მშენებლობაში შეფასების საბოლოო შედეგია გზის მდგომარეობისა და ხარისხის განსოგადოებული მაჩვენებლის გამოყვანა რომელიც მოიცავს გზის სატრანსპორტო-საექსპლუატაციო მდგომარეობის შეფასებას, გზის საინჟინრო კეთილმოწყობის მაჩვენებელს, საექსპლუატაციო შენახვის დონის მაჩვენებელს: $P_{\text{გზ}} = KP_{\text{გზ}} \cdot K_{\text{საყ}} \cdot K_{\text{კჭ}}$, სადაც $P_{\text{გზ}}$, $KP_{\text{გზ}}$, $K_{\text{საყ}}$, $K_{\text{კჭ}}$ გზის ხარისხის და მდგომარეობის განმსაზღვრელი კრიტერიუმებია და მისი მნიშვნელობები გზის კატეგორიის მიხედვით აიღება ნორმატიულ ტექნიკური დოკუმენტაციის შესაბამისად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Этенко, В. П. Менеджмент в архитектуре: практикум по управлению качеством архитектурного проекта / В. П. Этенко. – М.: Издательство «ЛКИ», 2008.
2. Строительное производство: Энциклопедия; под ред. А. К. Шрейбера. – М.: Стройиздат, 1995.
3. Никитин В.М., Платонов С.А. Руководство по контролю качества строительно-монтажных работ. – СПб.: Изд-во КН, 1998. – 782 с.

ნაირა ზირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის
და აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი
დალი ჩახვაშვილი

აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელი

**ინფლაციისა და სამომხმარებლო ფასების ცვლილების
ბავლენა მოსახლეობის შემოსავლებზე**

ინფლაცია მაკროეკონომიკური მოვლენაა, რომლის დროსაც წინა პლანზე გამოდის ეკონომიკური პროპორციების დარღვევა მოხმარებასა და დაგროვებას შორის. იგი აღრმავებს საზოგადოების სოციალურ და ქონებრივ დიფერენციაციას, იწვევს ფასების საერთო დონის ზრდას, რაც განპირობებულია წონასწორობის დარღვევით ბრუნვაში მყოფ ფულად მასასა და საქონლით უზრუნველყოფას შორის. ინფლაცია ნეგატიურად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე, აიძულებს საზოგადოებას შეამციროს დანახოვები და ფულადი შემოსავლები ძირითადად პირველადი მოთხოვნის საქონლის შექმნაზე დახარჯოს, რის გამოც მკვეთრად იცვლება მოსახლეობის ფულადი დანახარჯების სტრუქტურა. მოხმარების საერთო მოცულობაში მცირდება ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის ხვედრითი წილი, რაც მნიშვნელოვნად დაბლა სწევს მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელს.

საქართველოს
სტატისტიკის
სახელმწიფო
სამსახურის
გამოცემები

სოციალური პრობლემების თავიდან აცილებისათვის მიზანშეწონილია ფიქსირებული შემოსავლების ინდექსაცია, თუმცა ვერც ეს ღონისძიება ამსუბუქებს ასეთი შემოსავლების მქონე ფენების ეკონომიკურ მდგომარეობას.

სახელმწიფომ ანტიინფლაციური პოლიტიკის მიზნად უნდა დაისახოს ინფლაციის მართვა-დობა და ოპტიმალურად გამოიყენოს ინფლაციისთან ბრძოლის აპრობირებული საშუალებები და მსოფლიო გამოცდილება.

მსოფლიო პრაქტიკაში ინფლაციის საერთო დონის დასახასიათებლად გამოიყენება ორი მაჩვენებელი: სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, როელიც საშუალებას იძლევა შეფასდეს ინფლაციის დონე სამომხმარებლო ბაზრებზე და მთლიანი შიდა პროდუქტის დეფლატორი, რომლითაც ფასდება ინფლაციის დონე ქვეყანაში წარმოებული და მოხმარებული მატერიალური დოვლათის მიხედვით. ინფლაციასთან მხოლოდ მაშინ გვაქვს საქმე, როცა მატულობს ფასების საერთო დონე და უფასურდება ფული, ე. ი. როცა ფულის ერთი და იმავე რაოდენობით სულ უფრო ნაკლები მოცულობის საქონლისა და მომსახურების შექმნა შეიძლება. როგორც წესი, ინფლაცია ნიშნავს, რომ მიმოქცევაში გამოყენებულია ფულის ისეთი მასა, რომელიც უზრუნველყოფილი არ არის შესაბამისი რაოდენობის საქონლითა და მომსახურებით.

მართალია ეკონომიკაში ფართოდ გამოიყენება ფასების სხვადასხვა ინდექსები, მაგრამ ჩვენს კონკრეტულ შემთხვევაში ინტერესის საგანია სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, მისი როლი და მნიშვნელობა ინფლაციის შესწავლაში, რადგან ინფლაცია გულისხმობს არა ცალკეული საქონლის ფასების ან მომსახურების ცალკეულ სახეობაზე ტარიფების მატებას, არამედ მათი ერთობლივი ფასებისა და ტარიფების საერთო დონის ცვლილებას.

სამომხმარებლო ფასების ინდექსი ცხოვრების ღირებულების ცვლილებებზე დაკვირვებისათვის გამოიყენება. იგი ზომავს ფასების საშუალო ცვლილებას, რომელსაც ქვეყნის მოსახლეობა იხდის სამომხმარებლო კალათით გათვალისწინებული საქონლისა და მომსახურების შესაძენად. როდესაც სამომხმარებლო ფასების ინდექსი იზრდება, ოჯახმა მეტი ფული უნდა დახარჯოს ცხოვრების იმავე დონის შესანარჩუნებლად. დღეს მოქმედი სამომხმარებლო კალათა შედგება 290-მდე დასახელების სხვადასხვა საქონლისა

და მომსახურებისაგან. სამომხმარებლო ფასების ინდექსი თითქმის ერთადერთი მაჩვენებელია, რომლის საშუალებითაც ჩვენს ქვეყანაში ინფლაციის დონე იზომება. მის ოფიციალურ გაანგარიშებას ყოველთვიურად ახდენს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

როგორც წესი, ფასების ინდექსი წარმოადგენს მიმდინარე პერიოდის ფასთა ერთობლიობის შეფარდებას საბაზისო პერიოდის ფასთა ერთობლიობასთან.

ეს ინდექსი გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან მსოფლიოს თითქმის ყველა განვითარებულ ქვეყანაში გამოიყენება ცხოვრების დონის გასაზომად და მას ცხოვრების დონის ინდექსსაც უწოდებენ. იგი ყოველთვის გაიანგარიშებოდა ადამიანთა მიერ მოხმარებული საქონლისა და მომსახურების ფასების ჯამით. ფასების ზრდა სამომხმარებლო საქონელზე იწვევს მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულების ზრდას, რომელსაც შეუქცევადი ხასიათი აქვს არამარტო ჩვენს ქვეყანაში, არამედ მთელს მსოფლიოში. სამომხმარებლო ფასების ინდექსის ცვლილება 2006-2012 წლებში მოტანილია №1 ცხრილში.

ცხრილი 1

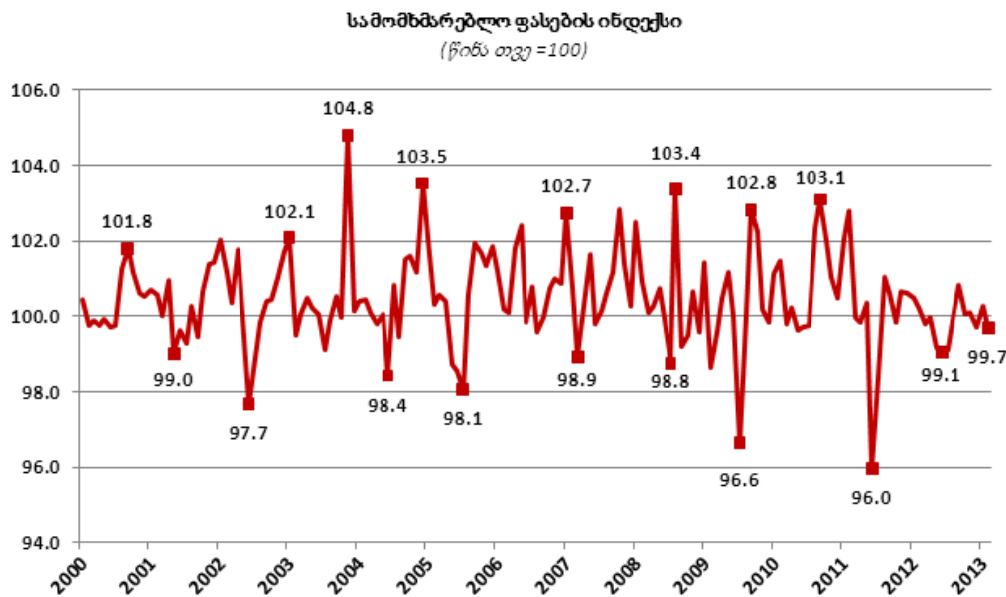
სამომხმარებლო ფასების ინდექსი (ინფლაცია) 2006-2012 წლები

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
საშუალო წლიური წინა წლის საშუალო წლიურთან	109.2	109.2	110.0	101.7	107.1	108.5	99.1
დეკემბერი წინა წლის დეკემბერთან	108.8	111.0	105.5	103.0	111.2	102.0	98.6

წყარო: http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=127&lang=geo

როგორც №1 ცხრილიდან ჩანს, საშუალოწლიური სამომხმარებლო ფასების ინდექსი 2006 წლისათვის შეადგენდა 109.2%, ხოლო 2012 წლისათვის 99.1%, რაც იმაზე მიგვანიშნებს, რომ საშუალოწლიური ფასები 2006 წელს 2005 წელთან შედარებით გაზრდილა 9.2%-ით, ხოლო 2012 წელს 2011 წელთან შედარებით შემცირდა 0.9%-ით. სამომხმარებლო ფასების ინდექსების ცვლილება წინა წელთან შედარებით ნათლად არის წარმოდგენილი 1-ლ ნახაზზე.

ნახაზი 1

წყარო: http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=127&lang=geo

ბოლო პერიოდში ინფლაციის დონის შემცირებამ განაპირობა ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისა და ბიზნეს გარემოს ნაწილობრივ გაუმჯობესება. 2004-2012 წლებში საქართველოს ეკონომიკის თითქმის ყველა სექტორში გაიზარდა საშუალო თვიური ნომინალური ხელფასი (600 ლარს აღემატება). ეს დადებითი ტენდენციაა, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხელფასის ნომინალურ ზრდას გარკვეულ წილად ინფლაციის დონე განაპირობებდა. 2011 წელს ეკონომიკის ყველა სექტორში დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო თვიუმა ხელფასმა 690 ლარი შეადგინა. საშუალო ხელფასის ყველაზე მაღალი ზრდა დაფიქსირდა ჯანდაცვის და სოციალურ სფეროში (354%) და კომუნალური მომსახურების სფეროში - (324%), შედარებით დაბალი ტემპით გაიზარდა იგი საფინანსო სექტორში (189%). (იხ. ცხრილი 2)

ცხრილი 2

საშუალო თვიური ხელფასი სექტორების მიხედვით (2011 წელი)

სექტორი	საშუალო ხელფასი ლარებში (2011წელი)	საშ. ხელფასის ზრდის ტემპი 2011-წელს 2006 წელთან შედარებით (%-ებში)
საფინანსო საქმიანობა	1477	189
სახელმწიფო მართველობა	1046	233
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	875	243
ელექტროენერჯის, აირის და წყლის განაწილება	862	216
სამთომომპოვებელი მრეწველობა	843	239
მშენებლობა	812	207
უძრავი ქონების სექტორი	756	265
საცალო ვაჭრობა	665	270
დამამუშავებელი მრეწველობა	592	227
კომუნალური და სოციალური მომსახურება	568	324
ჯანდაცვა	508	354
სასტუმროები და რესტორნები	480	243
სოფლის მეურნეობა	364	249
განათლება	323	264

წყარო: http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=127&lang=geo

ინფლაციის არსის ახსნა შესაძლებელი უნდა გაეხადოს სამომხმარებლო ფასების ინდექსისა და სამომხმარებლო კალათის ღირებულების მიხედვით. რადგან ფასების დონის ზრდის შემთხვევაში მოსახლეობა იძულებულია შესაძენ საქონელზე უფრო მეტი თანხა გადაიხადოს.

ინფლაციის უპირველესი შედეგი და გამოხატულებაა ფასების ზრდა, ფულის მყიდველობითი უნარის დაცემა.

ეკონომისტები ფასების დონეს განიხილავენ როგორც ფასეულობის საზომს ან ფულის ღირებულებას. ასე, რომ ფასების დონის ამაღლება ნიშნავს ფულის ღირებულების შემცირებას. ამიტომაც არის, რომ ხელფასის ნომინალური სიდიდე არ წარმოადგენს მოსახლეობის შემოსავლების იდეალურ საზომს. ამისათვის საჭიროა გამოითვალოს რეალური ხელფასის დონე, რომელიც ფასების ინდექსის შებრუნებული სიდიდეა.

მაშასადამე, ინფლაცია უარყოფითად მოქმედებს საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე, განაპირობებს ეკონომიკის განვითარებაში სიღრმისეულ და შეუქცევად ცვლილებებს. ინფლაციის

სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები აიძულებს ხელისუფლებას გაატაროს ქმედითი ღონისძიებები ფინანსების, ფულის მიმოქცევის, უმუშევრობის, ხელფასების, საერთაშორისო სავალუტო და საკრედიტო ურთიერთობებში.

ქვეყანაში ინფლაციური პროცესების დასარეგულირებლად აუცილებელია ანტიინფლაციური ტაქტიკის შემუშავება. რა თქმა უნდა, ეს ტაქტიკა სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია. ანტიინფლაციური ტაქტიკის ვარიანტების არსენალი დამოკიდებულია ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის სტაბილიზაციის ხარისხზე. ცნობილია ანტიინფლაციური ტაქტიკის ნაცადი ვარიანტები, რომელთაგან საყურადღებოა: 1. ფირმებისა და კორპორაციების შეღავათიანი სავადასახაო დაბეგვრა და საბანკო დაკრედიტება; 2. საბაზრო ინფორმაციის განვითარება; 3. სახელმწიფო ქონების სწორად ორგანიზებული პრივატიზაცია; 4. მიმდინარე მოთხოვნის რეგულირების იზნით დანახოების ნორმის გადიდება და მისი ლიკვიდობის ღონის შენეობა.

ინფლაციის პრობლემა მარტო საქართველოში არ დგას. იგი სერიოზული გამოწვევაა ბევრი ქვეყნისათვის. ინფლაცია მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებულია საერთაშორისო ბაზრებზე მიმდინარე პროცესებთან. პირველ რიგში, ეს ეხება სასურსათო პროდუქციაზე და ნავთობზე ფასების ზრდას.

ინფლაციის დაძლევის მიზნით მონეტარული პოლიტიკის მთავარ ამოცანას ფასების სტაბილურობის შენარჩუნება წარმოადგენს. სწორედ ეს უკანასკნელი გვევლინება სტაბილური ეკონომიკური ზრდის და სიღარიბის დაძლევის ერთ-ერთ უპირობო საფუძვლად.

დეზღემონა მაღლაკელიძე

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის და აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის პროექტირების პროცესში თანამშრომელთა მონაწილეობის ასპექტები

ფირმებში, კოოპერატივებსა და საწარმოებში მართვის სრულყოფის მიზნით აუცილებელია მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის ოპტიმალური დაპროექტება, რომელშიც აქტიური მონაწილეობა უნდა მიიღოს (შეძლებისდაგვარად) მთელმა კოლექტივმა. თანამშრომელთა მონაწილეობის უზრუნველსაყოფად ორი ძირითადი ასპექტი გაითვალისწინება. 1. საწარმოთა ხელმძღვანელების მიერ კოლექტივის წევრთა მობილიზაცია და 2. თითოეულის მიერ აუცილებელი საინფორმაციო მასალების შეგროვება და მათი გამოყენების ეფექტიანობის შეცნობა. საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ხშირად პასუხისმგებელი პირები (მენეჯერები) სათანადოდ ვერ აანალიზებენ, რომ თანამშრომელთა თანამონაწილეობა დაპროექტების პროცესში მეტად ფასეული და სასარგებლოა:

ს ა ლ ე ჯ ა ნ ი ა
ს ი მ
ა ლ მ ა ჯ ა ნ ი ა

1. თანამშრომლები, რომლებიც მონაწილეობენ გადაწყვეტილების შემუშავების პროცესში, სამუშაოს მიმართ კმაყოფილების შეგრძნებას ავლენენ. ხშირ შემთხვევაში, ასეთი შეგრძნება ზრდის ეკონომიკურ ეფექტიანობას, თანაც ისინი გრძნობენ, რომ მათ აზრებს კოლექტივში პატივს სცემენ და გააჩნიათ გარკვეული სახის მფლობელობა და კონტროლი მათ მიერ შესრულებულ სამუშაოზე;

2. აუცილებელია, რომ წარმოების ხელმძღვანელებმა უნდა შეუქმნან კოლექტივის წევრებს აუცილებელი პირობები, თითოეულის საქმიანობა და ინფორმაცია ოპტიმალურად იქნეს ჩართული საერთო საქმის წარმატების მისაღწევად, რაც სხვა არაფერია თუ არა სამეურნეო პროცესების გაუმჯობესება. ასე მაგალითად, როდესაც გვაქვს სათაო ოფისი ფილიალებით, ფილიალის თანამშრომლებმა მეტი იციან მათი ფილიალის ფუნქციონირების შესახებ, ვიდრე ცენტრალურმა ოფისმა.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის დაპროექტებლებმა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინონ ფილიალებში დასაქმებულ მუშაკთა თანამონაწილეობა. იგივე კონცეფცია მოქმედებს განყოფილებასთან მიმართებაში. საამწიფო სახის ოპერატორებმა ჩვეულებრივ, უფრო მეტი იციან იმ პროცესების შესახებ, რაზეც უშუალოდ მუშაობენ, ვიდრე მენეჯერებმა. საყურადღებოა ისიც, რომ ადგილობრივი და ცენტრალური ოფისების ხელმძღვანელებსა და მათ დაქვემდებარებულებს შორის კომუნიკაციას შედეგად მოჰყვება ინფორმაციის გადაცემა, რომელზეც ცენტრალურ ოფისს ხელი არ მიუწვდება.

კოლექტივის მუშაკთა უფლებების დელეგირების მეორე მნიშვნელოვანი ელემენტია მათ მიერ მოპოვებული ინფორმაცია, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს მათი საქმიანობის შეფასება. მენეჯერთა უმეტესობას სჯერა, რომ მხოლოდ მენეჯერს სჭირდება მმართველობითი აღრიცხვის და კონტროლის სისტემის ინფორმაციის გაგება. ბოლო ხანებში ბევრი მენეჯერისათვის აშკარა გახდა, რომ თანამშრომლებმა საწარმოს ყველა დონეზე უნდა გაითავისონ სამეურნეო საქმიანობაში მიღწეული ეფექტიანობა, მიღებული შედეგები და მათი გამოსვლის მეთოდები, რათა განახორციელონ ქმედებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ შესრულების მაღალ დონეს.

თვალსაჩინოებისათვის განვიხილოთ ავიაკომპანიის ხელმძღვანელთა მიერ განხორციელებული ღონისძიებანი, რომლის მიზანია საზოგადოებრივი იმიჯის გაუმჯობესება. ამისათვის ავიაკომპანიის მესვეურები ითხოვენ მგზავრებისაგან კმაყოფილების ანკეტის შევსებას. თუ ბორტგამცილებლებს არ აქვთ შესაფერისი განათლება, მათი მოქმედება (უხეში მოქცევა, მომსახურების დაგვიანებით გაწევა) უარყოფით გავლენას მოახდენს მომხმარებელთა კმაყოფილებაზე. ამ მხრივ, ავიაკომპანია წარუმატებელი იქნება მისი ძირითადი ინდიკატორის - ბორტგამცილებლების მიერ არაეფექტიანად შესრულებული სამუშაოს გამო. ანალოგიურად შეიძლება შეფასდეს სხვა სახის მომსახურების საწარმოების საქმიანობაც. მაგალითად რესტორნებსა და სავაჭრო ობიექტებში მომხმარებლები ხშირად იმედგაცრუებულები არიან მომსახურების დონით. მაგ., თუ მიმტანზე მოდის ბევრი სუფრა, მან შეიძლება დროულად ვერ შეასრულოს მომხმარებლის მოთხოვნები, ან თუ მას აქვს გამაღიზიანებელი პირადი ჩვევები, კერძოდ უხეშია. ყოველივე ამან შეიძლება გამოიწვიოს კლიენტის შემცირება.

კორპორაციის მფლობელმა და პარტნიორებმა უნდა შეიმუშაონ კონკრეტული ღონისძიებები თანამშრომელთა შრომის ნაყოფიერების ამაღლების მიზნით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მომხმარებლის მომსახურების გაუმჯობესებისათვის გაწეული საქმიანობა და რესურსები ფუჭად იქნება დახარჯული.

მსოფლიო პრაქტიკით დადგენილია, რომ საშუალოდ მომსახურებით ან პროდუქციით უკმაყოფილო მომხმარებლის რაოდენობა, რომელიც უყვება სხვა ადამიანებს თავისი გამოცდილების შესახებ, ხუთჯერ მეტია, ვიდრე კმაყოფილი მომხმარებლის რაოდენობა. ამრიგად, საწარმოს რეპუტაცია ეცემა, რომელმაც კლიენტებს მიაწოდა დაბალი ხარისხის პროდუქცია, ან ცუდი მომსახურება გაუწია მომხმარებელს, საბოლოოდ შეიძლება ფირმა გაკოტრდეს. ზოგადად, სუსტი ან შეუსაბამო მომსახურება თანამშრომლების მიერ, რომლებსაც პირდაპირი კონტაქტი აქვთ მომხმარებელთან, სუსტი მენეჯმენტის, ტრენინგისა და ნაკლები განათლების შედეგია, ვიდრე იმის მიმანიშნებელი, რომ ადამიანი ცუდი თანამშრომელია.

მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია თანამშრომლებთა კვალიფიკაციისა და ტრენინგის განხორციელება. კვალიფიკაციის მუდმივი განახლების გარეშე, ფირმები ვერ იქნებიან ლიდერი მათამაშეები ბაზარზე. მსოფლიო პრაქტიკაში კვლევებით დადგენილია, რომ აშშ-ში ტრენინგის ნაკლებობა სერიოზული პრობლემაა. ამერიკელი თანამშრომლები იღებენ 10-ჯერ ნაკლებ ტრენინგს, ვიდრე იაპონელი თანამშრომლები.

ამრიგად, უწყვეტი განათლების სისტემა თანამდევნი უნდა გახდეს ნებისმიერი თანამშრომლისათვის. გამოცდილების მუდმივად შევსება მათთვის იგივეა, რაც სამუშაოს მოთხოვნილება. კომპანიები, რომლებიც ხელს უწყობენ ასეთი გარემოს შექმნას, მასწავლებელი კომპანიები ეწოდება.

მმართველობითი აღრიცხვისა და კონტროლის სისტემის პროექტირების დროს მნიშვნელოვანი საკითხია მასტიმულირებელი სისტემის განხილვა თანამშრომელთა მოტივაციის მიზნით. იგი იწყება როგორც პროფესიული ზრდის, ასევე დამატებითი მოტივაციის სახით და გადადის სხვადასხვა სახის ფინანსური ჯილდოების სისტემაში.

არსებობს ადამიანთა მოტივაციის სხვადასხვა თეორიები, მოტივაციის წარმომადგენლობითი და მიზნის დასახვის თეორიის ჩათვლით. კომპანიებმა უნდა გადაწყვიტონ რომელი თეორია აირჩიონ. ისინი იყენებენ როგორც პროფესიული ზრდის, ასევე დამატებითი მოტივაციის სახის თანამშრომელთა დაწინაურებას. როგორც აღვნიშნეთ, შინაგანი კომპენსაცია არის შესრულებული სამუშაოდან მიღებული კმაყოფილება, რომელიც პროფესიული განვითარებისა და მიზნების მიღწევის შესაძლებლობას იძლევა. ზოგიერთ შემთხვევაში პროფესიული ზრდა ასახავს ორგანიზაციის ბუნებასა და სამუშაოს სახეს, რომელსაც პირი ასრულებს. მაგალითად, მზრუნველობით ცენტრებში ადამიანები ფინანსური ანაზღაურების გარეშე ასრულებენ სამუშაოს რათა დაეხმარონ სხვებს. ისეთი სამუშაოების დროსაც კი, სა-

დაც ადამიანებს აქვთ ფინანსური ანაზღაურება მენეჯმენტის ერთ-ერთ რთულ ამოცანას წარმოადგენს სამუშაოს ისეთი დიზაინისა და გარემოს შექმნა, სადაც თანამშრომლებს ექნებათ პროფესიული ზრდის შესაძლებლობა სამუშაოს შესრულების შედეგად.

შეფასებულ შესრულების ხარისხზე დაყრდნობით გარეგანი კომპესაცია არის ჯილდო, რომელსაც ერთი ადამიანი აძლევს მეორეს გაწეული სამუშაოს კარგად შესრულების აღსანიშნავად. დამატებითი მოტივაციის მაგალითს წარმოადგენს დაწინაურება, პრემია, მილოცვა, სიგელი, ან კორპორაციულ საინფორმაციო ბიულეტენში მისი აღიარება. დამატებითი მოტივაცია ასევე აძლიერებს იმის შეგრძნებას, რომ ხელფასი თანამშრომლის მინიმალური ძალისხმევის კომპენსაციას ახდენს და რომ ორგანიზაციებმა უნდა შემოიღონ წახალისების (კომპესაციის) სისტემა თანამშრომლების დამატებითი მოტივაციისათვის.

გამოკვლევებით დადგენილია, რომ ფირმების, კომპანიების მესვეურები ხშირად აღნიშნავენ, რომ მთავარია ფინანსური მოტივაცია მაღალ დონეზე სამუშაოს შესრულებისათვის. როგორც სისტემური, ასევე არასისტემური მიდგომა გვიჩვენებს, რომ დამატებითი ფინანსური მოტივაცია არ წარმოადგენს ეფექტიანი ორგანიზაციის შექმნის აუცილებელ პირობას. მოტივაციისათვის არაფინანსური შინაგანი მოტივაცია და პროფესიული ზრდა უფრო მეტად ეფექტიანია და მათ სათანადო ადგილი უჭირავთ საწარმოებსა და ფირმებში.

პროფესიული დონის ამადლების ზრდისა და დამატებითი მოტივაციის შესახებ კამათის გარდა, ბევრი ადამიანი მიიჩნევს, რომ დამატებითი ფულადი წახალისების პროგრამები ნებისმიერი ფორმით ნაკლებ ეფექტიანია. სამუშაოს კარგად შესრულება აუცილებელია ყველა თანამშრომლისათვის და წარმოადგენს დასაქმების შესახებ კონტრაქტის ნაწილს და არა იმას, რისთვისაც იმსახურებს დამატებით ანაზღაურებას. ამის საპირიპიროდ, ორგანიზაციების დიდი რაოდენობა იყენებს ფულად სტიმულებს მოტივაციისათვის, როცა თანამშრომლები ჩართული არიან სამუშაოს შესრულების მიხედვით სოციალური შედარების პროცესში. ფულადი მოტივაცია არის არსებითი ინდიკატორი, თუ რამდენად კარგად აკეთებს თანამშრომელი საქმეს სხვებთან შედარებით. აღნიშნული ორგანიზაციები აფუძნებენ დაწინაურების სისტემას დიდი ოდენობით ინფორმაციასა და მახვენებლებზე, რომლებიც მოწოდებულია მმართველობითი აღრიცხვის მიერ. შედეგზე დაფუძნებული ანაზღაურების სისტემა ეყრდნობა წახალისებას, რომელიც შეფასების მახვენებლის მიღწევის ან წარმატებების შედეგად გაიცემა. შესაბამისად, კომპანიას ჭირდება საქმიანობის შეფასების ეფექტიანი სისტემა, რომელიც შეკრებს სათანადო და საიმედო ინფორმაციას საქმიანობის შესრულების შესახებ. წახალისება დაფუძნებული უნდა იყოს საქმიანობის სრულყოფილად და ხარისხიანად შესრულებაზე, რომლის შედარებაც მოხდება გეგმასთან, ან გარკვეულ შესადარებელ ჯგუფთან. საქმიანობის სრულად შესრულების მახვენებლები მოიცავს შემდეგ საკითხებს:

- წარმოებული საქონლის რაოდენობის მისი ხარისხთან შესაბამისობა, მაგალითად, როგორიცაა პროდუქციის ერთეულის მიხედვით შრომის ანაზღაურება;
- ფირმის, კომპანიის მიერ მიღებული შედეგები, როგორიცაა მოგების დონე ან დაბალანსებულ მახვენებელთა სისტემა;

შედარებით შედეგებზე დაფუძნებული წახალისების ფორმები დაკავშირებული უნდა იქნეს შედეგებთან:

- საქმიანობის შესრულების დასახული დონის გადაჭარბების უნარი, მაგალითად, ბიუჯეტით დაგეგმილი მიზნის განხორციელებისათვის მენეჯერის ანაზღაურება, ან წარმოების ჯგუფისათვის ფულადი პრემიის მიცემა ეტალონური შედეგების მიღწევისათვის;

- გადაჭარბების ხარისხი, რომლითაც შესრულების დონე აღემატება შესადარებელი ჯგუფის საშუალო შესრულების დონეს.

მოტივაციის დროს სახეზე უნდა იყოს საქმიანობის შეფასების სისტემის აუცილებელი მახასიათებლები:

- თანამშრომლებს გათავისებულები უნდა ჰქონდეთ თავიანთი სამუშაო, წახალისების სისტემა და დარწმუნებულები უნდა იყვნენ, რომ ეს სისტემა ოპტიმალურად შეესაბამება მათ წვლილს კომპანიაში;
- საქმიანობის შესრულების ელემენტები, რომელთაც შეფასების სისტემა აღრიცხავს დაწინაურებას, რომელიც შეესაბამება საწარმოს მნიშვნელოვანი წარმატების ფაქტორებს;
- დაწინაურების სისტემამ თვალნათლივ უნდა დაადგინოს თანამშრომელთათვის მისაღები საქმიანობის შესრულების სტანდარტები;
- შეფასების სისტემამ უნდა შეძლოს საქმიანობის ზუსტად ასახვა;
- თანამშრომელთა მხრიდან გადაწყვეტილების მიღებისა და სხვა საქმიანობის კოორდინაციის აუცილებლობის შემთხვევაში შეფასების სისტემამ უნდა დააწინაუროს ჯგუფი და არა თანამშრომელი.

ზემთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, მმართველობითი აღრიცხვის სპეციალისტების ამოცანაა შიდა კონტროლის სისტემის შექმნა და შიდა აუდიტის ჩატარება, რაც დაადასტურებს თანამშრომლების მიერ წესებისა და პროცედურების დაცვას.

ამრიგად, მასტიმულირებელი კომპენსაციის გეგმის ყველაზე ზოგადი ფორმებია: ფულადი პრემია, მოგების განაწილება, შემოსავლების განაწილება, შედეგზე დაფუძნებული აქციათა წილი, უფლება ფონდის ღირებულების ზრდაზე და თანამშრომლების მიერ აქციების შესყიდვის გეგმა. ისინი წარმოადგენენ თანამედროვე გამოსწვევას მმართველობითი აღრიცხვის სისტემისათვის და ხელს უწყობენ ფირმის ეფექტიან ფუნქციონირებას.

ვაჟა ბურბანიძე

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის და აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტი და მისი რეალიზაცია

მ ე ნ ე ჯ მ ე ნ ტ ი . ს ტ რ ა ტ ე გ ი ა

სიტყვა „სტრატეგია“ მენეჯმენტში შემოსულია სამხედრო საქმიდან. იგი ბერძნული წარმოშობისაა და ქართულად ითარგმნება, როგორც „გენერლის ხელოვნება“. თანამედროვე ორგანიზაციების საქმიანობის ეფექტიანობის უზრუნველყოფა უმთავრესად დამოკიდებულია სრულფასოვან სტრატეგიაზე. სტრატეგია წარმოადგენს განსაზღვრული წესების ნაკრებს, რომლითაც ხელმძღვანელობს საწარმოთა და ფირმათა ხელმძღვანელები მმართველობითი (სამმართველო) გადაწყვეტილებების მიღებისას. ამასთან, სტრატეგია განიხილება, როგორც საერთო კომპლექსური გეგმა, რომლის განხორციელება ითვალისწინებს საწარმოთა მისიის შესრულებას, რათა მიღწეული იქნეს დასახული ეკონომიკური მიზნები.

სტრატეგიის შემუშავებისათვის აუცილებელია ფირმაში დასაქმებულ მუშაკთა ერთობლივი საქმიანობა. ამ მიზნით დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების მსხვილ ფირმებში ხშირად იქმნება სპეციალური ჯგუფები 10-15 ადამიანის მოცულობით. მათ მიერ მუშავდება სტრატეგიის ფუძემდებლური პრინციპები და მათი შესაბამისი ალტერნატიული მოდელები. ცხადია, სტრატეგიის ფორმირებისას შეუძლებელია ყველაფრის გათვალისწინება. ნებისმიერ მომენტში, როგორ ორგანიზაციის შიგნით, ისე მის გარეთ შეიძლება წარმოიშვას ახალი მოვლენები. ასეთ შემთხვევებში უმეტესად არაა საჭირო მთელი სტრატეგიის შეცვლა, საკმარისი მასში სათანადო ცვლილებების შეტანა. ხშირად მოწინავე საწარმოებს, ფირმებს, ზემოაღნიშნული მიზეზის გამო აქვს არაერთი, არამედ რამდენიმე სტრატეგია. მათ შორის წამყვანია გენერალური სტრატეგია, რომელიც მოიცავს საწარმოს, ფირმის მიზნებს, მათი განხორციელების წესებსა და გზებს.

სტრატეგიის უპირველესი ელემენტია მიზანთა სისტემა. მასში შედის მისია (მთავარი დანიშნულება), ზოგადორგანიზაციული და სპეციფიური მიზნები.

სტრატეგიის მეორე ელემენტია პრიორიტეტები. მასში იგულისხმება რესურსების (მოცემულ შემთხვევაში ადამიანური რესურსების) განაწილების მთავარი პრინციპები;

მესამე ელემენტია მმართველობითი მოქმედებებისა და კადრებთან მუშაობის წესები.

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ მოთხოვნებს:

- მას უნდა ჰქონდეს გრძელვადიანი ხასიათი;
- უნდა ითვალისწინებდეს მრავალ ფაქტორს და უპირველეს ყოვლისა, დაკავშირებული უნდა იყოს საწარმოს განვითარების სტრატეგიასთან.

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტის ობიექტია საწარმოს მუშაკები, შრომის პირობები და ადამიანური რესურსების სტრუქტურა. ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტის განხორციელებისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კადრების ოპტიმალური სტრუქტურის უზრუნველყოფას. კოლექტივის ადამიანური რესურსების სტრუქტურის კრიტერიუმებია სქესი, ასაკი, ეროვნება, კვალიფიკაცია.

სტრატეგიული როლიდან გამომდინარე, ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიის კონცეფციის ძირითადი ამოსავალი პრინციპებია:

- ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის ინტეგრაცია ბიზნესის სტრატეგიასთან;
- მუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლებაში პიროვნების მზარდი როლი;

- ჯგუფებისა და მომუშავეების მოტივაციური განწყობის ცოდნა და მისი (მოტივაციის) მართვა.

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიის ფორმირების მიზნით, პასუხი უნდა გავცეთ ისეთ ფუნდამენტურ საკითხებს, როგორცაა:

1. მუშაკთა შერჩევისას უპირატესობა გარედან მიღებას მიენიჭოს თუ რეზერვს საკუთარი პერსონალიდან;
2. განსაზღვრული მოცულობით შეზღუდული საშუალებები მხოლოდ მაღალ გასამრჯელოზე დაიხარჯოს, თუ მოხდეს მისი გაყოფა ორ ნაწილად - ფულად გასამრჯელოდ და შეღავათებად ფირმის დანახარჯებზე;
3. განახორციელონ თუ არა პროფკავშირებთან მჭიდრო თანამშრომლობა;
4. როგორ მოხდეს კადრების დაკომპლექტება და ა.შ.

ფუნდამენტური საკითხებიდან გამომდინარე, დღის წესრიგში დგება ისეთი კითხვები, როგორცაა:

- საჭიროა თუ არა საკუთარი სასწავლო ცენტრის შექმნა;
- საჭიროა თუ არა მუშაკთა მხარდაჭერის სოციალური პროგრამები;
- რომელ პრემიულ სისტემებს მიეცეს უპირატესობა;
- შტატების დაკომპლექტების პრინციპების შეცვლისას გადაიხინჯება თუ არა ხელფასის სქემები და ა.შ.

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტის დამუშავებისას შესწავლილი უნდა იქნეს ფირმის კონკრეტული მართვის მნიშვნელოვანი ტენდენციების ურთიერთკავშირი და პროექტდება თუ არა მათი ოპტიმალური თანაფარდობანი, კერძოდ:

ცენტრალიზაცია და დეცენტრალიზაცია – პერსპექტივაში ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სისტემის აგებისას ამ ტენდენციების თანაფარდობა დამოკიდებულია შემდეგ ფაქტორზე:

- ფირმის სიდიდე;
- სტრატეგიული დონის ხელმძღვანელობის პერსონალური წარმოდგენა ძალაუფლების განაწილების მიზანშეწონილობის შესახებ;
- დეცენტრალიზაციისადმი ფირმის კადრების მზადყოფნის დონე (კვალიფიკაცია, თვითკონტროლის ორიენტაცია და ა. შ.);
- საქმიანობის ცალკეულ სახეობათა სირთულე.

ინდივიდუალიზმი და კოლექტივიზმი – ადამიანური რესურსების სტრატეგიულ მენეჯმენტში აღნიშნული თანაფარდობა დამოკიდებულია მართვის არჩეული მოდელის ტიპზე (მაგალითად, ამერიკული ან იაპონური) ან მათ ოპტიმალურ შეხამებაზე.

ეკონომია ადამიანურ რესურსებზე და ადამიანური რესურსების „ეკოლოგია“, ფირმის ხელმძღვანელობა წყვეტს, პერსპექტივაში როგორი ტიპის მუშაკის ფორმირება მოახდინოს და ქცევის როგორი ტიპი გამოიმუშავოს. მოცემულ სიტუაციაში ხელმძღვანელობა გადაწყვეტილებებს ძირითადად სტრატეგიული ამოცანებიდან გამომდინარე ღებულობს.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, ფირმის ხელმძღვანელობას შეუძლია გამოიყენოს ადამიანური რესურსების განვითარების სტრატეგიის შემდეგი მიდგომები:

ტეილარისტული სტრატეგია – იგი გულისხმობს საწარმოში დაბალი კვალიფიკაციის ადამიანური რესურსების გამოყენებას, შრომის ანაზღაურების სისტემის აგებას მკაცრი აღრიცხვისა და კონტროლის საფუძველზე და ა.შ. სტრატეგიის ამ ტიპს ხშირად აკრიტიკებენ და განიხილავენ მას, როგორც კონსერვატიულს.

ინტეგრაციული სტრატეგია – იგი ითვალისწინებს ადამიანური რესურსების საფუძვლიანად შერჩევას, კადრების უფრო მაღალ და უფრო ერთგვაროვან კვალიფიკაციას, ადამიანური რესურსების ურთიერთშეცვლის შესაძლებლობის მაღალ დონეს, მათ განვითარებაზე დანახარჯების გამოსყიდვის ხანგრძლივ პერიოდს და ა.შ. სტრატეგიის აღნიშნული ვარიანტი ცხადია უფრო პროგრესულია, ვიდრე ტრადიციული.

ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიის სრულფასოვნებას უზრუნველყოფს ადექვატური ფუნქციური საკადრო სტრატეგია, რომელიც უშუალო კავშირშია ფირმის ძირითად ფუნქციურ სტრატეგიასთან. ამ უკანასკნელს ყოფენ ორ ჯგუფად: ფუნქციონირების სტრატეგია და განვითარების სტრატეგია.

ამერიკელი მეცნიერები ფუნქციონირების სტრატეგიის სამ ვარიანტს გამოყოფენ: ლიდერობა დაბალი დანახარჯებისას, დიფერენციაციას და ფოკუსირებას.

ლიდერობა დაბალი დანახარჯებისას ყველაზე უფრო გავრცელებული ვარიანტია. მოცემულ შემთხვევაში ორგანიზაცია ორიენტირებულია დამატებითი მოგების მიღებაზე მუდმივი დანახარჯების ეკონომიის ხარჯზე. ასეთი ეკონომია როგორც წესი, ხდება მასობრივი მოთხოვნის სტანდარტული საქონლის გაყიდვის მოცულობის მაქსიმიზაციისას. ეს კი ფასების შემცირებისა და შესაბამისად, ახალი ბაზრების დაპყრობის საშუალებას იძლევა. ფუნქციონირების სტრატეგიის მოცემული ვარიანტის შესაბამისი საკადრო სტრატეგია, ორიენტირებული უნდა იქნეს საშუალო კვალიფიკაციის მასობრივ პროფესიათა მომუშავეების მოზიდვასა და დამაგრებაზე. მოცემულ შემთხვევაში აუცილებელი არაა შემოქმედებითი პოტენციალისა და მაღალი დონის მქონე მეცნიერული კადრების გამოყენება. რაც შეეხება მმართველობით კადრებს, აქ უპირატესობა უნდა მივანიჭოთ ადმინისტრაციული ყაიდის მენეჯერებს.

დიფერენციაციის სტრატეგიის არსი გამოიხატება ორგანიზაციის ყურადღების კონცენტრაციით რამდენიმე პრიორიტეტულ მიმართულებაზე, რომლებშიც იგი ცდილობს მოიპოვოს უპირატესობა. მისი შესაბამისი საკადრო სტრატეგია ორიენტირებული უნდა იყოს ვიწრო სპეციალიზაციისა და მაქსიმალურად მაღალი კვალიფიკაციის ადამიანურ რესურსებზე, მათ შორის მეცნიერ-მუშაკებსა და მკვლევარებზე. აქ მენეჯერებს უნდა ჰქონდეთ ლიდერის ნიჭი და სამეწარმეო უნარი.

ფოკუსირების სტრატეგია გულისხმობს ფირმის მიერ ბაზრის ერთი სეგმენტის არჩევას და მასში ზემოაღნიშნული სტრატეგიებიდან ერთ-ერთის რეალიზებას. მისი შესაბამისი ფუნქციონირების სტრატეგია იქნება ზემოაღნიშნული სტრატეგიებიდან ერთ-ერთის მსგავსი.

განვითარების სტრატეგიასთან მიმართებაში კი გამოყოფენ შემდეგი სახის სტრატეგიებს: ზრდის სტრატეგია, ზომიერი ზრდის სტრატეგია, შემცირების სტრატეგია და კომბინირებული სტრატეგია.

ზრდის სტრატეგია უპირატესად დამახასიათებელია ახალგაზრდა, პერსპექტიული საწარმოებისათვის, რამდენადაც ისინი ცდილობენ დროის მოკლე პერიოდში ბაზარზე მოწინავე პოზიციები დაიკავონ. მათი საკადრო პოლიტიკა, მიმართული უნდა იქნეს შემოქმედებითი და სამეწარმეო უნარის მქონე განსაკუთრებით მაღალი კვალიფიკაციის მომუშავეთა მოზიდვისაკენ. აქ მნიშვნელოვანი მომენტებია: შრომის ანაზღაურებისა და წახალისების დახვეწილი სისტემის შექმნა, კეთილსახურველი მორალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატის ფორმირება, კვალიფიკაციის მუდმივი ამაღლება და ა.შ.

ზომიერი ზრდის სტრატეგია დამახასიათებელია ტრადიციულ სფეროებში მოქმედი და სტაბილური ორგანიზაციებისათვის, სადაც ადგილი აქვს წარმოების ზრდას, მაგრამ შემცირებული ტემპებით. შესაბამისი საკადრო პოლიტიკის შემთხვევაში ნაკლებია მოთხოვნა უმაღლესი კვალიფიკაციის მომუშავეებსა და მეცნიერ-მუშაკებზე. ასეთი ფორმებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება კადრების შიგა გადაადგილების პროცესებს და მათ გადამზადებას, სოციალური გარანტიების გაძლიერებას და სხვა საკითხებს.

წარმოების შემცირების სტრატეგია გამოიყენება საწარმოს მიერ საქმიანობის გარდაქმნის პერიოდში. ამ დროს საკადრო პოლიტიკა მიმართულია ადამიანური რესურსების ყველაზე საუკეთესო ნაწილის შენარჩუნების პირობებში, პენსიაზე გადასვლა ადრე გასვლის სტიმულირებაზე და მუშაკთა გადამზადებაზე.

პრაქტიკაში ყველაზე მეტად გავრცელებულია **კომბინირებული სტრატეგია**. მასში გარკვეული მოცულობით კონცენტრირებულია ზემოთ განხილული სტრატეგიების ელემენტები. საკადრო პოლიტიკაც ხასიათდება საკადრო სტრატეგიების თავისებურებებით.

სტრატეგიული მართვის პროცესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სტადიაა ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიის რეალიზაცია. მისი წარმატებული განხორციელებისათვის ფირმის ხელმძღვანელობამ უნდა დაიცვას შემდეგი წესები:

1. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის მიზნები, სტრატეგია და ამოცანები საფუძვლიანად იქნეს ჩამოყალიბებული და დროულად იქნეს დაყვანილი ფირმის ყველა მუშაკამდე. მისი მიზანია არამარტო ის, რომ მათ ნათლად გაიგონ, რას აკეთებს ორგანიზაცია და კადრების მართვის სამსახური, არამედ აქტიური მონაწილეობა მიიღონ აღნიშნულ პროცესში;
2. ფირმის ხელმძღვანელობამ და ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სამსახურის ხელმძღვანელებმა არამარტო დროულად უნდა უზრუნველყონ ფირმა აუცილებელი რესურსებით, არამედ მათ უნდა ჰქონდეთ სტრატეგიის რეალიზაციის გეგმა მიზნობრივი პროგრამების სახით და მოახდინონ მათი დაფინანსება. ცხადია, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს შრომითი პოტენციალის განვითარებას.

სტრატეგიის რეალიზაციის პროცესის მთავარი მიზანია საწარმოთა სტრუქტურული ქვედანაყოფებისა და მათ შორის ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სისტემის სტრატეგიული გეგმების კოორდინირებული დამუშავებისა და რეალიზაციის უზრუნველყოფა. სტრატეგიის შესრულების პროცესში წყდება შემდეგი ამოცანები:

1. გამოყოფენ ადმინისტრაციულ ამოცანებს შორის პრიორიტეტულს. იგი უნდა შეესაბამებოდეს ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის იმ სტრატეგიას, რომლის რეალიზაციას ახდენს საწარმო და კადრების სტრატეგიული მართვის სისტემა. ეს უპირატესად ისეთ ამოცანებს ეხება, როგორცაა: რესურსების განაწილება, საინფორმაციო ნორმატიულ-მეთოდური, სამართლებრივი და სხვა ქვესისტემების შექმნა;
2. უნდა დაწესდეს შესაბამისობა ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის არჩეულ სტრატეგიასა და შიგარგანიზაციულ და კადრების მართვის შიგა პროცესებს შორის. მისი მიზანია ორგანიზაციის საქმიანობის ორიენტირებულობის უზრუნველყოფა არჩეული სტრატეგიის განხორციელებასთან;
3. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის სტრატეგიისათვის აუცილებელი და შესაბამისი ხელმძღვანელობის სტილის არჩევა როგორც მთელი საწარმოს, ისე ცალკეული ქვედანაყოფებისათვის.

ადამიანური რესურსების სტრატეგიული მენეჯმენტის წარმატებით რეალიზაცია დამოკიდებულია ზემოაღნიშნული ამოცანების შესრულებაზე, რომლის რეალიზაციის ინსტრუმენტებად გამოიყენება საკადრო დაგეგმვა, ადამიანური რესურსების განვითარების გეგმა, მოტივაცია და ა.შ.

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КОММУНИКАЦИОННОЙ СИСТЕМОЙ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

В настоящее время вопрос формирования коммуникационной системы и оценки эффективности управления коммуникационной системой приобретают большую актуальность. Для предприятия машиностроения важно не только создать эффективную систему коммуникаций, но и грамотно управлять ею, чтобы, с одной стороны, поддерживать заданный уровень, а, с другой стороны, направлять ее в то русло, которое было сначала задумано на этапе разработки коммуникационной системы. Своевременный анализ организационных коммуникаций позволяет обнаружить информационно нагружены подразделения и определить характер взаимодействия, которое обусловило установленный уровень интенсивности; оценить степень оптимума информационного обмена подразделов внутри своего блока и вне их; обнаружить неформализованные отношения руководства и подчиненных; оценить степень автономности деятельности каждого подразделения; оценить эффективность обратной связи между элементами структуры управления; установить эффективность коммуникационно-информационных процессов и тому подобное.

Ряд исследователей предлагает использовать методики оценки эффективности внутренних коммуникаций на основе анкетирования работников, менеджеров разных уровней, разных звеньев производства и управления. Так, например, Суровцева К. [1] предлагает определять эффективность организационных коммуникаций на основе расчета коэффициентов адекватности менеджмента и согласия в коллективе, зоны единства и полярности мыслей, которые базируются на использовании специально разработанных анкетных опросов. При этом Мансуров Г. [2] для оценки качества организационных коммуникаций предлагает использовать определение лояльности персонала, но также на основе проведения анкетирования работников разных уровней.

Одним из подходов к определению качества организационных коммуникаций является применение методик, которые базируются на экспертных оценках разных показателей. Так, Момот Т. и Кадничанский М. [3] качество управления организационными коммуникациями определяют как инвестиционный критерий, как степень удовлетворенности инвестора и других заинтересованных участников корпоративных отношений результатами деятельности предприятия на основе построения агрегированного рейтинга качества корпоративного управления с учетом независимого мнения экспертов.

Существуют методики оценки, которые основаны только на использовании качественных или количественных показателей. Так, методики оценки эффективности коммуникаций на предприятии Суровцевой К.С. [7], Литвинчука А.В. [9] и Ивашовой Н.В. [10] основаны на лишь на балльной экспертной оценке, а методики Шлапак О.А. [5], Булатова А.Н. [6] и Босак А.О. [11] – на расчете количественных показателей.

Методики, которые основывается на восприятии экспертами качества объектов имеют недостатки

в том, что при этом нельзя отбрасывать определенный субъективизм респондентов, а количественные - ограничением является то, что не все показатели качества можно математически рассчитать. Комбинированные методики оценки с использованием количественных показателей в совокупности с экспертными методами представлены в табл.1.

Наиболее полными являются методики, которые основаны на сочетании количественных и качественных показателей эффективности коммуникаций. Так, например, Шубин О. и Сименко И. [4] для повышения объективности оценки качества организационных коммуникаций предлагают параллельно использовать расчет количественных показателей работы информационных систем и мнений экспертов относительно способности информации удовлетворять потребности процесса управления, пройдя каналами передачи информации.

Однако, для каждого отдельного предприятия для оценки эффективности коммуникаций предприятия необходимо уточнение отмеченных методик с корректировкой их на специфику организационной структуры, цели и стратегии предприятия. При этом наиболее оптимальным является комплексное применение как количественных показателей, так и методик, которые базируются на мнениях экспертов и мнениях потребителей или других субъектов внешней коммуникации.

Основной целью разработки и обоснования методики оценки уровня эффективности управления коммуникационной системы является предоставление способов, которые позволяют учесть специфику функционирования в конкретной рыночной ситуации на рынке и принять, соответственно, наиболее оптимальные управленческие решения относительно эффективного управления коммуникационной системы данного предприятия машиностроения.

Отсутствие единого подхода к оценке обуславливает необходимость разработки единого подхода к оценке, организации и управлению коммуникационной системой. Коммуникационная система предприятия машиностроения имеет свою структуру, описывается параметрически и моделируется так же, как и сам процесс ее формирования. Учитывая то, что модель – отражение значимых сторон объекта, коммуникационную систему можно представить набором разных критериев. Комбинируя эти критерии, получают отзыв индивида, который представляет оценку им полного впечатления о предприятии. Указанные вопросы были разделены на три категории: вопросы, которые относятся к информационно-технической составляющей управления, вопросы, связанные с процессом управления предприятием и вопросы, связанные с социально-психологической составляющей коммуникационной системы предприятия машиностроения.

Результаты проведенной по каждой из групп оценки позволят определить уровень эффективности управления коммуникационной системой, выяснить необходимость ее совершенствования или доработки, а также наглядно определить, какие конкретно сферы деятельности предприятия по каждой составляющей коммуникационной системы не отвечают идеальным и требуют корректировки.

Таблица 1.

Методы оценки эффективности коммуникаций предприятия

№ з/п	Авторя метода	Название показателя	Общая характеристика метода	Формула расчета	Достоинства метода	Недостатки метода
3	Шубин О.О., Семенов И.В. [4]	Качество организационных коммуникаций	Расчет данного показателя - последний этап в процессе оценки качества организационных коммуникаций. Предыдущие 3 этапа предусматривают расчет составляющих обобщающих приведенных показателей	$Y_{ok} = f(K_{инв} \times K_{ср})$ <p>К_{инв} - степень скорости передачи информации; К_{ср} - способность информации удовлетворять потребности процесса управления, пройдя каналами передачи информации</p>	Сочетание количественных и качественных показателей позволяет более полно охарактеризовать состояние коммуникаций	Задает лишь информационный аспект коммуникаций
1	Шлапак О.А. [5]	Интегральный показатель качества бизнес коммуникаций	Расчет данного показателя является адаптацией формализованной оценки эффективности внутренних информационных систем, которая была предложена для измерения эффективности маркетинговых коммуникаций и была расширена для оценки эффективности коммуникационной среды	$E_D = \frac{\sum_{i=1}^n C_D^i + \sum_{i=1}^n C_C^i + \sum_{i=1}^n C_B^i + \sum_{i=1}^n C_A^i}{\Delta N_D}$ <p>где, C_{обд} - расходы на передачу сообщения на этапах А, В, С, D; ΔN_D - конечный эффект коммуникации.</p>	Простота расчета, позволяет определить эффект, используя стоимостные показатели	Больше задает расчет показателей эффективности внешних коммуникаций
2	Булатов А.Н. [6]	Показатель оценки качества корпоративного управления с точки зрения защиты интересов владельца	На основе учета всех возможных вариантов сочетаний показателей эффективности защиты отдельных владельцев предусмотрено построение матрицы оценки эффективности корпоративного управления; подавание говорит об определенном состоянии качества организационных коммуникаций и предусматривает осуществление соответствующих мероприятий для ее повышения / поддержания существующего уровня	$K_{инт} = (-)K_1 + (-)K_2 \times (-)K_3 + (-)K_4$ <p>(обобщенный вид) где, К1, К2- показатели эффективности защиты интересов владельцев соответственно в текущих доходах и в перспективных доходах; К3 - показатель эффективности защиты интересов владельцев сравнительно с другими участниками корпоративных отношений; К3 - К4 скорректирован на долю акционерного капитала отдельного владельца</p>	Эффективно оценивает качество именно корпоративного управления с точки зрения защиты интересов владельца	Учитывается лишь точка зрения защиты интересов владельца, не учтены качественные показатели защиты коммуникационной системы
4	Суровцева К.С. [7]	Интегральный коэффициент эффективности организационных коммуникаций	Методический подход к интегральной оценке состояния организационных коммуникаций на основе определения функциональной, экономической и стратегической эффективности на базе частных критериев и показателей с учетом коэффициентов весности. Эксперты присваивали категориям баллы от 1 до 5 и одновременно определяли минимально необходимый для предприятия уровень.	$I = Q_{K_{эфф}} \times K_{ф.эфф} + Q_{K_{с.эфф}} \times K_{с.эфф} + Q_{K_{ср.р.}} \times K_{ср.р.}$ <p>где I - интегральный коэффициент эффективности; K_{ф.эфф} - коэффициент функциональной эффективности; K_{с.эфф} - коэффициент экономической эффективности; K_{ср.р.} - коэффициент стратегической результативности; Q_{K_{ф.эфф}}, Q_{K_{с.эфф}}, Q_{K_{ср.р.}} - коэффициенты весности частных показателей эффективности, определяемые экспертным путем.</p>	Подход позволяет осуществлять мониторинг коммуникационных процессов и оценивать действенность коммуникационных мероприятий	Сложность расчетов, возможна субъективность экспертов
5	Федорович О.Е., Назаренко Т.Н. [8]	Протокол коммуникации от взаимодействия (ПКВ)	ПКВ - орграф, что описывает последовательность коммуникационных актов и состоит из множества вершин - актов коммуникации и множества перемычек, которые характеризуют возможность перехода от текущего акта; к следующему акту при наступлении определенного события	$R_0 = \alpha_1 (CER_{v_1} (TR \vee e)^{v_1}) \times \alpha_2 (IE \downarrow_{OP} \vee_{a_2}) (IE \uparrow_{OP} \vee e)^{v_2} \times \alpha_3 (TR \vee e)^{\delta} \times \alpha_4 (AN \vee PE \times EXE \times PA)^{v_4} \times \alpha_5 (IE \downarrow_{OP} \vee e)^{v_5} \times \alpha_6 (TR \vee e)^{\delta}$ <p>где α_i - значение переходов за алгоритмом (1- если коммуникационный акт выполняется, 0- если не выполняется); СЭР - подготовка действия, которое управляет, начальником (инициатором) для исполнителя низшего уровня, PR - подготовка требования. Исполнитель нижнего уровня является инициатором задания для участника верхнего уровня, АУ - ожидание ответа (доклады о выполнении) инициаторами, РУ - пассивное ожидание участником, при котором он может обслуживать или решать другие задания, РЕ - подготовка исполнителя (preparation of exesort) к выполнению задания, EXE - выполнение функционального задания или задание управления, PA - оформление результатов выполнения поставленного задания, TR - обработка результата инициаторами решения задания.</p>	Дает возможность обоснованно анализировать организационные структуры управления проектами или производственными заказами, совершенствуют методы исследования и моделирования процессов коммуникационных взаимодействий.	Сложность расчетов, не дает интегральную характеристику состоянию коммуникаций

№ з/п	Авторы метода	Название показателя	Общая характеристика метода	Формула расчета	Достоинства метода	Недостатки метода
6	Литвинчук А.В. [9]	Обобщающий показатель оценки эффективности коммуникационных процессов	Основывается на оценке компетентности линейных руководителей, их стиля работы с подчиненными и партнерами, а также работников отдела маркетинга и сбыта, поскольку именно они упорядочивают и осуществляют большинство внешних коммуникаций предприятия. Данный метод реализуется с помощью анкетирования линейных руководителей, а также непосредственно руководства предприятия	$B = \frac{\sum_{i=1}^m B_{i0} + \sum_{i=1}^m B_{i1} + \sum_{i=1}^m B_{i2}}{k}$ <p>где, $\sum_{i=1}^m B_{i0}$ и $\sum_{i=1}^m B_{i2}$ - сумма максимально возможных баллов; $\sum_{i=1}^m B_{i1}$ - сумма баллов экспертов; k - количество форм. Если $B = 0,81 - 1$ - на предприятии функционирует эффективная система коммуникационных процессов и планирования коммуникаций действительно играет важную роль на предприятии; $0,61 - 0,8$ - процесс продаж и коммуникационное планирование реализован хорошо, однако предприятие не всегда уделяет достаточно внимания планированию внешних и внутренних коммуникационных процессов и не получает в полном объеме преимущества, которые должно иметь; $0,41 - 0,6$ - процесс продаж и коммуникационное планирование реализованы на удовлетворительном уровне; $0 - 0,4$ - процессы продаж и коммуникационного планирования реализованы неудовлетворительно.</p>	<p>Может использоваться для анализа имеющейся ситуации и мониторинга уровня профессиональных знаний, обоснования необходимости повышения квалификации работников предприятия и тому подобное.</p>	<p>Задает лишь субъектов коммуникационного процесса - персонал, потому не достаточно полная. Возможна субъективность экспертов</p>
7	Ивашова И.В. [10]	Интегральный показатель качества системы бизнес коммуникаций предприятия	Расчет данного показателя является первым этапом при оценке качества бизнес коммуникаций. Второй этап - оценка экономической целесообразности использования канала или инструмента коммуникаций	$K = \sum_{s=1}^{s=4} k_s$ <p>где k_i - отдельные показатели качества: $K1$ - показатель соблюдения системы идентификации $K2$ - показатель информационной согласованности $K3$ - показатель охвата каналов/инструментов. Если $K < 1,5$ - система бизнес коммуникаций нуждается в кардинальных изменениях, нужно пересмотреть подходы до ее формирования и построить согласно принципам; $1,5 < K < 2,1$ - система построена согласно основным требованиям, но нуждается в детальной проработки инструментов; $2,1 < K < 3$ - система отвечает основному заданию, но требует совершенствование $K = 3$ - система работает на принципах синергии</p>	<p>Позволяет проанализировать особенности коммуникативной деятельности предприятий на рынках, исследовать процесс принятия решений, изучить факторы, которые влияют на этот процесс</p>	<p>Направленная на внешние коммуникации, потому более подходит к оценке эффективности маркетинговых коммуникаций, возможна субъективность экспертов</p>
8	Босак А.О.[11]	Показатель экономической эффективности системы коммуникаций (ТСО)	За основу взят метод полной стоимости владения (Total Cost of Ownership - TCO) с учетом этапов жизненного цикла системы коммуникаций.	$T_{CO} = \sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n c_{ij}$ <p>где c_{ij} - виды расходов системы коммуникаций предприятия; $i \in I, n$ - количество основных подсистем коммуникаций машиностроительного предприятия ($n=4$); $j \in J, k$ - количество этапов жизненного цикла системы коммуникаций машиностроительного предприятия (может быть разной для каждой из подсистем).</p>	<p>В ходе управления расходами системы коммуникаций можно учитывать разнообразные ограничения финансового и информационного характера.</p>	<p>Сложность расчетов, сбора необходимой информации</p>

Определив на первом этапе заинтересованные группы, относительно которых будет проводиться оценка уровня эффективности управления коммуникационной системой, переходим ко второму этапу – выбор номенклатуры показателей для каждого элемента коммуникационной системы, которых может быть достаточно большое количество, однако, нами рекомендуется использовать не больше 20 основных наиболее значимых из всей совокупности. В исследованиях Р. Пауерса, Г. Лукаса рассмотрены соответствующие типы вопросов с целью определения степени удовольствия менеджментом [12-16]. Исследование К. Доунса и М. Хазена использованы для рассмотрения вопросов, связанных с удовлетворением качеством коммуникации [17]. Руководящие принципы, сформулированные Дж. Петтитом, исследование связи «начальник-подчиненный», проведенные Девисом, Майером использованы при разработке вопросов факторов коммуникации [18-20]. Кроме, того, для оценки уровня эффективности коммуникационной системы используем количественные показатели результатов финансово-экономической деятельности предприятий в динамике за последние годы, полученные на основе ретроспективного анализа показателей документов бухгалтерской и финансовой отчетности предприятия и внутренней документации предприятий машиностроения.

Такие исследования являются основой для корректировки и совершенствования управления коммуникационной системой предприятия машиностроения, осуществляя модификацию программы управления коммуникационной системой предприятия машиностроения и процессной модели эффективного управления коммуникациями. Данные мероприятия рекомендуется проводить в тесном сотрудничестве с руководством предприятия по следующей методике (рис. 1.).

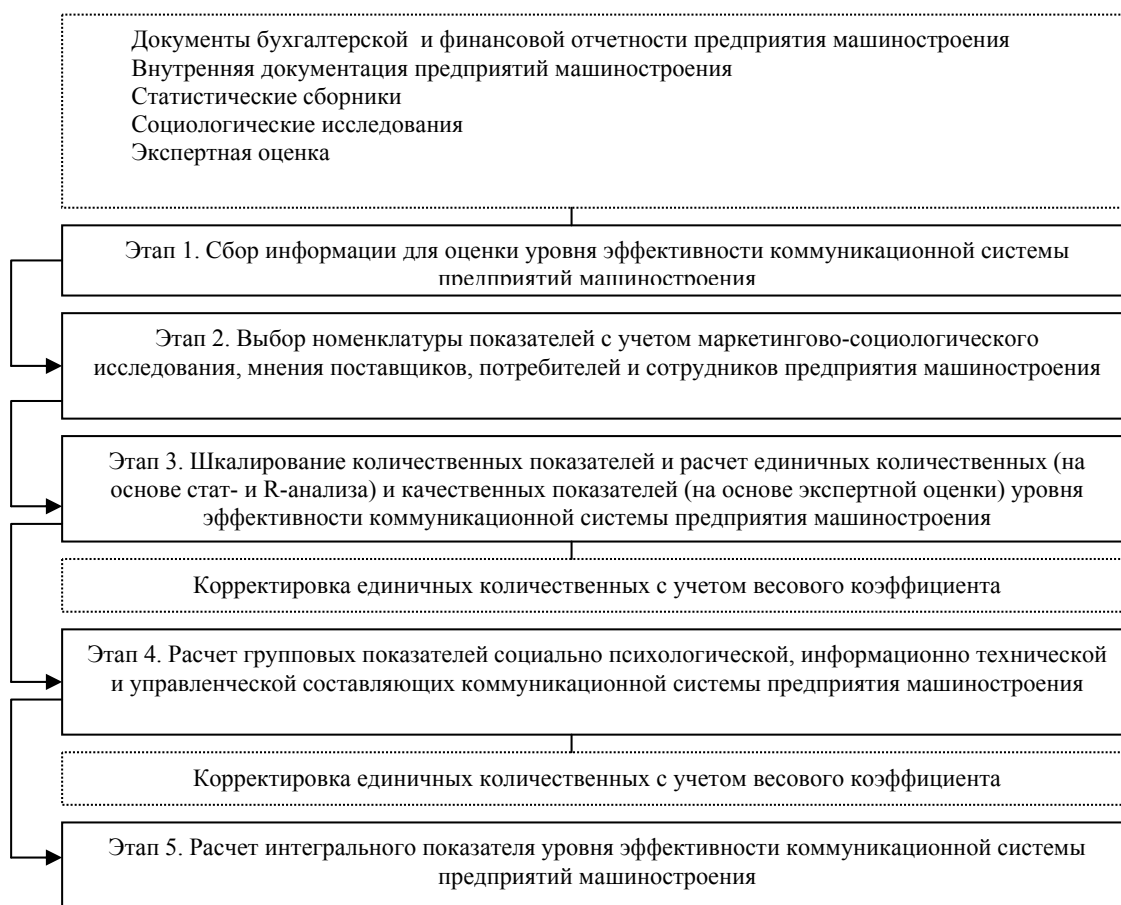

Рис. 1. Процесс оценки уровня эффективности коммуникационной системы предприятий машиностроения

Предложенная методика оценки уровня эффективности управления коммуникационной системой позволит руководству предприятия определить по каким направлениям в политике управления коммуникационной системой следует осуществить кардинальные изменения, где нужна небольшая корректировка и где необходимо совершенствование.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Суровцева Е.С. Комплексная методика измерения организационных коммуникаций / Е.С. Суровцева // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар: КубГАУ, 2007. – №09(33). С. 186 – 205. – Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2007/09/pdf/15.pdf>
2. Мансуров Р.Е. Как оценить лояльность персонала компании / Р.Е. Мансуров // Управление человеческим потенциалом. – 2008. – №03. – С. 190-197
3. Момот Т. Про методи оцінки якості корпоративного управління / Т. Момот, М. Кадничанський // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 41-55
4. Шубін О.О. Аналітична оцінка якості організаційних комунікацій / О.О. Шубін, І.В. Сіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №1(103).– С. 175-184.
5. Шлапак О. А. Особливості оцінювання ефективності комунікаційних систем підприємств хлібопекарської підгалузі / О.Шлапак // Вісник ТНЕУ. – 2011. – № 2. – С. 125-130
6. Булатов А.Н. Методические инструменты комплексной оценки экономической эффективности корпоративного управления на промышленных предприятиях Российской Федерации: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 / Айдар Нафисович Булатов. – К., 2001. – 183 с. Режим доступа: intgroup.narod.ru/books/bulatov.doc
7. Суровцева Е.С. Оценка затрат и эффективность организационных изменений в управлении коммуникациями предприятия / Е.С.Суровцева, Г.Я. Рубин // Организатор производства: теоретический и научно-практический журнал. – 2008. – №2. – С. 54-56.
8. Федорович О.Е. Алгебраическое моделирование коммуникационных процессов в организационных ситемах управления / О.Е. Федорович, Т.Н. Назаренко // Системи обробки інформації. – 2011. – 2 (92). – С.206-210
9. Литвинчук А.В. Кількісні методи оцінки ефективності комунікацій підприємства / А.В. Литвинчук // Вісник Донецького національного університету, сер. в: економіка і право. – 2010. – вип.2, т.1. – С. 216-222
10. Івашова Н.В. Оцінка ефективності системи комунікацій промислового підприємства / Н.В. Івашова // Механізм регулювання економіки. – 2007. – № 1. – С. 152-162.
11. Босак А.О. Оцінка поточного стану та перспектив розвитку системи комунікацій підприємств // Вісник соціально-економічних досліджень Одеського державного економічного університету. Вип.24. Одеса: ОДЕУ, 2006. – С.199-205.
12. Powers, Richard F. An Empirical Investigation of Selected Hypotheses Related to the Success of Management Information System Projects. // Unpublished Ph. D. dissertation. University of Minnesota, 1971. – P. 320-325

13. Lucas, Henry C. An Empirical Study of a Framework for Information Systems // Decision Sciences. – January, 1974. – P.102-114.
14. Lucas, Henry C. Measuring Employee Reaction to Computer Operations. // Sloan Management Review. – Spring, 1974. – P.59-67.
15. Lucas, Henry C. System Quality, User Reaction and the Use of Information Systems. // Management Informatics. – August, 1974. – P.207-212.
16. Lucas, Henry C. User Reactions and the Management of Information Services. // Management Informatics. – August, 1973. – P.165-172.
17. Downs, Cal W. and Hazen, Michael D. Factor Analytic Study of Communication Satisfaction. // The Journal of Business Communication. – Spring, 1977. – P.63-73.
18. Pettit, John D. et al. Guidelines and Suggestions for Research in Business Communication. // Journal of Business Communication. – Fall, 1971. – P.37-60.
19. Davis, Keith. Success of Chain-of-Command Oral Communication in a Manufacturing Management Group / Davis, Keith // Academy of Management Journal. – December, 1971. – P.305-315.
20. Maier, Norman R. F., Hoffman, L. Richard, and Read, William H. «Superior-Subordinate Communication; The Relative Effectiveness of Managers. Held Their Subordinates' Position. // Personnel Psychology. – January, 1963. – P.1-11.

ბოლერძი შანიძე

ბიზნესის და მართვის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის
და აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

სავაჭრო მენეჯმენტის სრულყოფის ღონისძიებები

კონკურენტუნარიანობის გაზრდა

ვაჭრობა წარმოადგენს ადამიანის საქმიანობის ერთ-ერთ უძველეს სფეროს. თანამედროვე პირობებში ის არის ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკის ერთ-ერთი უდიდესი სფერო, როგორც საქმიანობის მოცულობის მიხედვით, ასევე მათში დასაქმებული პერსონალის რაოდენობის მიხედვით, ხოლო ამ დარგის საწარმოები უფრო მასიურია. თანამედროვე პირობებში სავაჭრო ობიექტები უნდა მოერგოს ბაზარს და არა პირიქით.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, ტექნოლოგიების სწრაფი ზრდა, გლობალური კონკურენცია - ეს ის ძალებია, რომლებიც თანამედროვე ბიზნესის წინაშე ახალ-ახალ ამოცანებს აყენებს.

სავაჭრო საწარმოების საქმიანობა დაკავშირებულია ყველა ადამიანის მოთხოვნილების დაკმაყოფილებასთან. ყოველდღიურად მომხმარებლები ყიდვასთან დაკავშირებით ბევრ გადაწყვეტილებას იღებენ. დიდი კომპანიების უმეტესობა მომხმარებლის ამ გადაწყვეტილებებს დეტალურად იკვლევენ, რომ პასუხი გაეცეს კითხვებს - რას, სად, როდის, რატომ და რამდენს ყიდულობენ მომხმარებლები. ამისთვის დიდ ფირმებში ქმნიან მარკეტინგის მთელ განყოფილებებს, სავაჭრო საწარმოების საქმიანობა უამრავი ფაქტორის ზეგავლენას განიცდის და მოიცავს საორგანიზაციო-ტექნოლოგიური, ეკონომიკური და ფინანსური ხასიათის საკითხების ფართო სპექტრს, რომლებიც მოითხოვს ყოველდღიურ გადაწყვეტას.

სავაჭრო მენეჯმენტის ძირითად მიზანს მოგების მაქსიმიზაცია, სავაჭრო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკის დონის მინიმიზაცია და მუდმივი ფინანსური წონასწორობის უზრუნველყოფა წარმოადგენს

სავაჭრო მენეჯმენტის ყველა ამოცანა ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. ჩვენ როდესაც ვგეგმავთ ჩვენს საქმიანობას, არ უნდა ვიფიქროთ მხოლოდ მოგების მიღებაზე, არამედ უნდა ვიზრუნოთ მყიდველის კმაყოფილებაზე, რადგან საქონელბრუნვის ზრდის შედეგი თავისთავად მოგებაა. ასე რომ როგორც, General Electric-ის ყოფილი მთავარი აღმასრულებელი დირექტორი ჯეკ ვოლში თავის თანამშრომლებს ყოველთვის ახსენებდა, რომ „კომპანია ვერ მოგცემთ მუშაობის გარანტიას, ამის გარანტიას მხოლოდ მყიდველი იძლევა“. იგი მოითხოვდა, რომ General Electric-ის ყველა თანამშრომელს, მიუხედავად მათი პროფესიისა, მყიდველის კმაყოფილების გზებზე უნდა გაემახვილებინა ყურადღება. მისი გზავნილია: „თუ შენ არ აზროვნებ მყიდველის გონებით, ე.ი. საერთოდ არ აზროვნებ“.

სავაჭრო მენეჯმენტი ძირითადი მიზნის განხორციელების პროცესში მიმართული უნდა იქნეს შემდეგი ძირითადი ამოცანების რეალიზაციაზე:

1. საქონელზე მყიდველთა მოთხოვნილების სრული უზრუნველყოფის ფორმირებაზე ბაზრის სამომხმარებლო რჩეული სეგმენტის ფარგლებში;
2. მყიდველთა სავაჭრო მომსახურების მაღალი დონის უზრუნველყოფაზე;
3. საწარმოში სავაჭრო-ტექნოლოგიური და სავაჭრო-საწარმოო პროცესების განხორციელებისას საკმარისი ეკონომიურობის უზრუნველყოფაზე;
4. სავაჭრო საწარმოს განკარგულებაში არსებული მოგების მაქსიმიზირება და მისი ეფექტიანი გამოყენების უზრუნველყოფაზე;
5. სავაჭრო საწარმოს საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკის დონის მინიმიზაციაზე;
6. სავაჭრო საწარმოს განვითარების პროცესში მუდმივი ფინანსური წონასწორობის უზრუნველყოფაზე;

სავაჭრო მენეჯმენტის ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა უნდა დახდეს ტექნოლოგიური პროცესების მართვა

მაღაზიაში. პროცესები სხვა არაფერია თუ არა თანმიმდევრობით, ერთმანეთთან დაკავშირებული ოპერაციების ერთობლიობა, რომელიც მიმართული უნდა იქნეს მყიდველის წინაშე საქონლის წარდგენაზე მინიმალური შრომითი, მატერიალური და ფინანსური რესურსების დანახარჯებით და რომელსაც ახორციელებს მაღაზიის პერსონალი.

სავაჭრო მენეჯმენტის ფუნქციებს შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა მყიდველის მომსახურების პროცესის მართვა. ამ ფუნქციის რეალიზებას უნდა დაეთმოს დიდი ყურადღება, რადგან ის წარმოადგენს საწარმოს საქმიანობის წარმატების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გარანტიას. მყიდველის მომსახურების პროცესის მართვაზე დიდად არის დამოკიდებული საქონელბრუნვის მოცულობა, და სავაჭრო საწარმოს შემოსავლები.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მყიდველის მომსახურების სათანადო დონის უზრუნველყოფა საწარმოს სავაჭრო მენეჯმენტის არა მხოლოდ ნებაყოფლობითი გამოხატვაა, არამედ მისი პირდაპირი მოვალეობაც, თუმცა განსაზღვრა „მყიდველის მომსახურების დონე მაღაზიაში“ საერთო ხასიათისაა და განისაზღვრება მთელი რიგი კონკრეტული ელემენტებით, რომლებიც სხვადასხვა როლს თამაშობენ ამ დონის უზრუნველსაყოფად.

მყიდველის მომსახურების დონის განმსაზღვრელი ძირითადი ფაქტორებია:

1. იმ საქონლის ასორტიმენტის არსებობა, რომელიც უზრუნველყოფს მყიდველთა მოთხოვნათა დაკმაყოფილებას. მაღაზიის მუდმივი კლიენტებისათვის დიდ როლს თამაშობს საქონლის ასორტიმენტის მრავალფეროვნება, რომელიც მას ყოველთვის აძლევს მისთვის საჭირო საქონლის შერჩევის გარანტიას;
2. სავაჭრო ქსელში პროგრესული მეთოდების დანერგვა, რაც უზრუნველყოფს საქონლის შესაძენად აუცილებელი დროის მინიმუმამდე დაყვანას;
3. მყიდველისადმი დამატებითი მომსახურების გაწევა, რომელიც დაკავშირებულია სარეალიზაციო საქონლის სპეციფიკასთან;
4. მაღაზიის შიდა რეკლამისა და ინფორმაციის საშუალებათა ფართო გამოყენება. რომელიც აუმჯობესებს მყიდველთა ინფორმირებას და ხელს უწყობს საქონლისა და სავაჭრო მომსახურების მოთხოვნათა ახალი მიმართულებების ფორმირებას და საქონლის დროის მოკლე მონაკვეთში შექმნის საშუალებას იძლევა;
5. სავაჭრო დარბაზში მომსახურე პერსონალის პროფესიული კვალიფიკაციის ამაღლება. პერსონალის პროფესიონალიზმი და მყიდველის მიმართ ყურადღება დიდ როლს ასრულებს საწარმოს საქმიანობის წარმატებების დაგეგმვაზე;
6. მაღაზიაში დამკვიდრებული წესების სრულყოფილი შესრულება და წესრიგის დაცვა. სავაჭრო ობიექტის მართვის პროცესში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საქონლის გაყიდვის შემდეგი ძირითადი ოპერაციების შესრულებას:

- მყიდველისათვის სარეალიზაციო საქონლის ასორტიმენტის გაცნობას;
- მყიდველის მიერ საქონლის შერჩევის მოტივაციის ფორმირებას;
- შერჩეული საქონლის აღებას (საჭიროებისას აწონვას);
- შექმნილი საქონლის ანგარიშსწორებას.

საქონლის რეალიზაციისას გამოიყენება გაყიდვების შემდეგი მეთოდები:

- ა) საქონლის ყიდვა მყიდველის ინდივიდუალური მომსახურებით, სადაც გაყიდვის ყველა ძირითადი ოპერაცია ხორციელდება გამყიდველის მონაწილეობით,
- ბ) მყიდველის საქონლთან თავისუფალი დაშვება, როდესაც საქონელი ღიად არის განთავსებული გამყიდველის სამუშაო ადგილზე და მომსახურების ზონაში. ეს მეთოდი მყიდველს საშუალებას აძლევს თავისუფლად აწარმოოს საქონლის შერჩევა, მომდევნო ოპერაციების გამყიდველის მიერ განხორციელებით (აწონვა, ანგარიშსწორება და ა.შ.);

მყიდველის მიერ საქონლის შექმნა ნიმუშის მიხედვით - წარმოადგენს გაყიდვის მეთოდს, სადაც საქონელი წარმოადგენილია ინდივიდუალური ნიმუშებით. საქონლის დათვალიერებისა და მისი არჩევის მოტივაციის ფორმირებისას მყიდველი ახდენს ანგარიშსწორებას და შექმნილი საქონლის მიღებას.

საქონლის გაყიდვა მყიდველის სრული თვითმომსახურებით - სადაც მყიდველს საშუალება ეძლევა საქონელი თავისუფლად შეარჩიოს და მიიტანოს ანგარიშსწორების ადგილას. საქონლის გაყიდვის მეთოდების კლასიფიკაციის სისტემაში ზემოთ ჩამოთვლილი პირველი მეთოდი მიეკუთვნება ტრადიციულ მეთოდს, ხოლო სამი მომდევნო - პროგრესულ მეთოდებს.

მყიდველისათვის მომსახურების დონის ასამაღლებლად დიდ როლს ასრულებს მყიდველისათვის დამატებითი მომსახურების გაწევა, რაც შეიძლება დაყოფილ იქნეს სამ პირობით ჯგუფად:

1. მყიდველისათვის დამატებითი მომსახურება, როცა ის ახორციელებს საქონლის შექმნას (მაგ. შეუქმნათ მყიდველს შესაძლებლობა უფრო ეფექტიანად განახორციელოს საქონლის დათვალიერება, შერჩევა და ანგარიშსწორება)

ამ ჯგუფს მიეკუთვნება: შეკვეთის მიღება იმ საქონელზე, რომელიც არის გაყიდვაში; შეკვეთის მიღება იმ საქონელზე, რომელიც არ არის შეკვეთის მომენტისათვის გაყიდვაში; ცალკეული საქონლის დეგუსტაციის ორგანიზება; სპეციალისტების კონსულტაცია მაღაზიაში.

2. საქონლის შექმნის შემდგომ მყიდველისათვის დამატებითი მომსახურების გაწევა.

ამ ჯგუფს მიეკუთვნება: საქონლის მიტანა მყიდველის ტრანსპორტამდე; საქონლის სახლში მიტანა; მყიდველისათვის ტაქსის გამოძახება; შექმნილი საქონლის მყიდველის სახლში აწეობა.

3. დამატებითი მომსახურება, რომელიც არ არის დაკავშირებული კონკრეტული საქონლის რეალიზაციასთან.

ამ ჯგუფს მიეკუთვნება: ავტოფარეხის მოწეობა მაღაზიასთან; ვალუტის გადამცვლელი პუნქტების ორგანიზება; კაფე-ბარების მოწეობა; პირადი ნივთების შენახვის პუნქტებისა და ბავშვთა ოთახის ორგანიზება მაღაზიაში და ა.შ.

იმისათვის რომ ნებისმიერი სავაჭრო კომპანიის მართვა წარმატებული იყოს, უპირველესად აუცილებელია მისი თითოეული თანამშრომლის კვალიფიკაციის მაღალი დონე და მათი ნებისმიერი საქმიანობა მიმართული იქნეს მომხმარებლის ხარისხიან მომსახურებაზე, ამასთან გამოყენებული უნდა იყოს გაყიდვების თანამედროვე მეთოდები და დამატებითი მომსახურების სერვისები.

ნანა ლუხუთაშვილი

ქუთაისის უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი

მანანა ლუხუთაშვილი

ქუთაისის უნივერსიტეტის მასწავლებელი

**მსოფლიო სასტუმრო ინდუსტრიის განვითარების
ძირითადი ეტაპები და სასტუმროთა კლასიფიკაცია**

სასტუმრო ინდუსტრიას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა გარემო პირობებში აკმაყოფილებდა რა მომხმარებელთა მოთხოვნებს, იგი განიცდიდა სახეცვლილებას.

პირველი სასტუმროები (ქარავანი-ფარდული), ისევე როგორც მოგზაური ადამიანების მომსახურების პროფესია, წარმოიშვა შორეულ წარსულში, ძველ აღმოსავლეთში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე 2 ათასი წლის წინ. ძველ საბერძნეთსა და განსაკუთრებით ძველ რომში კპოვეს განვითარება ქარვასლებმა.

ქარვასლა, „ქარავან სრა“ წარმოსდგება სპარსული სიტყვისაგან „ქარავანსარი“ რაც ქართულად ფუნდუკს, გზისპირა სასტუმროს ნიშნავს. ქარვასლა, ქარავანის სადგომი ასრულებდა სასტუმროსა და საწყობის ფუნქციას, სადაც ინახებოდა ვაჭრის საქონელი. ქარვასლა უძველესი დროიდან არსებობდა ყველა აღმოსავლურ ქვეყანაში და მაშინდელ ამიერკავკასიასა და საქართველოშიც. ჩვეულებრივ ამავრებდნენ თავდაცვითი ნაგებობებით და მიერთებული იყო რაბათებთან და ხანაგასთან. ხანაგა იგივე ხანაკა, (სპარს. ხანე-სახლი, და გაჰ-ადგილი) თავშესაფარის ტიპის მუსლიმანური საკულტო ნაგებობა მწირთათვის, წარმოადგენდა კომპლექსურ ნაგებობას, სადაც ცენტრალურ გუმბათოვანი დარბაზის ირგვლივ თავმოყრილი იყო ნაგებობები, რომელთა ფორმა და კომპოზიცია შეესატყვისებოდა მოცემული ადგილისა და ეპოქის არქიტექტურულ თავისებურებებს, მაგალითად ფაიზაბადის ხანაგა ქალაქ ბუხარაში, 1598-99 წლები.

მანანა ლუხუთაშვილი

ქარვასლას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა სატრანზიტო-საქარავნო ვაჭრობაში. ტერმინი „ქარვასლა“, საქართველოში გაბატონდა უკვე 17-18 საუკუნეებში. უფრო ადრე სასტუმრო სახლის აღმნიშვნელ ტერმინად იხმარებოდა ფუნდუკი. შენდებოდა 2, 3 და 4 სართულიანი ქარვასლები.

ქარვასლას პირველ სართულზე განთავსებული იყო ტავერნა, სავაჭრო დუქნები, ზედა სართულებზე საძინებლები, საცხოვრებელი ოთახები. ქარვასლა ასევე აღჭურვილი იყო საქონლის შესანახი სარდაფებით, საჯინბოებითა და ეზოებით პირუტყვის გასაჩერებლად. შუა საუკუნეებში მოგზაურების მომსახურების ამ ძირითად კომპლექსს შეემატა კიდევ ღია და დახურული გალერეები, სადაც ეწყობოდა თეატრალიზირებული წარმოდგენები.

მე-19-ე საუკუნეში თბილისში 13 დიდი ქარვასლა იყო. თბილისურ ქარვასლებში ინახებოდა და მერე ნაწილდებოდა მოელს ამიერკავკასიაში უცხოეთიდან შემოტანილი საქონელი. ქარვასლაში განჩერებული ვაჭარი იხდიდა ბაჟს-საქონლის ფასის 1/4-ს. გარდა სავაჭრო ოპერაციებისა, აქ ხიდებოდა სავაჭრო გარიგებები, დგებოდა კომერციული ხასიათის საქმეები და სხვა.

საქართველოში შემორჩენილ ქარვასლათაგან უძველესია ე.წ. არწრუნის ქარვასლა (სიონის ქ. N8). ამ ადგილას პირველი ქარვასლა ჯერ კიდევ როსტომ მეფემ ააშენა 1650 წელს და მოგვიანებით თბილელ ეპისკოპოსს უბოძა. 1795 წელს ალა მაჰმად ხანის შემოსევისას დანგრეული შენობის ადგილას XIX საუკუნის I ნახევარში ძველი საძირკვლის გამოყენებით არწრუნის ქარვასლა აშენდა. 1855 წელს მომხდარი ხანძრის შემდეგ ნაგებობა გადააკეთეს. ქარვასლამ თავდაპირველი ფუნქცია 1920-იან წლებამდე შეინარჩუნა.

1884 წელს ნაგებობის ადაპტაცია-რესტავრაციის შედეგად (არქ. გ. ბათიაშვილი) ქარვასლის გახსნილი შიდა ეზო ცილინდრული კამარით გადაიხურა. 1985 წლიდან აქ საქართველოს ეროვნული მუზეუმის იოსებ

ერიშაშვილის სახ. თბილისის ისტორიის მუზეუმი.

ცხადია, რომ ჯერ კიდევ მაშინ არსებობდა მოგზაურებისათვის სხვა სახის საყოფაცხოვრებო მომსახურების გაწევის პრაქტიკა ამ დაწესებულებების მფლობელების, მისი ოჯახის წევრების, მსახურებისა და წვრილი ხელოსნების მხრიდან. ამგვარი სასტუმროები ჯერ კიდევ მაშინ წარმოადგენდნენ ტურისტული კომპლექსის პირველ წყაროს, იმ დროისათვის შესატყვისი ხარისხობრივი და რაოდენობრივი მომსახურების გაწევით.

სამრეწველო რეკლამაციის შემდეგ, მე-18 საუკუნის ბოლოსა და განსაკუთრებით მე-19 საუკუნეში ორთქმავლებისა და გადამზიდვების, სარკინიგზო გზების, დიდი ოდენობით შექმნილი ადამიანების გამაჩნებით, ასევე მასობრივი ტურიზმის განვითარებით სასტუმრო მეურნეობებში შეიმჩნევა არსებითი ცვლილება. მსოფლიო სასტუმრო ინდუსტრიის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ზრდის წინამძღვრებს წარმოადგენს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა:

- სოფლებიდან მშენებარე ქალაქებში მკვეთრად გაზრდილი მიგრანტების ნაკადი;
- საცხოვრებლად საზღვარგარეთ წასულ და რამდენიმე ხნის შემდეგ მშობლიური ადგილების მოსანახულებლად ჩამოსულ მოგზაურთა ნოსტალგიური ნაკადი;
- საქმიანი ადამიანები, ახალი ვაჭრები, ახალი მრეწველები, რომელთაც სურთ ტექნიკური და ტექნოლოგიური სიახლეების წარმოებაში დასანერგად გამოცდილების შექმნა;
- მოსახლეობის მკვეთრი ზრდა.

ომის შემდგომ პირველ ათწლეულში (1945-1955 წლებში) საავტომობილო და საავიაციო ინდუსტრიის განვითარებამ გამოიწვია სასტუმროთა ბუმი მთელს მსოფლიოში. ამ პერიოდში სასტუმრო ბაზა გვევლინება როგორც ტურისტის, სტუმრის, მოგზაურთა და დამსვენებელთათვის გაწეული მომსახურების სრული ნაკრები, რომელშიც შედის ადგილების მიხედვით განთავსება, კვება, გართობა, ნადირობა და ა.შ.

არსებობს **მიზნობრივი დანიშნულების სასტუმროები** (სასტუმროები ავტოსტრადებზე; სარკინიგზო სადგურებზე; აეროპორტებთან; დიდი ქალაქების სავაჭრო, ადმინისტრაციულ ცენტრებში საქმიანი ადამიანებისა და ბიზნესმენთათვის არსებული სასტუმროები; საკურორტო სასტუმროები და პანსიონები; კონგრესის ოტელები და კონგრესის ცენტრები; ოტელი “ლუქსი” და აპარტამენტები; სასტუმრო-კაზინოები; მოძრავი სასტუმროები და კემპინგები; ახალგაზრდული სასტუმროები, მონადირეთა სახლი და ა.შ.).

სასტუმროთა კლასიფიკაციის ამოცანა საკმაოდ შრომატევადია მათი მრავალგვარობის გამო, რაც თავის მხრივ განპირობებულია ტურიზმისა და მოგზაურობის მრავალსახეობით, მოგზაურობის მოტივის სხვადასხვაობით, მოგზაურთა მატერიალური მდგომარეობის არსებითი სხვაობით, ასევე ნაციონალური, გეოგრაფიული, ბუნებრივი და სხვა განსაკუთრებულობების არსებობით.

სასტუმროებს განასხვავებენ **ზომების (ტევადობის) მიხედვით**.

სასტუმროთა ტევადობა განისაზღვრება სასტუმროს ნომერთა ან ადგილთა რაოდენობით, სტატისტიკურ მონაცემებში ხშირად მოიყვანება ორივე ეს პარამეტრი. ნომრების რაოდენობის მიხედვით სასტუმროები ჩვეულებრივ იყოფა 4 კატეგორიად:

1. მცირე (100-150 ნომრამდე);
2. საშუალო (100 დან 300-400 ნომრამდე);
3. დიდი (300დან 600-1000 ნომრამდე);
4. გიგანტები (1000 ნომერზე მეტი).

სასტუმროების კლასიფიკაცია ზომების მიხედვით საშუალებას გვაძლევს შევადაროთ მათი საწარმოო საქმიანობის შედეგები. გარდა ამისა, სასტუმროს ზომები როგორც წესი, მეტყველებს სერვისის ხარისხსა და სისრულეზე (დამატებითი მომსახურების მოცულობასა და ხარისხზე), ასევე ირიბად ახასიათებს სხვა პარამეტრებსაც.

მიზნობრივი ბაზრების მიხედვით სასტუმროები კლასიფიცირდება:

1. სასტუმროები ტურისტებისათვის, რომელთა მოგზაურობის ძირითად მიზანს და მოტივს წარმოა-

დგენს პროფესიული საქმიანობა (ბიზნესი, კომერცია, შეხვედრები, თათბირები, სიმპოზიუმები, კონფერენციები, კონგრესები, გამოცდილების გაცვლა, სწავლება, პროფესიული გამოფენები, პროდუქციის პრეზენტაციები და ა.შ.). საქმიანი დანიშნულების სასტუმროების კატეგორიას მიეკუთვნება: ბიზნეს-ოტელები (კომერციული ოტელები), კონგრეს-ოტელები, კონგრეს-ცენტრები, პროფესიული კლუბ-ოტელები და უწყებრივი ოტელები.

2. სასტუმროები ტურისტებისათვის, რომელთა მოგზაურობის ძირითად მიზანს და მოტივს წარმოადგენს დასვენება (პასიური, აქტიური, კომბინირებული) და მკურნალობა (პროფილაქტიკური, აღდგენითი):

საკურორტო სასტუმროები;

პანსიონატები და დასასვენებელი სახლები (სტაციონარული პასიური დასვენებისათვის);

ტურისტულ-საექსკურსიო სასტუმროები (ტურკომპლექსები);

კაზინო-ოტელები (სასტუმროები აზარტული თამაშების მოყვარულთათვის);

სპეციალიზირებული (ტურისტთა პირადი სატრანსპორტო საშუალებების ტექნიკური მომსახურების სისტემა, თვითმომსახურება).

3. ტრანზიტული სასტუმროები (ტურკომპლექსები):

ავიატრასებზე (აეროპორტებთან არსებული სასტუმროები);

ავტოტრასებზე (მოტელები);

სარკინიგზო ტრასებზე (ვაგზალთან არსებული სასტუმროები);

წყლის ტრასებზე (ნავსადგურებთან განლაგებული ოტელები);

4. სასტუმროები მუდმივ საცხოვრებლად

საკუთრების ფორმების მიხედვით: კონდომინიუმები და ტაიმშერული სასტუმროები.

კონდომინიუმები-სასტუმრო კომპლექსია, რომელშიც შენობები და სანომრო ფონდი გაყიდულია ინდივიდუალურ მფლობელებზე, რომლებიც ან ცხოვრობენ, ან არენდით აქვთ გაცემული ეს შენობები დამსვენებლებზე.

კონდომინიუმებისაგან განსხვავებით ტაიმშერულ ოტელებში გაიცემა გრძელვადიანი უფლება დასვენებაზე ოტელში ან ოტელთა ჯაჭვში. აღნიშნულ კლასში სასტუმროები შეიძლება დაყოფილ იქნას მუნიციპალურ, კერძო, უწყებრივ, შერეული საკუთრების, საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, ასევე სასტუმროები უცხოური კაპიტალის მონაწილეობით.

სერვისის (მომსახურების) დონის, ასორტიმენტისა და მომსახურების ღირებულების მიხედვით ოტელები შეიძლება იყოს: “ლუქსის” კლასი, პირველი კლასი, ეკონომკლასი, ოტელები შეხლულული სერვისით (ღამის გასათევით და საუზმით), ასევე სტუდენტური საერთო საცხოვრებელის ტიპის იაფი სასტუმროები.

განთავსების ადგილის მიხედვით-საქალაქო (ცენტრალური, განაპირა), ტრანზიტული (მაგისტრალბოტ-ან), ქალაქგარეთ, ასევე სოფლის ოტელები, რომლებიც განლაგებულია გეოგრაფიული განსაკუთრებულობების (მდინარის პირას, ზღვასთან, ოკეანესთან, მთებში და ა.შ.) ახლოს.

განლაგება **ბუნებრივი ზონების მიხედვით** (ტყეში, მთებში, უდაბნოებში და ა.შ.).

ფუნქციონირება **დროის მიხედვით**-სეზონური და მთელი წლის განმავლობაში.

მსოფლიოში არსებობს სასტუმროთა კლასიფიკაციის 30-ზე მეტი სისტემა, ამასთან, ყველა ქვეყანაში მიღებულია კლასიფიკაციის ეროვნული სტანდარტები. კლიმატური, კულტურული, სოციალური და საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა დონისა და კომფორტის ცნებისადმი განსხვავებული მიდგომის გამო, მსოფლიოს ბევრმა ქვეყანამ შეუძლებლად მიიჩნია სასტუმროების კლასიფიკაციის უნიფიცირებული სისტემის მიღება.

მსოფლიოში სასტუმროების კლასიფიკაციის ეროვნული სისტემიდან შეიძლება გამოიყოს: “ევროპული ტიპი”, რომლის საფუძვლადაც აღებულია ფრანგული ეროვნული სისტემა და ინდური ეროვნული სისტემა. უკანასკნელი ძირითადად გავრცელებულია აზიასა და აფრიკის განვითარებად ქვეყნებში.

ფრანგული სისტემით, სასტუმროთა კომფორტულობა განისაზღვრება **ვარსკვლავთა რაოდენობით**

(ერთიდან-ხუთამდე), რომელთა რიცხვის ზრდა შეესაბამება მომსახურებისა და დონის ზრდას. იმავდროულად, დასავლეთ ევროპის ყოველ ქვეყანაში “ვარსკვლავებს” საგანგებო მნიშვნელობა აქვს. ვარსკვლავთა ერთი და იმავე რაოდენობის მქონე სასტუმროები საფრანგეთსა და დანიაში შეიძლება ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდეს (ხანდახან არსებითადაც) მომსახურების დონის მიხედვით. ამიტომ, ვარსკვლავთა რაოდენობის დადგენასთან ერთად სასტუმრო გამოსცემს კატალოგს, რომელშიც მითითებულია მომსახურებათა კომპლექსი და მისი ფასები.

კატეგორია-1 ვარსკვლავი-ყველაზე დაბალი მოტელებისა და სასტუმროებისთვის გამოიყენება.

კატეგორია- 5 ვარსკვლავით სასტუმროებისათვის დამახასიათებელია მაღალი დონისა და მრავალფეროვანი მომსახურება (შეუზღუდავი სახეობითა და რაოდენობით), კვალიფიციური პერსონალი ელევანტური უნიფორმით.

საბერძნეთში გამოიყენება **ასოთა სისტემა**, რომლის თანახმადაც სასტუმროები იყოფა 4 კატეგორიად A, B, C, D უმაღლესი კატეგორიაა de luxe. თუ შევადარებთ ხუთვარსკვლავიან შეფასებას de luxe-ი შეესაბამება ხუთვარსკვლავიან სასტუმროს, A-კატეგორიის სასტუმრო ოთხვარსკვლავიანს, B—სამ-ვარსკვლავიანს, C-ორვარსკვლავიანს, ხოლო D-ერთვარსკვლავიან სასტუმროს დონეს.

ინგლისში კი მიღებულია **გვირგვინისა და გასაღებთა სისტემა**. იმისათვის, რომ ანალოგიური სასტუმროს კატეგორია შევადაროთ ევროპულ ვარსკვლავთა სისტემის ანალოგიურ კატეგორიას, მას უნდა გამოვაკლოთ ერთი გვირგვინი, შესაბამისად, გვირგვინი ერთი კატეგორიით მეტია ვარსკვლავზე.

სასტუმრო ინდუსტრიის განვითარების ტენდენცია მიმართულია სხვადასხვა დანიშნულების სასტუმროებში მომსახურების სპექტრის გასაფართოებლად.

სასტუმროები გვევლინებიან პიონერებად ტექნიკის უახლესი მიღწევების-ახალი მასალების (ეკოლოგიურად სუფთა, ხანძარსაწინააღმდეგო, ცვეთამდევი და ა.შ.), მოწინავე ტექნოლოგიების, ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების (კომპიუტერული სისტემები და ქსელები ადგილების დაჯავშნისა და რეზერვირების) დანერგვაში. თანამედროვე სასტუმრო ბაზა ხდება ტურისტული ინდუსტრიის-21-ე საუკუნის ინდუსტრიის საფუძველი.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლუხუტაშვილი ნ., ჯულაყიძე ე., “ტურიზმის მენეჯმენტი”, ქუთაისის საგამომცემლო ცენტრი 2009.
2. მეტრეველი მ., “ტურიზმის ბიზნესი”, თბ., 2011.
3. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник. -М.: Финансы и статистика, 2000.

დალი სილაბაძე

ბიზნესის მართვის დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების ღონისძიებები

ბიზნესის განვითარება ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია. ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს ბიზნესის გარემო ფაქტორების მოქმედების ხარისხს და ბიზნესის განვითარების დონეს.

ბოლო წლებში საქართველოში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურმა ცვლილებებმა გარკვეული პოზიტიური გავლენა იქონია მეწარმეობის, ბიზნესის განვითარებაზე, მაგრამ ჩვენ ძირითადად გაგვაჩნია სამომხმარებლო დონისძიებებზე ორიენტირებული და არა მწარმოებლური ეკონომიკა, ამდენად შესაბამისი ფორმირება განიცადა ბიზნეს-გარემომ.

ბიზნესი – არის ახალი სამუშაო ადგილები, სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობა, კეთილდღეობის განსახდვრული დონე, წარმოების მნიშვნელოვანი ზრდის ტენდენცია, რის გარეშეც რეალური პროგრესი და ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური ზრდა შეუძლებელია.

ფაქტია, რომ საქართველოში ბიზნეს-კლიმატი იცვლება, მაგრამ ეს პროცესი ძალიან ნელა მიმდინარეობს.

ჩვენი აზრით, ბიზნესის განვითარებისა და რეგულირების პროცესში მნიშვნელოვანია აქცენტის გადატანა რეგიონებზე, რადგანაც მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის უფრო მეტი გარემო პირობებია. რეგიონებში უნდა მოხდეს მცირე და საშუალო ბიზნესის პრიორიტეტების გამოვლენა, ადგილობრივი სანედლეული რესურსების გამოყენება, საოჯახო ბიზნესისათვის ხელშემწყობი პირობების შექმნა, ტურისტული ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობა, საკურორტო, სასტუმრო მეურნეობების განვითარება, რადგანაც არსებული ბიზნეს-გარემო განაპირობებს ეკონომიკის ზრდისა და კერძო სექტორის განვითარების ტემპებს.

საქართველოს ეკონომიკური გარემო ყოველწლიურად ფასდება სხვადასხვა საერთაშორისო და ადგილობრივი ორგანიზაციების მიერ. საერთაშორისო ორგანიზაციების შეფასებები ძირითადად ეფუძნება ანგარიშებს, ახალ კანონებსა და საკანონმდებლო ცვლილებების ანალიზს. ამ შეფასებების უკან არ დგას უშუალოდ მეწარმეების მოსაზრებები და კონკრეტული პრობლემები. ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისა და ბიზნეს-გარემოს შესახებ მნიშვნელოვან ინფორმაციას თავად ბიზნესმენები ფლობენ, ისინი ყველაზე კარგად აფასებენ არსებულ ბიზნეს-გარემოს.

ომისათვის, რომ გაიზარდოს ქართველი ბიზნესმენების შესაძლებლობები, უნდა გამოვლინდეს არსებული პრობლემები.

ბიზნესის მარეგულირებელ კანონმდებლობაში შედის: ბიზნესის დაწყების ლიცენზიები და ნებართვები, საბაჟო და საგადასახადო ადმინისტრირება, ბიზნესის საგადასახადო კონტროლი, ადამიანური რესურსების დაქირავება.

ბიზნეს-გარემოს შესწავლისას აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ლიცენზიები და ნებართვები, საბაჟო კანონმდებლობა, ბიზნესის დაფინანსება, კონკურენცია.

ახლა განვიხილოთ სამეწარმეო სექტორის ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები ეკონომიკის სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორების მიხედვით. მოქმედ საწარმოთა 96% ეკონომიკის არასახელმწიფო სექტორში საქმიანობს, როგორცაა: ვაჭრობა, სასტუმროები და რესტორნები, ოპერაციები უძრავი ქონებით, განათლება, მოპოვებითი მრეწველობა და დამამუშავებელი მრეწველობა. ეკონომიკის ისეთი სფეროები, როგორცაა: ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება-განაწილება, ასევე ჯანდაცვა და სოციალური დახმარება ჯერ-ჯერობით ისევ სჭარბობს სახელმწიფო სექტორში.

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ტენდენციები

საწარმოთა ბრუნვის მაჩვენებლის 93%-ს არასახელმწიფო სექტორის საწარმოები აყალიბებენ, მოცემული მაჩვენებელი კიდევ უფრო მაღალია ისეთ სფეროებში, როგორცაა: ვაჭრობა, გადამამუშავებელი მრეწველობა, სასტუმროები და რესტორნები, ოპერაციები უძრავი ქონებით, განათლება. ბრუნვის მაჩვენებელი სახელმწიფო სექტორის საწარმოებში ისეთი სახის საქმიანობების მიხედვით, როგორცაა: სამთო მოპოვებითი მრეწველობა, ჯანდაცვა, სოციალური დახმარება ჯერ-ჯერობით სჭარბობს არასახელმწიფო სექტორის შესაბამის მაჩვენებელს.

არასახელმწიფო სექტორია დომინირებადი სამეწარმეო სფეროში პროდუქციის გამოშვების მხრივაც (89%) ძირითადი კაპიტალის 66% არასახელმწიფო სექტორის საწარმოებზე მოდის. იგი მაღალია ისეთ სფეროებში, როგორცაა: გადამამუშავებელი მრეწველობა, მშენებლობა, ვაჭრობა, სასტუმროები და რესტორნები, ოპერაციები უძრავი ქონებით. საპირისპირო სურათი დაფიქსირდა ჯანდაცვასა და სოციალურ დახმარებაში, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში.

ეკონომიკის სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორებს შორის თანაფარდობის მსგავსი სიტუაცია დაფიქსირდა დამატებული ღირებულებებისა და დასაქმების მაჩვენებლების ურთიერთშედარებისას.

შედარებისათვის ავიღოთ საქართველოს კონკრეტული რეგიონი – იმერეთი. რაც შეეხება აქ რეგისტრირებულ საწარმოებს, თუ 2007 წელს იყო 22652 ანუ 10,9%, 2011 წელს 48377-ია ანუ 13,0%. ასევე ბრუნვის მაჩვენებელი 2007წ. შეადგენდა 850,1 მლნ. ლარს, ხოლო 2011 წელს 1742,3. ბრუნვა (მლნ. ლარი), საწარმოთა ზომის მიხედვით 2011 წ. კი ასე გამოიყურება მთლიანად – 1742,3 – ანუ 100%, მსხვილ საწარმოებში 1206 ანუ 69,3%. საშუალო საწარმოებში 226,6 ანუ 13,0%, მცირეში 308,8 ანუ 17,7%.

ბრუნვის 98,1% არა სახელმწიფო საკუთრებაა. მსხვილ საწარმოთა ბრუნვა (მლნ. ლარი) საკუთრების ფორმების მიხედვით:

2011 წ. მლნ. ლარი მთლიანად 1206,9 – სახელმწიფო 28,3, არასახელმწიფო 1178,6.

საშუალო საწარმოთა – მთლიანად 226,6 – სახელმწიფო 4,1, არასახელმწიფო 222,4.

მცირე საწარმოთა მთლიანად – 308,8 – სახელმწიფო 1,0, არასახელმწიფო 307,9.

ასევე პროდუქციის გამოშვება მლნ. ლარი (სუბსიდიების ჩათვლით) 2007 წ. 512,7 – 2011 წელს 1089,8. მსხვილ საწარმოებში მთლიანად 1089,8 ანუ 5,7%, მსხვილ საწარმოებში 867,9 ანუ 5,6%, მცირე საწარმოებში 125,0 ანუ 7,3% (წყარო – საქართველოს სტატისტიკური წელიწადი 2011 საქსტატი).

მოტანილი მაჩვენებლების მიხედვით იმერეთის მხარეში ბიზნესი განვითარების ტენდენციით ხასიათდება, გაზრდილია როგორც საწარმოთა, ისე ბრუნვის რაოდენობა და გამოშვებული პროდუქციის რაოდენობა. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მეწარმეებს არ აქვთ პრობლემები.

თუ გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობის აზრით (65%) ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში ბიზნეს-გარემო საქართველოში გაუმჯობესდა, ხოლო 35%-ის აზრით არ შეცვლილა.

ჩვენს მიერ იმერეთის მხარეში ჩატარებული კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ ბიზნეს-სუბიექტების დამოკიდებულება არსებითი ბიზნეს-გარემოს მიმართ განსხვავებულია, გამოკითხულთა 35% მიიჩნევს, რომ ბიზნესის განვითარებისათვის ხელსაყრელი გარემოა, 38% მიიჩნევს, რომ მეტ-ნაკლებად ხელსაყრელი გარემოა, 27% უარყოფითად აფასებს არსებულ ბიზნეს-გარემოს.

ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეწარმეთათვის მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს საკანონმდებლო ბაზის აღქმა და სწორად გაგება, ამასთან, ხშირი საკანონმდებლო ცვლილებები იწვევს ინფორმირებულობის საკმაოდ დაბალ დონეს. უნდა მოხდეს კანონების გამარტივება და სიცხადე, სადაც გათვალისწინებული იქნება ბიზნესმენების მოსაზრებები, რაც კანონს პრაქტიკაზე მორგებულს და მოქნილს გახდის.

საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაციის კვლევის ანალიზის შესაბამისად, „ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესება საქართველოში“ შესწავლილ საწარმოთა 63%-ის აზრით, ეკონომიკის სწრაფი განვითარებისათვის აუცილებელია დარგების ან/და მცირე საწარმოებისათვის შეღავათების დაწესება, ეს უკანასკნელი მრავალ ქვეყანაში აპრობირებული მეთოდია სტრატეგიული დარგების გასავითარე-

ზღად. კონკრეტული დარგებისათვის ან მცირე ზომის საწარმოებისათვის შედავათების დაწესებისას შეიძლება გამოვიყენოთ მდიდარი საერთაშორისო პრაქტიკა ქართული რეალობის გათვალისწინებით.

ქართული ბიზნესის განსავეითარებლად, მასმედიასაც შეუძლია გარკვეული როლს შესრულება, კერძოდ ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესების პროცესში. რესპოდენტთა 39% მიაჩნია, რომ მედიამ მეწარმეებს უნდა მიაწოდოს მეტი ინფორმაცია ბიზნეს-საკანონმდებლო სიახლეების შესახებ. 31% კი ფიქრობს, რომ ბიზნესისათვის აქტუალური საკითხების გაშუქებით მედია ხელს შეუწყობს ბიზნეს-გარემოს განვითარებას. მეწარმეების 29% მედიის როლს სახელმწიფო ორგანოებსა და კერძო სექტორს შორის დიალოგის ხელშეწყობაში ხედავს.

რაც შეეხება ბიზნეს-გარემოს გამოკვლევაზე მომუშავე ექსპერტების აზრს, ისინი მიიჩნევენ, რომ ბიზნეს-გარემო წლიდან წლამდე უმჯობესდება. უკანასკნელი წლების განმავლობაში ამ სფეროში ბევრი პრობლემა დაგროვდა. სახელმწიფოს როლი დომინანტური ეკონომიკისა და ბიზნესის კეთებაში, რაც ერთ-ერთი უმთავრესი პრობლემაა. სახელმწიფო ცდილობს უცხოური კრედიტების აღებითა და მიღებული დახმარებებით წაახალისოს მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდა, რათა მიიღოს ნორმალურ ზრდის მაჩვენებელი, ამ ფორმით შიდა პროდუქტების ზრდა არ არის წარმატების და ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებელი. ასევე ძალიან მაღალია საბანკო კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები, ხშირია ცვლილებები საგადასახადო კანონმდებლობაში. მიუხედავად იმისა, რომ საგადასახადო განაკვეთები არ არის მაღალი ბიზნესის განვითარებას ხელს უშლის როული ადმინისტრაციული პროცედურები. მცირე და საშუალო ბიზნესი ხელისუფლების პრიორიტეტებში არ ხვდება, მცირე ბიზნესის ფიქსირებული გადასახადები ფორმალურ მხარედ იქცა და ვერ შეიქმნა მისი სტიმულირების მყარი სამართლებრივი და ეკონომიკური გარანტიები. საკუთრების უფლების დაცვაზე ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვანი შემაფერხებელი ფაქტორია. გლობალური კონკურენტუნარიანობის უკანასკნელ ინდექსში საქართველო 142 ქვეყანას შორის საკუთრების უფლების დაცვის კუთხით 120-ე ადგილზეა და ჩამორჩება მეზობელ ქვეყნებს. ქვეყანაში იგნორირებულია თავისუფალი ვაჭრობა და კონკურენცია, ბაზარზე არსებული მონოპოლიები და ოლიგოპოლიები – ქართულ ბიზნეს-გარემოს მნიშვნელოვნად აზარალებს. მათი საქმიანობის შეზღუდვა პირველ რიგში პოლიტიკური გადაწყვეტილების საგანია.

ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ არსებული კანონმდებლობითა და გარკვეული პროცედურებით თავისუფლად შეიძლება სიტუაცია ჩარჩოებში ისე მოექცეს, რომ კომპანიები მნიშვნელოვნად არ შეიზღუდონ. ჩვენი აზრით, ასევე უნდა მოგვარდეს კონკურენციის საკითხებიც, საქართველოში უნდა მოხდეს კონკურენციის დაცვა და განვითარება.

დაბოლოს, გვინდა ვირწმუნოთ, რომ ახალი მთავრობა, რომელიც საუბრობს ბიზნეს-გარემოს შექმნაზე და ბიზნესმენების ხელშეწყობაზე, პრაქტიკულად განახორციელებს საკუთარ გეგმებს და განსაკუთრებით შეუწყობენ ხელს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას, რათა მოხდეს საქართველოს მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის დასაქმება.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. შუბლაძე გ., მ. ნანიტაშვილი – ბიზნესის საფუძვლები, თბ. 2011 წ.
2. საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, პროექტი „ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესება საქართველოში“.
3. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული 2011.

აბაკი ბაშრაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის წყაროს - ჯანდაცვის ინვესტირების საკითხისათვის

„ჟამი არს შობისაჲ და ჟამი სიკუდილისაჲ“ (ეკლ. 3,2)

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ეროვნული პროგრამის 2013-2016 წლების განმავლობაში

ადარ დაობენ იმ ფაქტზე, რომ მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობასა და ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას შორის პირდაპირი და მჭიდრო კავშირია, რამეთუ ეკონომიკური ზრდა ქმნის საწყის პირობებს ჯანმრთელობის მდგომარეობის ამაღლებისთვის [1] და, პირიქით, ჯანმრთელი და დღეგრძელი მოსახლეობა ეკონომიკურ და ბიზნეს პროცესებში ჩართვის და ადამიანური კაპიტალის მაქსიმალურად გამოყენების საშუალებაა და ეკონომიკური ზრდის ძირითადი ხელისშემწეობი ფაქტორია, სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის და მოკვდაობის შემცირების ფონზე. აქედან გამომდინარეობს ცნობილი კანონზომიერებაც: ქვეყნის საერთო განვითარების მამოძრავებელი ძალა - ადამიანური კაპიტალის განვითარებაა, რომლის საფუძველი დღეგრძელი და ჯანმრთელი მოსახლეობაა!

ამ პროცესების სრულყოფილი დახასიათება და მეცნიერული შესწავლა განსაკუთრებული მონღომების საგანი უნდა იყოს სამეცნიერო წრეების და მმართველობითი სექტორის მხრიდან. საკითხის სათანადო დონეზე წარმოდგენას აქამდე ხელს უშლიდა რიგი ფაქტორები [2]. დაპირებებმა და „გაურკვეველმა სადაზღვევო პაკეტებმა“ სახელმწიფოს და სადაზღვევო ბაზრის მონაპოვლისტების მხრიდან (ასევე, სადაზღვევო ბაზრის განუვითარებამ) დადი დაასვა მოსახლეობის ჯანმრთელობის დონის ზრდას და იგი თავისი შედეგებით აისახა კიდევ სხვადასხვა შინაარსის მაკრო მაჩვენებლების არასათანადო დინამიკურ ცვლილებაში.

ჯანმრთელობის მდგომარეობის გაუმჯობესების კვალად, მცირდება მოსახლეობის მოკვდაობა და იზრდება სიცოცხლის ხანგრძლივობა [3]. ჩატარებული კვლევებიც ადასტურებენ იმ ფაქტს, რომ ჯანმრთელობის მდგომარეობის ამაღლებაზე ზრუნვა იწვევს მოსახლეობის ცხოვრების დონის დიფერენციაციის ხარისხის შემცირებას, სიღარიბის დაძლევას და შემოსავლების „თანაბარ განაწილებას“ [4], რაც ძალზე აქტუალური და მნიშვნელოვანია დღეს. ე.ი. აუცილებელია იმ მაჩვენებლების მიმოხილვა, რომელთა დახასიათებით დაგადგენთ ქვეყნის მოსახლეობის ჯანდაცვაში დანახარჯების ეფექტურობას და სიცოცხლის ხანგრძლივობის დინამიკურ ცვლილებებზე მომქმედი ფაქტორების გავლენის შესაძლებლობებს.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს და ურბანიზაციის ტემპის, ქალაქის მოსახლეობის ხვედრითი წილის, ოჯახის კეთილდღეობის მაჩვენებლის [5], შემოსავლების დიფერენციაციის მაჩვენებლებისა [6] და უმუშევრობის დონის ცვლილება არის ის ძირითადი მახასიათებლები, რომელთა საშუალებით შესაძლებელია შესწავლილ იქნას პრობლემა კომპლექსურად.

მსოფლიოში წელიწადში დაახლოებით 8 მილიონი ადამიანი გარდაიცვლება [7] და სიკვდილი ყველაზე ხშირი ფაქტია ყველა ქვეყანაში. მოკვდაობის შემცირება და მისი სტრუქტურის სასურველი შეცვლა ყველაზე მძიმე ამოცანაა ნებისმიერი მთავრობისათვის. მის წინააღმდეგ საბრძოლველად გასააქტიურებელია ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული კვლევა და მაჩვენებელთა ყოველმხრივი ანალიზი, როგორცაა მკვლევლობისა და ჯანმრთელობის განძრახ მძიმე დაზიანების (%0-ში); თვითმკვლევლობის (%0-ში) და მიგრაციის საღდოს (%0-ში); განქორწინების სიხშირის [8] და აღკოპოლური სასმელების მოხმარების ინტენსივობის ცვლილება, მოკლედ მოსახლეობის ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული ქვეყნის თავისებურებების სრული გათვალისწინება.

ვინაიდან ეს მანქანებლები ატარებენ ფაქტორულ ხასიათს, ამიტომ აუცილებელია კორელაციულ-რეგრესიული ანალიზიც, რომელიც მნიშვნელოვანი დასკვნების გამოტანის საშუალებას მოგვცემს. შედეგად, ავხსნით კავშირს და ვიპოვით დამოკიდებულებას ჯანმრთელობის მდგომარეობას, მიგრაციას, ჯინის კოეფიციენტს, სოციალური, ეკონომიკური და დემოგრაფიული ქვეყნისა სხვადასხვა მანქანებლებსა და მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობას შორის. რთულია ამ კავშირების მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ხარისხის გაანგარიშება, თუმცა კომპლექსურად ეკონომიკური და სოციალურ-დემოგრაფიული პარამეტრების ცვლილების ერთმანეთთან შედარება იძლევა საშუალებას გამოვიტანოთ მნიშვნელოვანი დასკვნები, მათ შორის, რაც უფრო სასურველია სოციალურ-ეკონომიკური სიტუაცია ქვეყანაში მთლიანად, მით უფრო სტაბილურია სოციალური გარემო საერთოდ და ოჯახებშიც; იმატებს ქალაქისა და სოფლის ნიშნით მოსახლეობის შემოსავლები (მათ შორის, ჯინის კოეფიციენტის სასურველი ცვლილება); ნაკლებია ადამიანური კაპიტალის გადინება (მიგრაციის ხარჯზე), მცირდება უმუშევრობის დონე და დანაშაულებრივი ქმედებების სიხშირე (საკუთარი თუ სხვა პიროვნების მიმართ) და ა.შ. შესაბამისად, იზრდება მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა დაბადებისას როგორც მთლიანად მოსახლეობისათვის, ისე ასაკის, სქესისა და საცხოვრებელი ადგილის (ქალაქი-სოფელი) მიხედვით.

როგორც წესი, მხოლოდ ეკონომიკური ფაქტორები [9] აღარ არიან გადამწყვეტი ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, მოკვდაობის შემცირებაზე და სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდაზე. ასევე მნიშვნელოვანია სოციალური ფაქტორების გავლენაც. მათი ერთობრივი ზემოქმედების გათვალისწინებით, გრძელვადიან პროგნოზებზეც ზრუნვა უკვე დროულია, რადგან არა მხოლოდ განვითარებად, არამედ განვითარებულ ქვეყნებსაც კი ემუქრება „დაბერების“ სიმწვავე [10], რადგან სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდასთან ახლავს მოსახლეობის დაბერება, როგორც თანამედროდელ უქტი, რომელიც, თავის მხრივ, ასევე შეიძლება აღმოჩნდეს ეკონომიკური და სოციალური პროცესების მკვეთრი ცვლილებების შედეგი, და დაუფიქრებელმა ნაბიჯებმა შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, განსაკუთრებულად როგორც ქვეყნის ისე ცალკეულ მოქალაქეების ბიუჯეტის სტრუქტურაზე. ამდენად, პარალელურად უნდა გაიზარდოს სახელმწიფო ხარჯები სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მანქანებლის ზრდის ხელშეწყობისათვის ყველა მიმართულებით (სწორი დემოგრაფიული, სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის კვალობაზე).

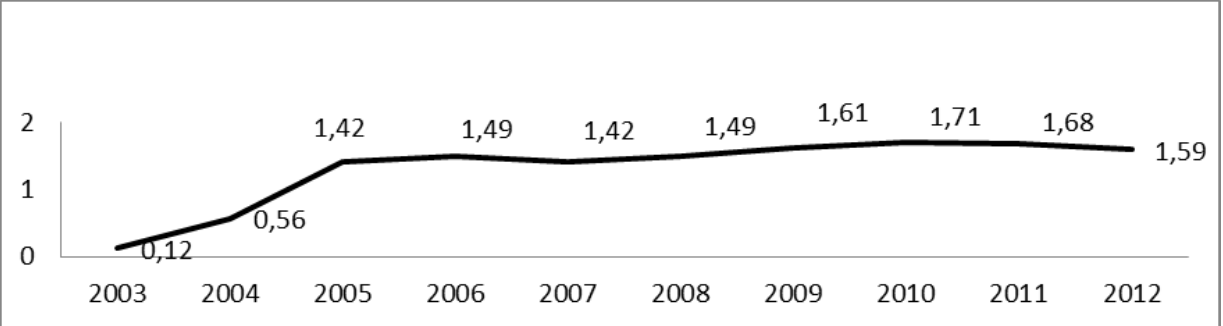
სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ანალიზის სრულყოფს კვლევები საერთო და პიროვნული ფაქტორების გათვალისწინებითაც, როგორცაა მოქალაქეების მდგომარეობა სოციალურ „იერარქიაში“, ქვეყნის თავისებურებანი (მათ შორის, მავნე ჩვევებისადმი და კრიმინალიზმისადმი მიდრეკილება) და ჯანმრთელობის ზოგადი მდგომარეობა („სითულის“ ხარისხი). ისინი შეიძლება ატარებდნენ ცალკეული მოქალაქეებისთვის შემთხვევით ხასიათს, მაგრამ სოციალური ჯგუფებისათვის და, საერთოდ, მოსახლეობისათვის ცხოვრების დონეზე ახდენენ საკმაო გავლენას. საერთო ჯამში, პიროვნული, ეკონომიკური, სოციალური და დემოგრაფიული ფაქტორები არიან მოსახლეობის სიცოცხლის ხანგრძლივობის და ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების გამსაზღვრელი „ექტორები“.

ამ კონტექსტში, საზოგადოებრივი ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით, საჭიროა სადაზღვევო ბაზრის განვითარებაზე ორიენტირება და სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკა კერძო საპენსიო ფონდების შექმნისა და წახალისებისაკენ, რადგან მომავალში ქვეყანა აღმოჩნდება პრობლემათა დიდი ჯგუფის წინაშე. მოსახლეობის „დაბერება“ და, მით უფრო, საპენსიო ასაკის მოქალაქის სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდა და მათზე მზრუნველობა მართალია საამაყო, მით უფრო, ტრადიციული და ქრისტიანული საქართველოსთვის, მაგრამ ამ პროცესების მხარდაჭერა და მართვა დიდი მოცულობის ხარჯებთან იქნება დაკავშირებული, შესაბამისად, სტრატეგიებისა და საპროგნოზო ორიენტირების დასახვა და მათი გადაწყვეტის გზები უნდა იყოს შესწავლილი გლობალურ კონტექსტში, რადგან ცალკეული ასაკისათვის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მოსალოდნელი მატება და ამით გამოწვეული ჯანდაცვაზე ხარჯების აუცილებელი ზრდა გამოიწვევს არასასურველ „ეკონომიკურ შედეგებს“...

ხელისუფლება მუდმივად უნდა იყოს დაინტერესებული სადაზღვევო ბაზრის განვითარებაზე [11], რაც მოსახლეობის ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესების წინა პირობაა! ქვეყნის ადამიანური კაპიტალის განვითარება დამოკიდებულია არა მხოლოდ ახალი ჯანდაცვის ობიექტების ან ერთჯერადი ღონისძიებების დაფინანსებაზე, არამედ მთავრობის მიერ გატარებული ჯანმრთელობის დაცვის პოლიტიკის [12] შემადგენელი ცალკეული სტრუქტურული მიმართულების პროგრამის ეფექტიანობაზე, რადგან მხოლოდ ამ შემთხვევაში დადგინდება თითოეული ხარჯის უკუგება, ზუსტი სტრატეგიული და საპროგნოზო ორიენტირების პროდუქტიულობის წინასწარი განსაზღვრა. ყოველივე ეს დაეხმარება მმართველობით სექტორს, სრულად აკონტროლოს ადამიანური კაპიტალის არასასურველი მოძრაობის რაოდენობრივი (მოკვდაობა და მიგრაცია) და ხარისხობრივი (შრომითი პოტენციალის შემაფერხებელი [13]) ასპექტები.

გრაფიკი №1

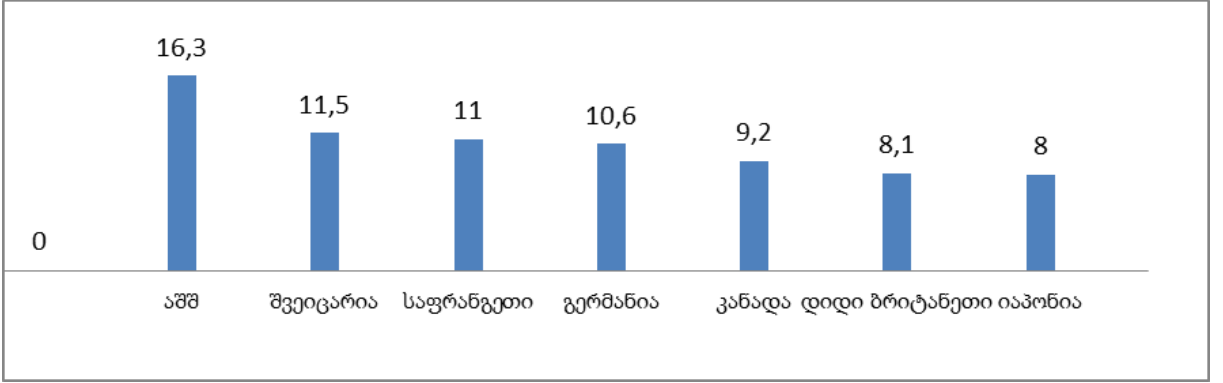
ჯანდაცვაზე ხარჯების ფარდობა მშპ-ს მოცულობასთან 2003-2012 წწ. (%-ში, [14])

მძიმე მატერიალური მდგომარეობა აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებას და სიღარიბის დაძლევას. ჯანდაცვაში ინვესტირება - ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა და ეროვნული განვითარების პროგრამის მთავარი კომპონენტი უნდა იყოს. მიღწევები გამომჩნდება, თუ პრიორიტეტი გახდება მოსახლეობის დაბალშემოსავლიანი ოჯახებისადმი განსაკუთრებული ყურადღების მიქცევა [15]. როგორი იყო ჯანდაცვაზე მთავრობის მხრიდან ზრუნვის დინამიკა [16], ამაზე მეტყველებს გრაფიკი №1. თუ ვენდობით ოფიციალურ სტატისტიკას ჯანდაცვის ხარჯებსა და მშპ-ს შორის თანაფარდობა ძალიან არასახარბიელოა, ხოლო ამ თანაფარდობის ორნიშნა ნიშნულამდე მისვლა ალბათ ოცნებად დარჩება. სხვა ქვეყნებთან შედარებას აზრი არ აქვს, რადგან იქ ნამდვილად სხვა სურათია (იხ. გრაფიკი №2).

გრაფიკი №2

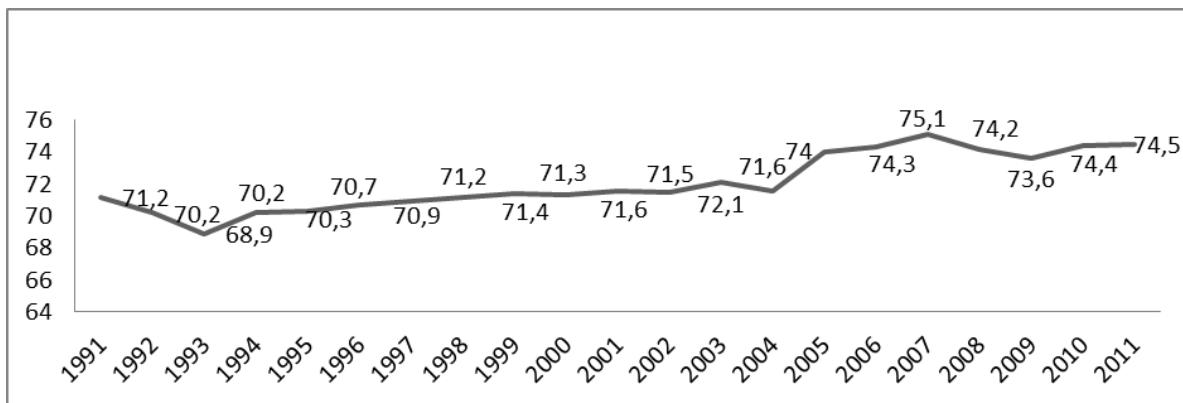
ჯანდაცვის ხარჯების ფარდობა მშპ-სთან (2010 წ., %-ში, [17])

მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური და ჯანმრთელობის დაცვის მდგომარეობას ყველაზე ზუსტად ახასიათებს მშპ-ს შეფარდებითი და საშუალო მაჩვენებლები, მოსახლეობის დაავადებისა და მოკვდაობის კოეფიციენტები, მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის (იხ. გრაფიკი №3) და სხვა მაჩვენებელი. სიცოცხლის ხანგრძლივობის 1991-2001 წწ. დინამიკა თითქმის სახარბიელოა, მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ თუ დღეს რაიმე გვაქვს, მათ შორის, ეკონომიკური კეთილდღეობის არსებული მდგომარეობა და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის „ვეროსული“ მაჩვენებელი (განსაკუთრებით ქალებში), იგი უშუალოდ ჯანდაცვის მიმართულებით ისტორიულად სამამულო მიღწევის შედეგია, რაც ჩანს კიდევ მოსახლეობის არცთუ დაბალი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის და ზრდასრული მოსახლეობის მოკვდაობის შემცირებული მაჩვენებლების პირობებში [18]. ასე რომ ტრადიციული ქართული დღეგრძელი სიცოცხლის საიდუმლო თაობების ნაღვაწით მიღებული სიმდიდრეა და არ უნდა დაიკარგოს, რადგან ითვლება, რომ შემკვიდრეობითობის გავლენის წილი სიცოცხლის ხანგრძლივობზე 25%-ა [19] და მის ზრდაზე ზრუნვას გაძიერება ჭირდება, მით უმეტეს რომ გრძელვადიანი პერსპექტივა არ გველოდება XX საუკუნის 90-ანი წლების დემოგრაფიული დინამიკის გამო.

გრაფიკი №3

საქართველოს მოსახლეობის სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა დაბადებისას (წელი) 1991-2011 წწ [20].

„ყველაფერი დადის ფულზე“. ღირებულების შეფასება, რომელსაც ადამიანები ანიჭებენ ჯანმრთელობას, ურთულესია, რადგან საქმე არ გვაქვს საბაზრო საქონელთან, თუმცა ირიბად შეიძლება შეფასდეს ის არჩევანი, რომელსაც ადამიანები აკეთებენ ფულსა და ჯანმრთელობას შორის. 21-ე საუკუნის დასაწყისში, ევროპის ქვეყნებში მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდაზე დანახარჯები, დაკავშირებული სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ზრდასთან, მშპ-თან 29-38% იყო [21]. რატომ ასეთი მოშურნეობა? კვლევებმა აჩვენა, რომ დაავადების მიზეზით სამუშაოს გაცდენა იწვევს მნიშვნელოვან ზარალს; მოქმედებს შრომის ნაყოფიერებაზე, დასაქმებაზე, დანახარჯებზე და ინვესტიციებზე, აღარაფერს ვამბობთ გარდაცვალებით მიღებულ ზარალზე [22] და ეს ძალიან მნიშვნელოვანი შესწავლის ობიექტი უნდა გახდეს [23].

სულ უფრო ნათელი და ყურადსაღები ხდება ის ფაქტი, რომ სოციალურ-ეკონომიკურ კვლევებში, რომელიც ეხება ადამიანურ კაპიტალს, აუცილებელია ჩაირთოს პიროვნული, მისი სულიერი მხარეც, რადგან ადამიანური კაპიტალის მოძრაობის და დაგროვების მყარი საფუძველი და აუცილებელი პირობა (თუნდაც საქართველოს მაგალითზე) მოსახლეობის ფიზიკური და სულიერი განვითარებაა, რამეთუ არასასურველი პოპულაციის ან/და ინდივიდუალური ჯანმრთელობის მდგომარეობის დაბალი დონის შემთხვევაში, ადამიანურ კაპიტალში სხვა მიმართულებით ინვესტირება ჩვეულებრივ დაბალეფექტურია [24, 60-64]. ამ პროცესებზე გავლენას ახდენს, ასევე, ისეთი მნიშვნელოვანი ფაქტორები, როგორიცაა სასიამოვნო საოჯახო და სამუშაო ატმოსფერო, მუდმივი სამუშაო ადგილი, კარიერული წინსვლის რე-

ალური პერსპექტივები და ა.შ.

„შეიძლება დაუპირისპირდე შემოჭრილ არმიას, მაგრამ ვერ დაუპირისპირდები იდეას, რომლის დრო დადგა“ (გ. ჰიუგო). მისასაღმებელია ის ფაქტი, რომ ადამიანური კაპიტალთან დაკავშირებული პრობლემების ანალიზის დროს და სოციალურ-ეკონომიკური თუ ბიზნეს პრობლემების გადაწყვეტაში, სულ უფრო მეტი შრომა ეძღვნება თეოლოგიური სწავლების გამოყენებას. ნაშრომი მონდომებულია გამოძენოს ის გზები ან გააქტიუროს მოსახრებები თუ როგორ შეიძლება გაიზარდოს სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა, ჯანდაცვის მდგომარეობის გაუმჯობესობის და მოკვდაობის შემცირების ხარჯზე. სწრაფი ეფექტის მისაღწევად, პრობლემაზე საზოგადოებრივ ზრუნვას აუცილებლად უნდა მიეზღოს ინდივიდუალური მცდელობა. ეს უკანასკნელი დამოკიდებულია პიროვნულ თვისებებზე და ამ საკითხისადმი პერსონალურ დამოკიდებულებაზე. აქ კი მნიშვნელოვან როლს თამაშობს რელიგიური ფაქტორი „სიკვდილის და დღევრძელი სიცოცხლის“ სწავლების შესახებ, ისტორიული წარსულის გათვალისწინებით.

„მაუწყე მე, უფალო, აღსასრული ჩემი, და რიცხვ დღეთა ჩემთა რავედენ არს, რათა უწყოდი, რადა მაკლს მე“ (ფს. 38, 5). სიცოცხლე, სიკვდილი და, ზოგადად, დრო ერთმანეთის განუყოფელი ნაწილია. არ არსებობს სიცოცხლე დროის გარეშე და დრო სიცოცხლის გარეშე, რომ აღიწეროს და გაიზომოს. დაბადება-გარდაცვალება-დაბადება... საზოგადოებისთვის და ოჯახის წევრებისთვის თითქოს თვითრეგულირებადი და მარტივი, მერეს მხრივ კი ურთულესი პროცესია. როდის იწყება და როდის მთავრდება სიცოცხლე? ყველაზე ზუსტი თანამედროვე გაანგარიშებიც კი უძლურია ჩვენი გარდაცვალების (სიკვდილის დადგომის) თარიღის დასადგენად, რამეთუ ეს მხოლოდ ღვთისთვისაა ცნობილი. ურწმუნოები სვამენ კითხვას უნდა გექნდეს ხანგრძლივი სიცოცხლის იმედი ან/და გვეშინოდეს თუ არა სიკვდილის? მასზე პასუხს სცემს წმ. ბარსანოფი დიდი ერთ-ერთ მორჩილს: „მე რომ გითხრა იცოცხლებ თუ მოკვდები, ეს შენ სარგებელს არ მოგიტანს. რამეთუ, თუ გეტყვი მოკვდები მეოქი, მაშინ შენი ცხონება თითქოსდა ნაძალადევი იქნება; იმიტომ რომ, როდესაც საკუთარ თავს სიკვდილის მარწუხებში დაინახავ, როგორღაც საჭიროების გამო, უარს იტყვი შენს საკუთრებაზე. ხოლო, თუ დიდი ხნის სიცოცხლის იმედი გაქვს და ცხონებას მოისურვებ, მაშინ აზრებს სიკეთის ქმნაში განიმტკიცებ და უეცრადაც რომ მოკვდე, შენი ცხონება თავისუფალი ნებიდან გამომდინარე იქნება [25, 174].

სიცოცხლეზე როგორც დღევრძელ ისე მარადიულზე (ამ უკანასკნელს ენიჭება განსაკუთრებული მნიშვნელობა ტრადიციული რელიგიების აღმსარებელი მოსახლეობისთვის) და სიკვდილზე (გარდაცვალებაზე) სხვადასხვა ეპოქაში და ერებში სხვადასხვაგვარი წარმოდგენა ჰქონდათ. ასე მაგალითად, ძველევგეპტური სწავლება „მკვდართა წიგნი“, მთლიანად აგებული იმ გაღობებზე, პიმნებზე თუ ლოცვებსა და წყევლებზე, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია დაფვლასა და სიკვდილთან. ამასთან, ძირითადი ზრუნვა გარდაცვლილზე მიმართულია მხოლოდ ერთი მიმართულებით: თუ როგორ „გადარჩეს“ სული სიკვდილის შემდეგ [26]. ტიბეტური „ბარდო თხედოლ“ (ბარ-დო ტჰოს-გროლ) ასწავლის ერთგვარ ინსტრუქციებს „სიკვდილის პირზე“ მყოფთა სულის მომავალ ცხოვრებაზე გარკვევის შესახებ, თუმცა მნიშვნელოვანი განსხვავებით სხვა „ტრადიციული რელიგიების“ სწავლებიდან (მაგ., ლამას ამოცანა აუხსნას მომაკვდავს, რომ ყველა საშინელებას ან სილამაზეს რასაც ის ნახავს, არის მისი წარმოსახვის შედეგი და ა.შ. [27]).

ბუდიზმში სხეულის გარდაცვალების სწავლება მნიშვნელოვანწილად განსხვავდება სხვა ტრადიციული რელიგიების სწავლებას, ამიტომ ვერც შევადარებთ მას გარკვეული პარალელებების დასადგენად, რადგან როგორც ცნობილი რელიგიათმცოდნე გ. ოლდენბერგი ამბობს, რომ „ბუდიზმი უარყოფს სხეულის არსებობას, რასაც მოწმობს ბუდას საუბარი მოსწავლეებთან“ [28]. საოცარია ერთი ფაქტი, რომ ბუდას სწავლებით სიცოცხლე არ იცვლება სიკვდილით, არამედ ის იყო და იქნება. ამ პროცესს განიხილავენ ახლავს შემეცნებითი და სიკვდილი განიხილება არამხოლოდ ბუნებრივად, არამედ სასურველ ფაქტადაც [29], მას აქვს სამი სახე, ხასიათდება ციკლურობით და ა.შ.

„ყოველი შენი სუნთქვა - სიკვდილისკენ ნაბიჯია“ [30]. ისლამში სიკვდილს და საერთოდ გარ-

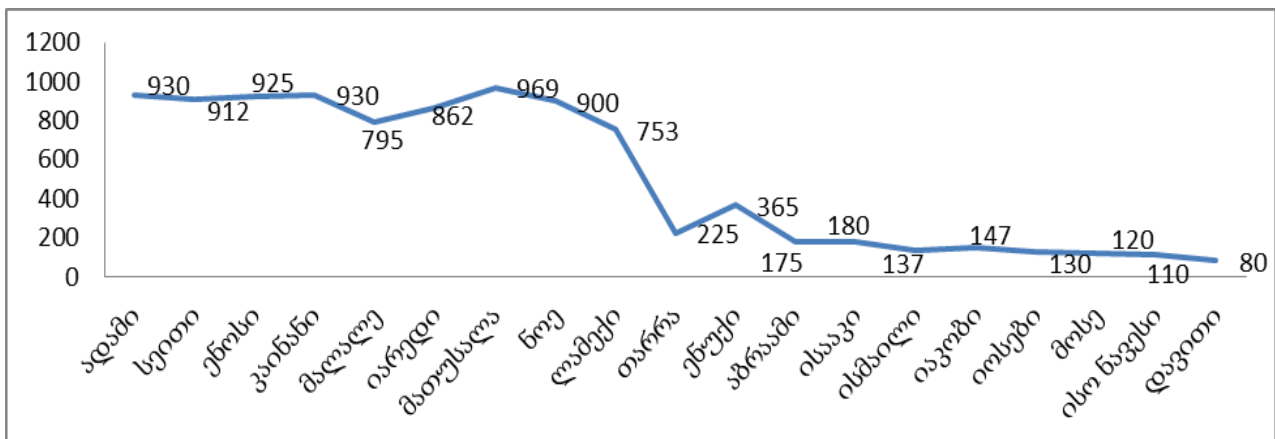
დაცვალების შემდეგ სულის მდგომარეობას („საიქიო - აპირეთი - აფტერლიფე“) უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ყურანით ისლიმისტს არ უნდა ეშინოდეს სიკვდილის და იგი მუდმივად უნდა ზრუნავდეს „აპირეთზე“, რაც თავის მხრივ ავალდებულებს მას, რომ ყველა მისი ქმედება იყოს გააზრებული [31]. შესაბამისად, ყურანი პირდაპირ მიუთითებს, რომ ყოველი ადამიანი „განიკითხება“ მის მიერ ჩადენილი ბოროტი და კეთილი საქმეებისთვის და უნდა იყოს მუდმივად მზად სიკვდილისათვის [31]. ისლამში სიკვდილის გაგებას დიდი როლი ენიჭება (ყურანში იგი 160-ჯერ არის ნახსენები [33]). თითოეულმა ზრდასრულმა მუსულმანმა იცის, რომ ყურანის სწავლებით, მას მოუწევს გარდაცვალების შემდეგ ყველა ქმედებაზე პასუხისგება. ამით ისინი მუდმივად ფიქრობენ თითოეულ გადაგზულ ცხოვრებისეულ ნაბიჯზე, რომ ხილულ სამყაროში ცხოვრება დროებითია და ყველა მოკვდავია [34].

„როცა ჩვენ ვართ, სიკვდილი არ არის, ხოლო როდესაც სიკვდილი არის, ჩვენ აღარ ვართ. ასე რომ, იგი სრულებით არ ეხება არც ცოცხლებს, არც მკვდრებს, რადგან პირველთათვის იგი არ არსებობს, მეორენი კი უკვე აღარ არსებობენ“ (ეპიკურე). ძირითად ფილოსოფიურ მიდინარეობებში გვხვდება სიკვდილის გარკვეულწილად მიმსგავსებული შინაარსი. მაგალითად, ანტიკურ ფილოსოფიაში სიკვდილის გონივრული გააზრება სოკრატესთანაა მოცემული. იგი რადიკალურად უდგება სიკვდილს და თვლის, რომ სიკვდილი სიცოცხლის უარყოფა არ არის. სიკვდილი სულის გაყრას სხეულთან... პლატონის კონცეფციაში სიკვდილის დროს თავისუფლდება რა სხეულისაგან, სული ჭეშმარიტებას სწვდება, ბევრად უკეთ აზროვნებს, ესმის და გრძნობს, ვიდრე სხეულის ტყვეობაში ყოფნის დროს. ადამიანს შეუძლია მოიპოვოს უკვდავება, თუკი თავად შექმნის ისეთ წანამძღვრებს, სულს რომ მისცემს შესაძლებლობას დაუბრუნდეს ღვთაებრივ ბუნებას. სტოელების აზრით, ყოველ დღეს სიკვდილისაკენ მივყავართ. ადამიანს გაცნობიერებული უნდა ჰქონდეს, რომ თავად სიცოცხლე შეიცავს სიკვდილს [35]...

„სადა არს, სიკუდილო, საწერტელი შენი?“ (ოსე 13, 14; I კორ. 15, 55). ყველა დროის ადამიანი ფიქრობდა როგორ გაეხანგრძლივებინა სიცოცხლე, უამრავი თეორიებიც კი შეიქმნა, დასახელდა ასაკმიღწევის რეკორდები, მაგრამ დღევრძელი სიცოცხლის მიღწევის საწყისების მოძებნა და/ან კანონზომიერების დადგენა მაინც არ მოხდა. მაინც სად ვეძებოთ დღევრძელობის მიღწევის წყაროები? „არავინ ჩუენგანი თავით თუსით ცოცხალ არს, და არავინ თავით თუსით მოკუდების; რამეთუ გინა თუ ცხოველ ვართ, უფლისად ცხოველ ვართ“ (რომ. 13, 7-8). რას ფიქრობს და როგორი დამოკიდებულება აქვს სიცოცხლესთან და სიკვდილთან ქრისტიანს, ბუნებრივია, რომ ჩვენთვის უფრო საინტერესოა. რათქმა უნდა, ეს წყარო მხოლოდ ღვთისგანაა და მისი მცნებების აღსრულებაშია! აი სიცოცხლის ხანგრძლივობის ზრდის კანონზომიერი საფუძველი, რომელიც ძველი აღთქმის მამამთავრებიდან [36] „მოღის“ (იხ. გრაფიკი №4).

გრაფიკი №4

სიცოცხლის ხანგრძლივობის დინამიკა ადამის გაჩენიდან დავით მეფემდე (წინასწარმეტყველი)

„სიცოცხლე ესაა გონების, სულისა და სხეულის ერთობა და თანაშერთვა, სიკვდილი კი არის არა თანაშერთულთა მოსპობა, არამედ დარღვევა მათი კავშირისა, რადგან ღვთისგან ნარჩუნდება ყველა მათგანი რღვევის შემდეგაც“ [37, 30]. „აჰა, ესერა, მიმიცემიეს თქვენ წინაშე დღესდღე ცხორება და სიკუდილი... ისმინე მცნებანი უფლისა ღმრთისა შენისანი, რომელსა-ესე მე გამცნებ შენ ... და დაიმარხნე ყოველნი მცნებანი მისნი და სამართალნი მისნი და მშჯავრნი, სცხონდეთ და განმრავლდეთ... უკეთუ ... არა ისმინო შენ უფლისა ღმრთისა შენისა ... გაუწყებ შენ დღესდღე, რამეთუ ... არა დღევრძელ იყვნეთ თქვენ ქუეყანასა მას ზედა (2 სჯ. 30, 15-18, [38]) და „... თავით თვისთ განჩინება იგი სიკუდილისა მთავრად“ (II კორ. 1, 9). სიკვდილი, როგორც მოვლენა, არ მადის ღვთისგან! „რამეთუ ღმერთმან სიკუდილი არ დაჰბადა“ (სიბრ. 1, 13), არამედ „უფლის თქუმა იგი მიუდგის და შვის ცოდვა და ცოდვა იგი სრულიქმნის და შვის სიკუდილი“ (იაკ. 1, 15) და „ვითარცა-იგი ერთისა მის კაცისათვის ცოდვა სოფლად შემოჰდა და ცოდვისა ძლით - სიკუდილი, და ესრეთ ყოველთა კაცთა ზედა სიკუდილი მოიწია, რომლითა ყოველთა შესცოდეს“ (რომ. 5, 12), ანუ სიკვდილი - ჩვენი ცოდვით დაცემის საზღაურია, დალა და სხვა არაფერი. იგი ჩვენს გამო გაჩნდა ჩვენივე ცხოვრებაში, ვინაიდან ცოდვის მემკვიდრეობით დაკარგვდ მიწაზე საუკუნო ცხოვრება! [39]

„... ყოველი, რომელი არა სარწმუნოებით არს, იგი ცოდვა არს“ (რომ. 13, 23). მორწმუნემ (ვინც საუკუნო ცხოვრებაზე ფიქრობს) ასეთი საშინელება უნდა მიიღოს, როგორც „სიკუდილი კაცისა განსუენება არს“ (იობ. 3, 23) და „ვინ არს კაცი, რომელი ცხონდეს და არა იხილოს სიკუდილი“ (ფს. 88, 49). წმ. ტიხონ ზადონელი გვმოდვრავს, რომ სიკვდილი ჩვენთვის ნაცნობიცაა და უცნობიც. ნაცნობია, რადგან ყველა გარდაიცვლება; უცნობია, რადგან არ ვიცით როდის, როგორ და სად მოხდება ეს. რაც მეტს ვცხოვრობთ, მით უფრო იღვევა ჩვენი დარჩენილი ცხოვრება, გვიმცირდება სიცოცხლის დღენი და ვუახლოვდებით სიკვდილს [40].

ქრისტიანული ცხოვრების წესით შეგვიძლია გავიხანგრძლივოთ სიცოცხლე, როგორც ამას ისტორიულად და რეალურად აღწევდნენ მორწმუნენი, მათ შორის, ერთი მყოფნიც და სასულიერო პირები (მამათავრები, ქრისტეს აღმსარებლები, მეუღაბნოე მამები და ა.შ.). ამდენად, შეგვიძლია მივიერ ცხოვრებაშივე მივალწიოთ დღევრძელობას და, ამასთან, შევქმნათ ჩვენი საუკუნო ცხოვრების წინაპირობები და, საერთოდ, არ უნდა შეგვაშინოს სიკვდილმა, თუ მას აღვიქვამთ როგორც შანსს, რომლის დადგომით მოვიპოვებთ სულის მარადიული ცხონებას, რამეთუ ამბობს უფალი: „მე ცხორება საუკუნო მივსცე მათ, და არა წარწმედენ უკუნისამდე“ (ინ. 10, 28) და რადგან ეს ჭეშმარიტებაა, მაშინ სიკვდილი - „ამიერიდან სასურველ ხარ შენ მართალთათვის, ვითარცა განუყოფელად ღმრთისა შემაერთებელი“ [41].

„განწვალა ღმერთმან შორის ნათლისა და შორის ბნელისა და უწოდა ღმერთმან ნათელსა დღე და ბნელსა უწოდა ღამე. და იქმნა მწუხრი და იქმნა განთიად დღე ერთი“ (დაბ. 1, 4-5). რაც შეეხება დროის ხანგრძლივობას, რომლის მიხედვით იზომება სიცოცხლის ხანგრძლივობა, ანუ ასაკი [42], იგი ბიბლიურად იწყება დღე-ღამის ათვლით [43], რომელთა ერთობლიობით, ჩვეულებრივ, მიიღება ერთი წელი, თუმცა წმ. წერილში გვხდება ისეთი ადგილებიც, როცა „დღის“ შინაარსი მოიცავს როგორც დროის კონკრეტულ მომენტს ან ზომას, ისე გარკვეულ ხანგრძლივობას და პერიოდს [44].

უნდა გვეშინოდეს თუ არა სიკვდილის? „ვინ არს კაცი, რომელი ცხონდეს და არა იხილოს სიკუდილი“ (ფს. 88, 49). მეომარს, რომელსაც ეშინია, ვერასოდეს გამოიხენს სიმხნევს, ჩაიდენს სიმამაცეს და მიაღწევს გამარჯვებას, „ვითარცა-იგი წინა-უც კაცთა ერთ გზის სიკუდილი“ (ებრ. 9, 27). ქრისტიანული რელიგია (ასევე, ისლამი და სხვა ტრადიციული) ასწავლის, რომ ფაქტობრივად სიკვდილი თავისი დადგომით არ წყვეტს ადამიანის არსებობას, არამედ სახეს უცვლის და კვდება მთლიანობაში არა ადამიანი, არამედ მხოლოდ სხეული, ხოლო სიცოცხლეს უკვდავად ინარჩუნებს სული [45], რომლითაც ადამიანი ემსგავსება ღმერთს და როგორც გმოდვრავს უფალი: მე „ვარ ღმერთი აბრაჰამისი და ღმერთი ისაკისი და ღმერთი იაკობისი? ... ღმერთი მკუდართა, არამედ ცხოველთა“ (მთ. 22, 32). წმ. ეგნატე (ბრიანჩანინოვი) გვმოდვრავს, რომ სიკვდილი არის უდიდესი საიდუმლო, იგი ადამიანის მიწიერი, დრო-

ბოთი და ხანმოკლე ცხოვრებიდან მარადისობაში დაბადება! [46] გვამხნევენებს წმ. იოანე ოქროპირი: ყოველთვის ელოდე სიკვდილს, მაგრამ არასდროს შეგეშინდეს, რადგან ერთიც და მეორეც სიბრძნის ნიშანია [47] და არ უნდა გვეშინოდეს, რადგან „სოფელსა ამას ჭირი გაქუს, არამედ ნუ გეშინინ, რამეთუ მე მიძლევიეს სოფელსა“ (ინ. 16, 33), რამეთუ „მაშინ აღესრულოს სიტყუა იგი წერილისა: დაინთქა სიკუდილი ძლევითა“ (1 კორ. 15, 54; [48]).

ბუნებრივია, ყველა ადამიანი ოცნებობს დღეგრძელ სიცოცხლეზე, მაგრამ ქრისტიანმა, გვასწავლის წმ. ტიხონ ზადონელი, ამასთან უნდა იფიქროს ასევე ნეტარ სიკვდილზეც [49]. გამოდის, რომ ისეთი ცხოვრების წესით უნდა ვიცხოვროთ და ვიზრუნოთ სიცოცხლის გახანგრძლივებაზე, რომელიც „ნეტარ სიკვდილთან“ მიგვიყვანს. ცალკეულ მოქალაქეთა საკუთარ სიცოცხლეზე ასეთი მცდელობით, საზოგადოება მიიღებს სოციალური სტაბილურობის და კეთილდღეობის ამაღლების გარანტიას, გაუმჯობესდება მოსახლეობის ჯანმრთელობის მდგომარეობა, ჯანდაცვაზე სახელმწიფო ხარჯების უკუგება და განხდება სიღარიბის დაძლევის რეალური შანსიც [50], მიიღწევა (ასაკის და საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით) მოკვდაობის კოეფიციენტების შემცირების გზები, გამოიკვეთება სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ზრდის პერსპექტივები და შემცირდება მოსახლეობის „დაბერების“ მოსალოდნელი უარყოფითი შედეგები და ა.შ. ყველაზე დიდი მზრუნველი ხომ ყოველთვის ჩვენთანაა - ღმერთი, რამეთუ ამბობს უფალი - „მე შენ თანა ვარ, უფალი ღმერთი შენი, ყოველსა ადგილსა, ვიდრეცა ხვდოლი“ (ისლ, 1, 9).

წყაროები და შენიშვნები:

1. რატქმა უნდა, მნიშვნელოვანია პიროვნების ინდივიდუალური მცდელობაც, რამეთუ „არავინ სადა თავი თვისი მოიძულოს, არამედ ზრდინ და ჰფუფუნებნ მას“ (ეფ. 5, 29).

2. მათ შორის, სამწუხაროდ, ბოლომდე არ გამომჩნდა ხელისუფლების პოლიტიკური ნებაც - ირჩევს თუ იგი პრიორიტეტად ამ პრობლემის გადაწყვეტას თუ კვლავ შეეცდება მიაღწიოს მხოლოდ, უბრალოდ „მინიმალურ დონეს და ა.შ.“

3. ან პირიქით, რომლის ნათელი მაგალითი იყო XX-XXI სს. მიჯნა, რამაც დადი დაასვა საქართველოს მოსახლეობის სტრუქტურას, რაც აისახა კიდევ დემოგრაფიული მახასიათებლების გაუარესებაში, რაც შეეხება მათ აღდგენას, სასურველ ნიშნულამდე მისვლას დიდი დრო დაჭირდება.

4. ვრცლად: Bloom, D., Canning, D., The Health and Wealth of Nations // Science. 2000. Vol. 287. Issue 5456; Preston, S., The Changing Relation Between Mortality and Level of Economic Development // Population Studies. 1975. Vol. 29. Issue 2; Subramanian, S. V., Belli P., Kawachi I., The Macroeconomic Determinants of Health // Annual Review of Public Health. 2002. Vol. 23.

5. ოჯახის ყველა შემოსავლის ფარდობა წევრთა რაოდენობაზე

6. ასევე, კომერციული ბანკების მონაცემებით გაანგარიშებული ანაბრების ჩაწოდის კოეფიციენტის და შენახვის ვადის მაჩვენებლებით შეიძლება ასევე ვისმჯელოთ მოსახლეობის დანახვების სტაბილურობაზე, რაც ცხოვრების დონის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია.

7. www.euro.who.int

8. განქორწინებათა რიცხვის ფარდობა ქორწინებათა რიცხვთან. შეიძლება აქ ჩავერთოთ, ასევე, დეპრესიის გამომწვევი სხვა სოციალურ-დემოგრაფიული ფაქტორების მაჩვენებლები.

9. გასათვალისწინებელია ის ფაქტიც, რომ მხოლოდ მაღალი დასაქმება, შემოსავლებისა და კეთილდღეობის ზრდა არ იძლევა ჯანდაცვის სასურველი დონის მიღწევას. მაგალითად, მომპოვებელი და ზოგიერთი გადამამუშავებელი წარმოებამ შეიძლება ნეგატიურად იმოქმედოს გარემოზე, მასზე ზემოქმედების აუცილებელი ზედამხედველობის, კონტროლის და რეგულირების გარეშე, ან კიდევ - ისეთი პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლების ზრდამ, რომელიც დაკავშირებულია იმ სახის პროდუქტების წარმოებასთან, რომლებიც უარყოფით გავლენას ახდენენ მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე. მოკლედ,

აუცილებელია განისაზღვროს ეკონომიკური ზრდის შედეგების განაწილება „სასურველი“ და „არასასურველი“ ნიშნით. ვრცლად, www.medeconomics.ru-ze

10. Allianz Demographic Pulse-s kvlevis Sedegebi ix. www.allianz.ru-ze.

11. საბაზრო პირობებში, სადაზღვევო ბაზრის განვითარებისათვის ზრუნვის ისტორია საქართველოში მწირია და, საერთო ჯამში, მიმართული არ იყო ფართო ფენებისთვის, არამედ ემსახურებოდა „კერძო ინტერესებს“. „100 ახალი საავადმყოფო“ - პიარ-კამპანია აღმოჩნდა, ვიდრე მოქალაქეებისთვის სარგებელი, რადგან ძალიან მცირე რეგიონებში მოსახლეობის შემოსავლები ჯანდაცვისათვის საჭირო ხარჯების გასაწევად და აშკარა იყო სადაზღვევო ბაზრის მცირე ზომის მოთამაშებიდან სასურველი „ზომისა და ხარისხის“ პროდუქტების შეთავაზება, ამას დაემატა, სადაზღვევო ბაზრის მონოპოლია და ა.შ.

12. ამ პროგრამის ფარგლებში გასათვალისწინებელია, რომ ეკონომიკური და ბიზნეს პროცესების გლობალიზაციამ და ვაჭრობის ლიბერალიზაციამ სწრაფვამ საქართველო დააყენა მნიშვნელოვანი პრობლემის წინაშე, როგორცაა უხარისხო საკვები პროდუქტების, მედიკამენტების და სამედიცინო დანიშნულების საგნების იმპორტი, ამიტომ აუცილებელია მათზე კონტროლის გამკაცრება. არ უნდა დაგვავიწყდეს ასევე, რომ ერთ-ერთი მთავალი პრიორიტეტი უნდა გახდეს მოსახლეობის სანიტარული პირობების გაუმჯობესება, რომელიც დადებითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე და, შესაბამისად, სიღარიბის დაძლევაზე. ჯანდაცვის საერთაშორისო ორგანიზაციის კვლევებით - ანტისანიტარიისთვის დახარჯულ თითოთეულ დოლარს მიაქვს 7 აშშ. დოლარის შემოსავალი, ხოლო უმეკმეღობის გამო იკარგება წარმოუდგენელი თანხები. ვრცლად www.esa.un.org-ze

13. დაავადების გაერცვლების სისწირე, მავნე ჩვევებისადმი მიდრეკილება და ა.შ.

14. wyaro: www.geostat.ge

15. www.euro.who.int; ცნობისთვის, საქართველოში ჯანდაცვის სისტემის ეფექტურობის შეფასება მსოფლიოს ჯანდაცვის ორგანიზაციის მიერ პირველად ჩატარდა 2009 წელს. მათივე ანგარიშით, ეს იყო პირველი ნაბიჯი შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროსთვის, უკეთესი პოლიტიკის ჩამოსაყალიბებლად ხელმისაწვდომი მტკიცებულებების გამოყენების მიზნით. ამავე დროს, ის აშკარად მიუთითებს საიმედო მონაცემების ნაკლებობაზე. სრულად იხილეთ: www.healthrights.ge

16. მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის „მაკროეკონომიკისა და ჯანდაცვის“ სპეციალური კომისიის დასკვნით განვითარებადმა ქვეყნებმა 2015 წლამდე ჯანდაცვაზე ხარჯების ფარდობა მშპ-სთან უნდა გაზარდონ 2%-ით. ვრცლად www.euro.who.int-ze

17. წყარო: www.creativeconomy.ru

18. მეტი სიცხადისათვის იხ. www.geostat.ge

19. www.scienceagainstaging.com

20. წყარო: www.geostat.ge

21. www.test.cp.euro.who.int

22. ამერიკელ მეცნიერთა აზრით ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს მაჩვენებლის გრძელვადიანი ზრდა დამოკიდებულია ზრდასრული მოსახლეობის მოკვდაობის ცვლილებაზე, რატომაც უნდა, სხვა ფაქტორებთან ერთად, და არა პირქით. www.ncbi.nlm.nih.gov

23. www.euro.who.int

24. ამ საკითხის გარშემო სრულად შეიძლება იხილოთ: Миллер М., Влияние уровня здоровья населения на увеличение человеческого капитала, ж. «Креативная экономика» № 7 (19), 2008 г.

25. სულიერი ცხოვრების სახელმძღვანელო, ნაწ. II.

26. www.pravmir.ru

27. www.putimaga.ru

28. www.mystique.com

29. www.antaiji.dogen-zen.de, www.sgi.org, www.buddhanet.net

30. ნ. ბალადა (მუსულმანი სასულიერო მოღვაწე)
31. დაწვრილებით იხ. www.lossofsoul.com
32. ყურანის სწავლებით ადამიანი კვდება ისე, როგორც იცხოვრა. უფრო მეტიც, ამ წიგნით ალაჰისთვის წამებულები ვერ გრძნობენ სიკვდილის „მწარე გემოს“ და ვერც ხვდებიან, რომ გარდაიცვალენ, ხოლო ცოდვილებს ელით საშინელი სიკვდილი... (ყურანი, 8, 50-52)
33. www.islamdag.ru, www.lossofsoul.com, www.assalam.ru
34. www.qurani-kerim.narod.ru, сура «Аль-Анкабут», аят 57, сура «Аль-Джуму'а», аят 8 и сура «Алу 'Имран», аят 185
35. www.sibrdzne.ge
36. რატომ შემცირდა სიცოცხლის ხანგრძლივობა ბიბლიკრი ისტორიით, ქრისტიანული ეკლესიის მნათობი წმ. ეფრემ ასური პირდაპირ მიგვითითებს, რომ ღმერთმა შეამცირა კაცთა სიცოცხლის ხანგრძლივობა სამოცდაათ წლამდე და ესეც წყალობაა, რადგან არ მოხდეს ცოდვებში გამრავლება და განვრცობა, ცოდვისადმი ჩვენზე მიდრეკილობის გამო (www.omolenko.com).
37. სათნოებათმყოფეობა, ნაწ. 1, №90.
38. წმ. მოსე უფლის სახელით მოძღვრავდა არა მხოლოდ მაშინდელ ებრაელებს, არამედ საუკუნოდ ყველას. შედარ. 2 სჯ. 4, 25-26 და 40; 5, 16 და 33; 6, 2; 11, 9; 17, 20; 22, 7; 25, 15; 30, 9, 18; 32, 47; მსჯ. 2, 7; ფს. 90, 16; ეფს. 6, 3 და ა.შ.
39. შედარებ.: „რამეთუ ჩემდა ცხორებაჲ ქრისტე არს, და სიკუდილი – შესაძინელ“ (ფილ. 1, 21)
40. www.martmadidebloba.ge
41. დაუჯდომელი მიცვალებულთა სულთა შეწევნისათვის, კონდაკი 11.
42. ადამიანის ასაკი - პერიოდის ხანგრძლივობაა მისი დაბადებიდან კონკრეტული დროის მომენტი-სათვის.
43. ექვივალენტობა თანამედროვე წლის დღე-ღამის ზომასთან, უნდა ვივარაუდოთ სამყაროს გაჩენის მე-4 დღიდან. ცნობისთვის, ღვთის მიერ **დღე** დაერქვა სინათლის ბატონობის პერიოდს (ხანგრძლივობას), ხოლო სიბნელის - **ღამე** და ეს მოხდა ადამიანის, ცხოველთა სამყაროს და, საერთოდ, ყოველი ქმნილების სიცოცხლისუნარიანობის არსებობის უზრუნველყოფის და შენარჩუნების მიზნით. შედარ.: ფს. 73, 16; 103, 20-24; იერ. 33, 20-25 და სხვ. ამ საკითხზე არსებობს მრავალი მოსაზრება ბიბლიის განმარტებელთა შორისაც, თუმცა სრულად ვეთანხმები მართლმადიდებელ ღვთისმეტყველთა აზრებს და ვრცელი ინფორმაციისთვის იხილეთ: გუნია ბ., იულიუსის კალენდარი, თბ., 1998 წ. წმ. სერაფიმე როუზი, წიგნი შესაქმისა (სამყაროს შექმნა და ძველი აღთქმის პირველი ადამიანები), თბ. 2004 წ.; www.lopbible.narod.ru, www.creatio.orthodoxy.ru და სხვ.
44. ნებისმიერი შესაძლო სადაო მოსაზრება დროის, როგორც ზომის დაზუსტებისთვის, თუნდაც მასთან დაკავშირებულ სხვა რაიმეს ფაქტის შესახებ, ამ შემთხვევაში დავის და გაუგებრობის მიზეზი ვერ იქნება, რადგან ნაშრომის მიზანი არაა გაარკვიოს და დააზუსტოს კავშირი დროის ისტორიულ, ფიზიკურ ან ასტრონომიულ შინაართან, რომელიმე პერიოდის, ან ეპოქის მიხედვით. თუმცა შედარებისთვის იხ. დაბ. 6, 3; ეკლ. 3, 2; ფს. 38, 5-6; 88, 46; 89, 4; 9-10; მთ. 13, 1; მრკ. 1, 9 და ა.შ.
45. „რამეთუ ვითარცა ჳორცნი თუნიერ სულისა მკუდარ არიან...“ (იაკ. 2, 26). მსჯელობა ამ საკითხისადმი იხილეთ, ასევე, www.blagobor.by-ze
46. www.omolenko.com
47. www.omolenko.com
48. შედარ.: „რამეთუ მე ცხოველ ვარ, და თქვენცა ცხოველ იყვნეთ“ (ინ. 14, 19)
49. www.martmadidebloba.ge
50. „ყრმაჲ ვიყავ და დაებერდიცა და არა ვიხილე მართალი დაგდებულ, არცა თესლი მისი მოხოველ პურისა“ (ფს. 36, 25)

ციცინო ღავითულიანი

გეოგრაფიის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის და აკ. წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოც. პროფესორი

გლობალური საინფორმაციო სივრცის გეობრაფიული ასპექტები

საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ეროვნული პროგრამის კონცეფციის განხილვის შედეგად

მე-20 საუკუნის დასასრულისათვის გლობალიზაციის პროცესების დაჩქარება აიხსნება ამ პერიოდში მომხდარი ნამდვილი სანფორმაციო რევოლუციით, რომელმაც მიგვიყვანა გლობალურ სანფორმაციო ქსელის შექმნამდე. სხვა სიტყვებით, დღეს ხდება გლობალური საინფორმაციო სივრცის ფორმირება. ეს პრინციპულად ახალი სამეცნიერო-პრაქტიკული კატეგორიაა, რომელიც აღნიშნავს საინფორმაციო საზოგადოებისაკენ გადასვლას და კაცობრიობის ცივილიზაციის განვითარების ახალ ჰორიზონტებს. ასეთი ინფორმაციის მთავარი ამოცანაა – უზრუნველყოს თითოეული ადამიანის მისაწვდომობა დაგროვილი საზოგადოებრივი ცოდნისადმი (საინფორმაციო რესურსებისადმი). შეიძლება ითქვას, რომ დღეს ინფორმაცია თავისთავად გახდა ძვირადღირებული საქონელი, ამასთან „მალფუჭებადი“ და, შესაბამისად, საჭიროებს მუდმივ განახლებას. ზოგიერთი შეფასებით, მსოფლიო ეკონომიკის საინფორმაციო სექტორის მოცულობამ 2000 წელს 4 ტრილიონ დოლარს გადააჭარბა. ამავდროულად მიმდინარეობს რადიკალური ცვლილებები საინფორმაციო ტექნიკისა და ტექნოლოგიების სტრუქტურებში.

რა თქმა უნდა საინფორმაციო კომუნიკაციების ტრადიციული სახეობები ჯერ კიდევ ინარჩუნებს თავის მნიშვნელობას. ნ.ვ. ალისოვის მონაცემებით მასობრივი აუდიო და ვიდეოინფორმაციის მიმღები ტექნიკური საშუალებების (რადიომიმღებები, ტელევიზორები) და აქტიური ინდივიდუალური კავშირის საშუალებების (ყველა სახეობის სტაციონალური და მობილური ტელეფონები) საერთო რაოდენობამ მსოფლიოში 4 მილიარდ ერთეულს გადააჭარბა და ყოველწლიურად ასობით მილიონი ერთეულით იზრდება. უნდა აღინიშნოს რომ ჩვეულებრივი ტელეფონების საერთო რიცხვი მსოფლიოში 1910 წ. 7 მლნ. შეადგენდა, 1950 წ. 51 მლნ. შეადგინა, 1990 წ. 520 მლნ, ხოლო 2005 წ. კი 1,2 მლრდ. მიადწია. მობილური ტელეფონების საერთო რიცხვმა 3 მლრდ. გადააჭარბა. XX საუკუნის ბოლო 20 წლის განმავლობაში ტელეფონების

საერთო რიცხვი ყოველწლიურად 10%-ით იზრდებოდა. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ის, რომ სიდნეის ზაფხულის ოლიმპიადას თვალს ადევნებდა 3,7 მლრდ ადამიანი (Максаковский В.П.2009).

მიუხედავად ამისა სტატისტიკა გვიჩვენებს, რომ აღინიშნება საფოსტო გზავნილებისა და ტელეგრაფების რიცხვის შემცირება განვითარებულ ქვეყნებში, რადგან ძველი ელექტრონული კავშირი შეცვალა ახალმა სამრეწველო-ტექნიკურმა ბაზამ, რომელიც ეფუძნება სხვადასხვა სახის ელექტრონული ტექნოლოგიების გამოყენებას. ამასთან, გლობალური საინფორმაციო სივრცის ფორმირებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება თანამგზავრებსა და ინტერნეტს.

1990-იან წლებში თანამგზავრული კავშირის მოცულობა სწრაფად იზრდება – ყოველწლიურად 10–15%-ით. ეს აიხსნება თანამგზავრთა გამოყენების აუცილებლობით განსაკუთრებით ძნელად მისაწვდომი რაიონებიდან ინფორმაციის მისაღებად.

XXI საუკუნის დასაწყისში თანამგზავრთა მსოფლიო სისტემა შედგებოდა 100-ზე მეტი მოქმედი თანამგზავრისაგან, რომლებიც ახორციელებდნენ 2000-ზე მეტ რეტრანსლიატორს მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში (მათ შორის 500–550 აშშ-ში, 400-მდე დასავლეთ ევროპაში). ამასთან უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ერთ რამდენიმე ტონიან რეტრანსლიატორს 80 ათასამდე არხი გააჩნია და შეუძლია ერთდროულად 200 სატელევიზიო პროგრამისა და 1 მლნ. სატელეფონო საუბრის უზრუნველყოფა.

თანამგზავრთა მთელი სისტემა იყოფა 30 ეროვნულ და საერთაშორისო (რეგიონალური და გლობალური) ქვესისტემად. უმსხვილეს საერთაშორისო ორგანიზაციას, რომელიც ემსახურება ყველა სატელეფონო კავშირის 4/5 -ზე მეტს კონტინენტებზე, წარმოადგენს (ITSO) და აერთიანებს 120-მდე ქვეყანას.

გლობალური საინფორმაციო სივრცის ფორმირებაში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს საერთაშორისო კომპიუტერული ტელესაკომუნიკაციო სისტემა – ინტერნეტი, რომელსაც აგრეთვე საერთაშორისო ქსელსაც უწოდებენ (World-Wide Web, ანუ შემოკლებით WWW). ინტერნეტის მთავარ იდეას წარმოადგენს – ხალხთა შორის კონტაქტების დამყარება და ინფორმაციის თავისუფალი გავრცელება. მისი დახმარებით თითოეულ ადამიანს შეუძლია „შეხედეს“ პლანეტის ნებისმიერ მცხოვრებს, თუნდაც ის მრავალი ათასი კილომეტრით იყოს დაცილებული. კომპიუტერის ეკრანიდან სახლიდან გაუსვლელად მას შეუძლია მიიღოს ნებისმიერი ინფორმაცია. გასაკვირი არაა ის, რომ ჩვენ სულ უფრო ხშირად გვესმის „ინტერნეტ-რეკლუციის“ ცნება. სპეციალისტების აზრით ინტერნეტი მართლაც წარმოადგენს XX საუკუნის ბოლოსა და XXI საუკუნის დასაწყისის ახალ ეკონომიკურ და ტექნიკურ რეკლუციას. ინტერნეტ-ტექნოლოგიების განვითარება საშუალებას იძლევა არა მარტო მოემსახუროს თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკას, არამედ შექმნას კიდევ.

ინტერნეტის წარმოშობის ისტორია ასეთია – 1968 წელს აშშ-ის თავდაცვის სამინისტრომ იმისათვის, რომ დაეკავშირებინა სხვადასხვა კომპიუტერი ერთმანეთთან, გადაწყვიტა შეექმნა სპეციალური ქსელი. მუშაობა 5 წელი გრძელდებოდა და შექმნილმა კომპიუტერულმა ქსელმა მიიღო **არპანეტის** სახელწოდება (სპონსორის სახელიდან გამომდინარე). პირველ ეტაპზე მისი მიზანი საკმაოდ მარტივი იყო – შესაძლებლობა მიეცა კავშირი დამყარებინათ და ინფორმაცია გაეცვალებათ ერთმანეთში იმ სწავლულ-ინფორმაციკოსებსა და ინჟინრებს, რომლებიც ახორციელებდნენ სამხედრო კონტრაქტებს მთელი ქვეყნის მასშტაბით. ინფორმაციის ასეთი გაცვლის პროცესში წარმოიშვა ელექტრონული ფოსტა – ინტერნეტის ერთ-ერთი პირველი მომსახურება. შემდეგ აშშ-ის ეროვნულმა სამეცნიერო ფონდმა მიიღო გადაწყვეტილება არპანეტის ტექნოლოგიების საფუძველზე შექმნა თავისი კომპიუტერული ქსელი. თავდაპირველად ის ემსახურებოდა მხოლოდ სამეცნიერო დაწესებულებებს, მოგვიანებით მას შეუერთდა ყველა მსურველი პირველ რიგში ისინი ვინც დაკავშირებული იყვნენ სამეცნიერო და სასწავლო სფეროებთან. 1989 წ-მდე ინტერნეტი არ იყო კომერციული ქსელი, მას იყენებდნენ მხოლოდ სახელმწიფო და აკადემიური დაწესებულებები. 1990 წლების დასაწყისიდან ინტერნეტის გამოყენება დაიწყო საქმიან სფეროებში, მისით დაინტერესდნენ კომერციული სტრუქტურებიც. სწორედ ამ მომენტიდან დაიწყო მისი სწრაფი ზრდა.

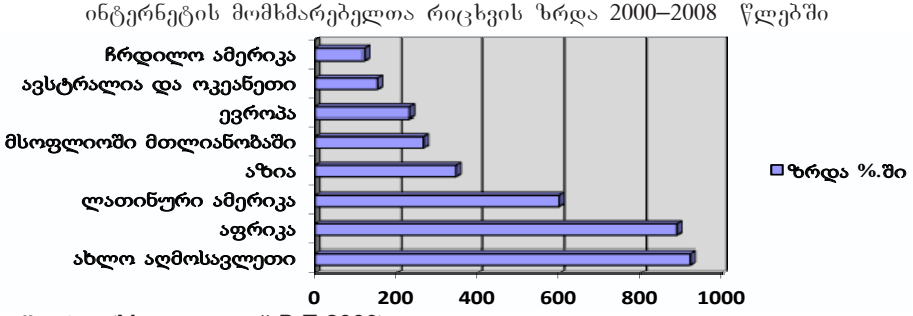
დღეისათვის ინტერნეტის ქსელის ძირითადი ფუნქციები სრულიად გამოიკვეთა. მას განეკუთვნება: 1) ელექტრონული ფოსტით უზრუნველყოფა; 2) სხვადასხვა სფეროს ახალი ამბებისა და მონაცემების გამოქვეყნება; 3) დოკუმენტების, ფოტოსურათების, აუდიო და ვიდეომასალების მოძიება და მიწოდება; 4) ადამიანებს შორის კომპიუტერული ურთიერთობის უზრუნველყოფა; 5) ელექტრონული მოგზაურობის უზრუნველყოფა მსოფლიოში; 6) მაღაზიებში კომპიუტერული შესყიდვებისა და ფინანსური ურთიერთობის უზრუნველყოფა.

ჩვენი კვლევის მიზანს წარმოადგენს შევისწავლოთ ინტერნეტის მომხმარებელთა დინამიკა საქართველოში გლობალური საინფორმაციო სივრცის ფონზე, სხვადასხვა წყაროებიდან მოპოვებული სტატისტიკური მასალების ანალიზის საფუძველზე.

XXI საუკუნის დასაწყისი დაიწყო ინტერნეტის ტრიუმფალური განვითარება. ჩრდილო ამერიკის შემდეგ მისი ქსელი სწრაფად გავრცელდა დასავლეთ ევროპაში, იაპონიაში, ავსტრალიასა და ახალ ზელანდიაში, ისრაელსა და ზოგიერთ სხვა ქვეყანაში. რაც შეეხება ასეთი განვითარების რიცხოვრივ მაჩვენებლებს, ძირითადად იყენებენ ორ მთავარ ინდიკატორს: 1) ხოსტ-სერვერების (ანუ „ხოსტების“ – საბაზისო, საკვანძო კომპიუტერები, რომლის საფუძველზეც ერთდება ჩვეულებრივი კომპიუტერები)

რიცხვს; 2) ინტერნეტის უშუალო მომხმარებელთა რაოდენობას. ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვი, რომლებიც შეუერთდნენ ქსელს თავისი პერსონალური კომპიუტერებით, 5 მლნ ადამიანიდან (1991 წ) 60 მლნ-მდე (1996 წ) გაიზარდა, 2003 წ. მათი რიცხვი იყო 730 მლნ, ხოლო 2008 წ. 1,1 მლრდ-ს გადააჭარბა, ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციული ნაკადი ინტერნეტში პრაქტიკულად ყოველ 100 დღეში ორმაგდება (იხ. გრაფიკი №1).

გრაფიკი №1

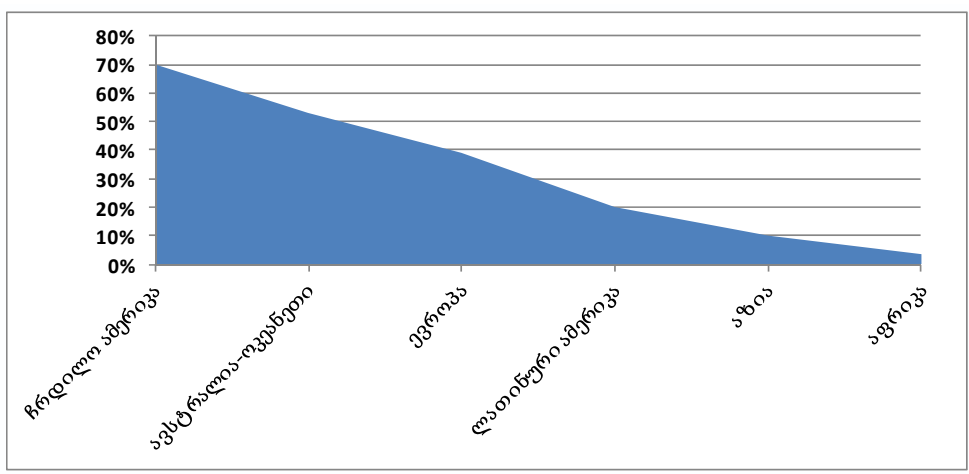
წყარო: (Максаковский В.П.2009)

თუ განვიხილავთ რეგიონებს, ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვის მიხედვით 2008 წლის მონაცემები ასეთია: აზია (420 მლნ), ევროპა (315 მლნ), ჩრდილო ამერიკა (233 მლნ), ლათინური ამერიკა (105 მლნ), აფრიკა (33 მლნ), ავსტრალია და ოკეანეთი (18 მლნ). ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვით პირველი ადგილი აშშ-ს უჭირავს, სადაც ის მოსახლეობის 70%-ს მოიცავს. იაპონიაში, გერმანიაში და დიდ ბრიტანეთში ის 60–70%-ს შეადგენს. განვითარებადი ქვეყნებიდან ჩინეთის გარდა გამოირჩევა ინდოეთი (40მლნ) და ბრაზილია (32 მლნ). მაგრამ მოსახლეობის ინტერნეტით უზრუნველყოფის სიხშირის დონე აქ გაცილებით დაბალია. მაგ. ჩინეთში ის შეადგენს 10%-ს, ინდოეთში მხოლოდ 4%-ს. მაგრამ არსებობს ისეთი განვითარებადი ქვეყნებიც, სადაც ეს დონე მაღალია, მაგ. ბარბადოსი–60%, მალაიზია–48%.

ასევე განსხვავებულია მოსახლეობის ინტერნეტით უზრუნველყოფის სიხშირე. შედარებით მაღალია ის ჩრდილო ამერიკაში (70%), მას მოსდევს ავსტრალია და ოკეანეთი (53%), ევროპა (39%), ლათინური ამერიკა (20%). აზიაში იგივე მონაცემი შეადგენს 10 %-ს, აფრიკაში 3,5% (საშუალოდ მსოფლიოში –17%) (იხ.გრაფიკი №2)

გრაფიკი №2

მოსახლეობის ინტერნეტით უზრუნველყოფის სიხშირე გეოგრაფიულ რეგიონებში

წყარო: (Максаковский В.П.2009)

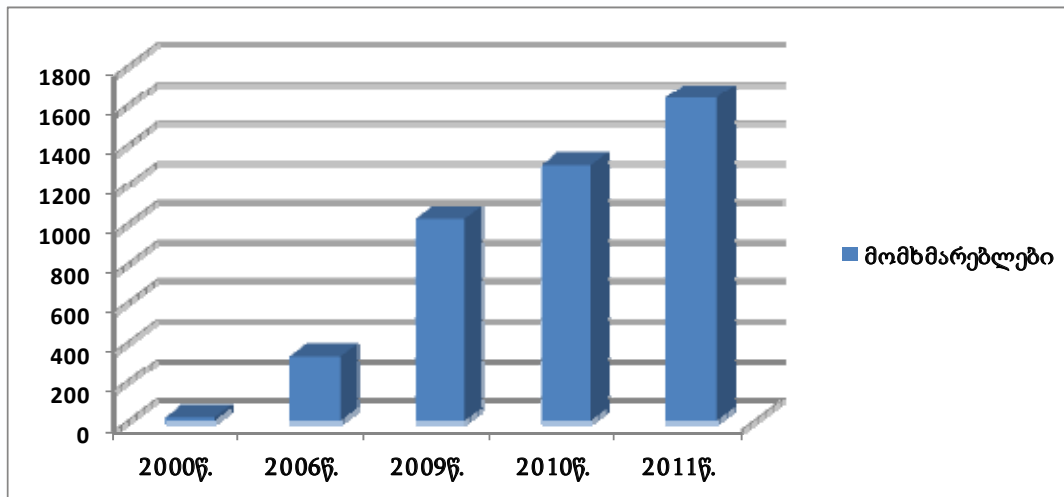
ინტერნეტის ენებს შორის ყველაზე მეტად გავრცელებულია, ინგლისური (30%), ჩინური (15%), ესპანური, იაპონური, გერმანული, რომლებსაც მოხდევს ფრანგული, პორტუგალიური, კორეული, იტალიური, არაბული.

პირველი ქართული (ქართულ ენაზე შესრულებული) ვებ გვერდი ანუ ვებ საიტი 1996 წ. შექმნა პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას წარმომადგენელმა ევროპაში რენო სირაძემ (ფინეთი) - ეს იყო „დედაენა“. პირველი ქართული ვებ საიტი, რომელიც უნიკოდ კოდირებაზე იყო დაფუძნებული (ზოგადად მეორე) იყო „შავლეგო“, იგი შეიქმნა ბესარიონ გუგუშვილის მიერ 1996 წელს.

Internetworldstats.com-ის მიერ გამოქვეყნებული სტატისტიკის მიხედვით საქართველოში ინტერნეტის მომხმარებელთა რიცხვი ბოლო წლებში საგრძნობლად გაიზარდა. თუ განვიხილავთ 2000-2011 წლების დინამიკას, სურათი ასეთია - დღეისათვის არ არსებობს ზუსტი მონაცემები იმისა თუ ინტერნეტის რამდენი მომხმარებელი ყავს საქართველოს, რადგან უმრავლეს შემთხვევაში აბონენტს, რომელსაც გაყავს ინტერნეტი შემდეგ ხდება ამ ინტერნეტის გამანაწილებელი, ანუ ხშირად დარეგისტრირებულია არა ყველა მათგანი, არამედ მხოლოდ ერთი აბონენტი. Internetworldstats.com-ის მონაცემებით 2011 წ. საქართველოში რეგისტრირებული იყო 1 637 905 აბონენტი, 2010 წ. 1,3 მილიონი, 2000 წ. კი მათი რიცხვი მხოლოდ 20000 შეადგენდა (იხ. გრაფიკი №3).

გრაფიკი №3

ინტერნეტის მომხმარებელთა დინამიკა საქართველოში 2000–2012 წლებში (ათასი ადამიანი)

წყარო: Internetworldstats.com

2000 წ. ინტერნეტით სარგებლობდა საქართველოს მოსახლეობის 0,5%, 2006 წელს ეს რიცხვი გაიზარდა 7,6%-მდე, 2009 წელს 22,2%-მდე, 2010 წელს 28,3%-მდე, 2011 წელს კი 35%-მდე.

პირველი მობილური ოპერატორი საქართველოში ამოქმედდა 1996 წ. ეს იყო “მეგაკომი” მობილური კავშირგაბმულობის, პირველი თაობის ამერიკულ “AMPS” ტექნოლოგიაზე აგებული სისტემა. 2010 წ. საქართველოში მობილურ აბონენტთა რაოდენობამ 4მლნ გადააჭარბა, ფიქსირებული ქსელის აბონენტთა რაოდენობამ კი 1 105 883-ს (საქ. კომუნიკაციების ეროვნული კომისიის ანგარიში).

ანალოგიურად იცვლება ბოლო წლებში ინტერნეტმომხმარებელთა რაოდენობა სამხრეთ კავკასიის დანარჩენ 2 ქვეყანაშიც (სომხეთსა და აზერბაიჯანში) (იხ. ცხრ. 1).

ინტერნეტის მომხმარებელთა ზრდის თავისებურებანი სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში

ქვეყანა	მოსახლეობა (2009წელი)	ინტერნეტის მომხმარებლები (2000წელი)	ინტერნეტის მომხმარებლები (2009წელი)	ინტერნეტით სარგებლობს მთელი მოსახ- ლეობის	2000-2009 წლების ზრდის % მაჩვენებელი
საქართველო	4,615,807	20,000	1,024,000	22.2 %	51 %
სომხეთი	2,967,004	30,000	191,000	6.4 %	6,3 %
აზერბაიჯანი	8,238,672	12,000	1,485,100	18.0 %	123 %

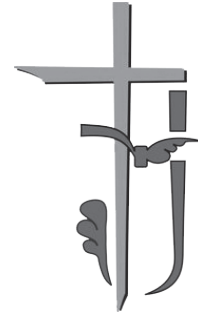
წყარო: Internetworldstats.com

როგორც მოტანილი მონაცემებიდან ჩანს, 2000 წელს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან ყველაზე მეტი ინტერნეტმომხმარებელი ყავდა სომხეთს (30000) და ყველაზე ნაკლები აზერბაიჯანს (12000). 2009 წელს სურათი შეიცვალა და სომხეთმა და აზერბაიჯანმა ადგილები გაცვალეს, საქართველო კი კვლავ მეორე ადგილზეა. ხოლო თუ ავიდებით მოსახლეობის ინტერნეტით უზრუნველყოფის სიხშირეს, ამ მხრივ პირველ ადგილზეა საქართველო 22,2%, მეორეზე აზერბაიჯანი 18% და ბოლო ადგილზე რჩება სომხეთი 6,4%.

ზემოთ თქმულიდან შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ დღეს უკვე საკმაოდ მყარადაა დაფუძნებული გლობალური საინფორმაციო სივრცე. თუმცა წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ ის საბოლოოდ ჩამოყალიბდა, ჯერ ნაადრევია, რადგან ამ საკითხში საკმაოდ დიდი გეოგრაფიული განსხვავება არსებობს ცალკეულ რეგიონებსა და ქვეყნებს შორის.

KUTAISI UNIVERSITY

ECONOMICS PROFILE

ქუთაისის უნივერსიტეტი

UDC 33 SCIENTIFIC-PRACTICAL MAGAZINE
e - 491

№12, 2013
May

REVIEW: SCIENCE INFORMATION INSTITUTE (SOCIAL SCIENCES),
RUSSIAN SCIENCES ACADEMY (www.rim.inion.ru)

ABSTRACTS:

ECONOMIC POLICY

FINANCES

ACCOUNTING AND ANALYSIS

MANAGEMENT, TOURISM

**BUSINESS ENVIRONMENT AND BUSINESS
ETHICS**

ECONOMICS PROFILE

SCIENTIFIC EDITORIAL BOARD:

EDITOR: Doctor of Economic Sciences (D.E.S.), Member of Georgian Economic Sciences Academy (GESA)
Professor **REVAZ KAKULIA**
RESPONSIBLE EDITOR:
D.E.S., Prof. **NIKO CHIKHLADZE**

MEMBER OF EDITORIAL BOARD:

D.E.S., The vice-president of the GESA
Prof. **JAKOB MESKHIA**
D.E.S., The Georgian Academy of Sciences prof.
AVTANDIL SILAGADZE

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Prof. **EVGENIY BARATASHVILI**
Prof. **REVAZ BASARIA**
Prof. **GIVI GAMSAKHURDIA**
Prof. **GEORGE GHAVTADZE**
Prof. **GEDEVAN KHELAI**
Prof. **REVAZ MANVELIDZE**
Prof. **ELGUJA MEKVABISHVILI**

ACADEMIC DOCTORS OF ECONOMICS,

ASSOCIATE PROFESSORS:

LELA BAKHTADZE
AKAKI BAKURADZE
KAKHA GABELASHVILI
NAIRA VIRSALADZE
KHATUNA SHALAMBERIDZE
GURAM UPLISASHVILI
GODERDZI SHANIDZE

MEMBER OF THE DAYSIDE:

Prof. **SERGEI LUKIN** (Belarus)
Prof. **TIMO LINKOLA** (Finland)
Prof. **PIOTR MASHEGOV** (Russia)
Prof. **MILAN MIKULASTIK** (Czech Republic)
Prof. **MARYA TURYSKAIA** (Ukraine)

FOUNDER: KUTAISI UNIVERSITY

Rector: Prof. **LELA KELBAKIANI**

13, Tsereteli, str., Kutaisi
Georgia. 4601
Tel: (+995 431) 242373, 251273.

www.unic.edu.ge
info@unik.edu.ge, chixi@mail.ru

Printing by
LTD "MBM-POLIGRAPHY"
186 Tsereteli St. Kutaisi, Georgia
Tel.: +995 431 23 45 54

Economic Policy

1. Kakha Gabelashvili (3)

NEW GUIDELINES OF MACROECONOMIC POLICY

Finances

2. Omar Mindadze (3)

VIOLATION OF THE RULES OF CUSTOMS, TAXATION AND EXCISE PRODUCTS LABELING AS AN ECONOMIC CRIME AND BASIS TO LAUNCH ITS INVESTIGATION

3. Lela Bakhtadze (4)

THE PROBLEMS OF FINANCIAL SYSTEMS AND POLICIES IN TRANSITION ECONOMIES

4. Natela Vashakidze (5)

ME TAX CUT IS THE WAY OF RESTORATION OF SOCIAL FUND

5. Lia Eliava (6)

THE EFFECTS OF DEFLATION ON BANKING SECTOR ACTIVITIES IN GEORGIA

Accounting and Analysis

6. Naira Virsaladze (6)

THE SCOPE OF PRODUCTION IN NATIONAL ACCOUNT SYSTEM AND NON-OBSERVED ECONOMY SCALES IN GROSS DOMESTIC PRODUCT

7. Merab Baratashvili (7)

EVALUATION OF QUALITY INDICATORS OF THE CONSTRUCTION PRODUCTS

8. Naira Virsaladze, Dali Chakhvashvili (8)

IMPACT OF CHANGES OF INFLATION AND CONSUMERS PRICES ON INCOMES OF THE POPULATION

9. Dezdemonia Maglakelidze (8)

ASPECTS OF INVOLVEMENT OF EMPLOYEES IN THE PROCESS OF DESIGN OF MANAGEMENT ACCOUNTS AND CONTROL SYSTEM

Management, Tourism

10. Vazha Gurabanidze (9)

HUMAN RESOURCES STRATEGIC MANAGEMENT AND REALIZATION

11. Nina Drokina (10)

ASSESSMENT OF COMMUNICATION SYSTEMS MANAGERIAL EFFICIENCY LEVEL AT MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

12. Goderdzi Shanidze (10)

MEASURES OF IMPROVING TRADE MANAGEMENT

13. Nana Lukhutashvili, Maka Lukhutashvili (11)

THE MAIN STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE WORLD HOTEL INDUSTRY AND HOTEL CLASSIFICATION

Business Environment and Business Ethics

14. Dali Silagadze (12)

ACTIVITIES FOR IMPROVING BUSINESS ENVIRONMENT

15. Akaki Bakuradze (13)

INVESTING IN HEALTH CARE - THE SOURCE FOR INCREASING LIFE EXPECTANCY

16. Tsitsino Davituliani (13)

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE GLOBAL INFORMATION SPACE

KAKHA GABELASHVILI

Doctor of economics, Associated Professor of Kutaisi University

NEW GUIDELINES OF MACROECONOMIC POLICY

The paper dwells on studies of changes that have taken place since the elections of the year 2012, as well as new guidelines figured out. The main purpose of a given article is to determine predictive indicators of promising benchmarks based on analysis and assessment of macroeconomic dynamics, as well as to analyze the resources for their implementation.

The acceleration of economic development of the country depends on a sound macroeconomic policy, and consequently, the enhancement of standard of living of the people. Macroeconomic policy formation and implementation are important factors aimed at reducing inflation and unemployment, support of economic growth, the prevention of crises and ensuring the stable growth of the economy. Typically, all countries individually adopt different macroeconomic policies since its content depends on the particular economic situation in each country. In those countries where there is a drop of the economy, in order to ensure rapid economic development there is used the supportive macroeconomic policy, and in high-growth countries, in order to avoid inflationary threats, the State pursues the restraining macroeconomic policy.

There is a causal relationship between macroeconomic and microeconomic policies. They determine the development guidelines for each of them. In the near future, a special role in macroeconomic stability and development will be played by such an important microeconomic or real sector, as agro-industrial complex is. According to the Government program, in the future, priority will be given to the development of agricultural sector. Currently, for the development of agricultural sector there was established a 1 billion dollars Fund for financing of agricultural programs, issuing loans to farmers, and they were given the vouchers for conduction of farming activities and for the purchase of herbicides and agricultural implements, as well as for other types of agricultural activities. There had been established in the regions the agro-services, advice centers, purchased agricultural machinery, organized retraining of technical staff and so on, and in the near future this would significantly enhance the country's agricultural sector.

Thus and so, it can be stated that the Government of Georgia has clearly formulated the new guidelines of macroeconomic policy, implementation of which will contribute to ensuring the accelerated economic development.

OMAR MINDADZEDoctor of Juridical Science, Associated professor
of Ak. Tsereteli State University

VIOLATION OF THE RULES OF CUSTOMS, TAXATION AND EXCISE PRODUCTS LABELING AS AN ECONOMIC CRIME AND BASIS TO LAUNCH ITS INVESTIGATION

State's economic recovery, as practice shows, depending on the tax system to perfection, exactly for this reason that the criminal law was introduced in the Criminal Code, a new norm of "tax evasion", which is the basis of 218 articles, which consists of two parts, of which the first part of the Criminal liability is the amount of tax-evasion case, a second offense in the same circumstances aggravating action.

The crime of violation of a financial activity, it violates and undermines the country's economy, its financial interests. Objective point of the offense is reflected in the fact that the person deliberately avoids the declaration or deliberate distort it in their real income inclusion, or it reaches a variety of fraud, false documents and other means of avoiding legal fees and damages to the country's financial activities.

The subject of this crime covers a wide circle, and it may be a certain age tax liability with all mentally normal natural and legal persons. Many cases, such a subject is produced, the institution's director, its chief accountant and the person who assigned is responsible for taxes on time payments. Thus, the custom of unlawful criminal

acts of a number of specific damage or undermine the country's economic and financial interests, mainly attributable to marking a century depended upon excisable without modification, storage, sale or conveyance (Article 200 Clause), customs rules violation (Article 214 of) and tax evasion (Article 218).

The main idea of the articles of the Criminal Code imposing liability is to prevent the damage that can be inflicted to the country's economic and financial activities of such unlawful criminal activity.

Problem is of current Penal Code 200 - Article of the crime of sales and operating norms, in particular the Minister of Finance, June 10, 2005 № 404 of "Georgia on Stamps accounting implementation and control of the Government" provision of the 2005 February 11 order № 77 "excise tax return form and the completion of the procedure of" instruction set of the violations identified and subject to criminal liability.

February 1, 1999, subject to the labeling of alcoholic beverages was banned, beer, and tobacco production and imports, and March 1 from the sale of excisable without.

The main methods dialectical method was used, as well as the laws of comparative research methods, and investigative practices generalization, analysis, synthesis, and other methods of logical thinking.

Scientific publications substantial assistance to the tax office investigators employed by the Department of Investigation, as well as prosecutors and other law enforcement officers, who were interested in this category of investigation.

The world economic map is changing rapidly. USSR - The collapse and the dividing lines of ideological hostility cancel disappearance world leaders created the global economic system for the creation of a principally new.

The world has launched a new large-scale infrastructure and industrial projects. These circumstances, the economic security of important new geopolitical, economical niche search of the most important task is successfully solved, and the appropriate economic policy - implementation. This special place is occupied by the existing criminal legislation, a number of economic crimes against the including in particular the characteristics of the crime and its investigation, which is presented in the above article.

LELA BAKHTADZE

Doctor of Economics, Associate

Professor of Georgia David Agmashenebeli University

THE PROBLEMS OF FINANCIAL SYSTEMS AND POLICIES IN TRANSITION ECONOMIES

Monetary, budgetary and price policy issues are of vital importance for transition economies, because their in time realization can determine rapid economic development, minimization of inflation, decrease of unemployment, and settlement of the social problems in the country. According to the above-said, during the formation process of market economy it's crucial to work out new approach to state financial system's key entity –budget, balance budget receipts and outlays, identify the real deficit limits, improve taxing system, enhance enterprises, monetary policy regulation and management issues.

For socio-economic development of the country, structural transformation of economics and speedy stabilization processes it's significant to cleverly analyze the basics of budget formation, income sources and channels, mechanisms of their creation and utilization, rational involvement of country's leading political and economic potential.

transition, which is accompanied by high level of inflation to take security measures for budget receipts.

At an early stage, budget should be used as the key instrument for economic stabilization as: to reduce liquid funds, at least to prevent their additional growth and provide necessary resources for the recovery of different economic sectors.

While shifting to market economy it's important to transform institutional practice of deficit financing and cash management. As far as cash inflows are not automatically sterilized, budget cannot be financed by means of money emission with the help of savings. Such a strict budget constraint forces official bodies to change work practice. Because the difference between deposit rate and loan rate is significant and government is obliged to

pay much more on its own loans, the practice of keeping big amounts on bank accounts, by those bodies that owe much to banks, will become inefficient. Efficient capital management is necessary for reducing expenditures. Moreover it's important to eliminate the practice of accumulated unsettled debts by different public enterprises and organizations.

At an early stage of transformation the structure and amount of budget outlays are not formed according to the demands of country, but according to the financial position of the country. As a result budget should be drawn up socially oriented.

One of the concerns of budgetary policy is to clarify the priority of financing expenses from the budget. Obviously state cannot finance equally every sphere of socio- economic activity. Thus the priorities of financing expenses should be defined and proved, which the state will undertake for a certain time. Preference should be given to such fields as economics, state investments, defense, the social infrastructure, education and science. Furthermore, expenses of legislative and executive bodies should be cut down.

For effective solving of state financial and monetary policy, it's strategic and tactical objectives, of greatest importance is the management and regulation of state debt. As a result of this successful mechanisms of managing domestic and foreign debts should be established and put into practice, which is not exercised yet in most transition countries. Main concern of foreign debt management should be gaining benefit from foreign finances, providing macroeconomic stability and maintain payment consumption. To achieve this state should well consider the relationship among investments, economic growth and foreign loans. However, appropriate legislative and methodological documentation should be created for managing domestic debts.

NATELA VASHAKIDZE

Doctor of Economics, Associated professor
of Ak. Tsereteli State University

INCOME TAX CUT IS THE WAY OF RESTORATION OF SOCIAL FUND

Income tax in tax practice is one of the main taxes. It is the important part of budgetary incomes and is paid after receiving income.

In any country the rule and standards of taxation always provoked interest of rulers, employers and employees. Sometimes these interests coincide with each other, but sometimes they are different. In Georgia the mentioned tax could not avoid many changes and critics. The significant changes in definition of the tax amount started since 2007. Especially on December 7, 2007 Parliament of Georgia made changes in tax Code, the social tax of 20% was cancelled and the income tax increased from 12% to 25%. The law became effective since January 1, 2008. The government was charged to produce legislative proposals on gradual reduction of the income tax during 5 years till May 15, 2008. They would decrease 25% rate to 15%.

Reduction of 20% of the income tax to 15% was implied by Tax Code brought to effect since 2011. Namely, according to defined legal schedule until 2013 income tax is 20%, till 2014 18%, and in the future it would be 15%.

Modification of income tax became very hard for each employee. There is put a question, in fact whose tax rate was cut and who is right in the argument, government or people. For this purpose we shall deeply realize social and income taxes. The income tax is paid by the employee and social income is paid by the employer. Just this is the answer, after modification of income tax and social tax repeal, whose tax rate was reduced and whom it was increased to.

In fact, these are two different taxes and they are calculated from different base. That's why, their unification and moreover their summing up is impossible.

Income tax shall be divided into income and social taxes having low interest rate. Repeal of social tax was a great mistake. It should not be repealed and united with income tax. In fact the employee became victim of taxation. The income tax shall be divided. One part shall fill social fund which is the indispensable condition for

development of the country. Pro rata allotment of the tax is the point at issue of specialists. In our opinion it's advisable to allot it in the following way: 10-12% shall be income tax and 12-15% social tax. This will be preference for employee and employer as well.

We hope that the issue will be inserted in agenda in the nearest future and in the process of discussion some part of our opinions will be observed. We don't speak on rates of taxes, but we mean allocation of the income tax from the social one. Finally, social tax will have a necessary place and role that is unfortunately ignored today.

LIA ELIAVA

Doctor of Economics, Associated professor

THE EFFECTS OF DEFLATION ON BANKING SECTOR ACTIVITIES IN GEORGIA

The paper dwells on studies of deflation causal origin in Georgia over the recent years, and there are advanced the arguments that current deflation processes have a negative impact as on economic development on the whole, so on efficiency of banking sector activities. Decision made by population to defer major consumer expenses due to reduction of composite demands, a price drop, fall in incomes in both manufacturing and non-manufacturing sectors worsen repayment ability of borrowers. As a result, the quality of credit portfolio is affected, financial performance of banking activities goes down, and financial stability of banks is threatened.

Deflation increases the level of real interest rates, in other words, it increases the difference between nominal interest rate and inflation rate. Under conditions of price advance, the real interest rate is lower than nominal, since the borrower pays money, which cost less. However, when prices go up, the real interest rates exceed nominal ones. All this together reduces the total demands and facilitates even more drop in price level.

In addition, a price drop and fall in incomes have psychological effect on the population and business. There are arising uncertainties with a view to how the price level will be decreased, and whether the monetary power would be able to effectively confront these phenomena. All this together provides the basis for losing confidence, and it becomes a factor restraining the growth of economic activity.

High interest rates for the use of bank loans represent a key factor of deflation. When over the several years, the interest rates for loans exceed the industrial growth indicators, the probabilities of deflation are high, and this occurred in Georgia in fact.

Normally, the Government's response is manifested in the effort to replace "the creation of money" by banking sector with the massive centralized public issue that encourages large corruptive redistribution of liquidity, structural destruction of the remains of industry, considerable decrease in delivery of goods and sharp increase in supply of money - galloping inflation. And all this together causes the interruption of current credit cycle.

NAIRA VIRSALADZE

Doctor of economics, Associated Professor of
Kutaisi University and Akaki Tsereteli State University

THE SCOPE OF PRODUCTION IN NATIONAL ACCOUNT SYSTEM AND NON-OBSERVED ECONOMY SCALES IN GROSS DOMESTIC PRODUCT

Complete calculation of the volume of GDP is an important problem for statistics. In fact in all countries of the world, more or less, the part of produced product is stayed out of calculation. There is arisen so-called non-observed economy which is connected with non-regulation of calculation and avoiding of tax payment. For correct evaluation of economy, except official production, GDP shall cover results of activity of shadow economy and types of prohibited activities.

In 90 years of last century the part of shadow economy of Georgia was one of the problematic question. The part of non-observed production in gross production was more than 1/3 , but according to hotels, restaurants and transport the indicator exceeded 70.0% . It became necessary to withdraw important part of shadow economy from the shadow, or legalization. For this purpose three programs have been approved, but none of them were fulfilled. Later, there was elaborated program of economic development and overcoming poverty. Firstly, its considered improvement of management that will support to reduce shadow economy. Several steps have been made within the frame of the program, but the level of poverty and part of non-observed economy is still high. Today we think that overcoming of poverty and tax reform is the only way to minimize economic scales.

We hope that in the nearest future some measures will be taken and tax reform will be made which will significantly reduce shadow economy scales and increase part of mobilized taxes in GDP that will be directly reflected on the development of the legal economics. Just the abovementioned stipulated significance and actuality of the article.

On the assumption of the goal of research in the article there is applied methods of economic and statistic analysis, statistic tables, there is studied shadow economy scales and substantiated provocative reasons. In the article there is planned the ways to overcome problems.

MERAB BARATASHVILI

PhD in Technical Sciences,
Associated professor of Ak. Tsereteli State University

EVALUATION OF QUALITY INDICATORS OF THE CONSTRUCTION PRODUCTS

The construction industry development, aggravation of competition, and the increased requirement claimed by customers, as well as by final consumers bring new challenges to construction companies. Rapid development of civil construction and construction of production buildings, highways and appropriate infrastructure, as well as construction of hydraulic structures require a new approach to the management, technological and methodological facilities of construction activities. And in this case, there is a problem with quality and quantity assessment of final construction product. Quality of final construction product depends on various quality constituents, separate and interconnecting factors, such as project and exploratory works quality, recruiting the personnel, materials and appropriate equipments. Inadequate quality indicators of construction products give us only descriptive information about products, but the separate groups of indicators subjective are of a subjective nature that does not guarantee the adequate level of the construction industry.

It is important to select the method, which provides those definitive features, the assessment of which allows unambiguous defining of the quality and quantity indicators of the construction products. Quality of final construction products of the construction industry depends on quality indicators of product at different stages of the construction cycle. The analysis of quality indicators of the construction products has revealed that a social factor is a fundamental factor when assessing the practicability of separate project. The most efficient opportunity for determining the construction products quality is given by international standard ISO 9000. There are considered in a given article those prevention measures, which must be taken for introducing the modern standards, which adequately determine the construction products quality.

NAIRA VIRSALADZE

Doctor of economics, Associated Professor of
Kutaisi University and Akaki Tsereteli State University

DALI CHAKHVASHVILI

lecturer, Akaki Tsereteli State University

IMPACT OF CHANGES OF INFLATION AND CONSUMERS PRICES ON INCOMES OF THE POPULATION

Inflation is a macroeconomic event which extends social and property differentiation of the society, causes growing of general level of price that is stipulated by violation of balance between circulating money and commodity supply. Inflation has a negative effect on economic development of the country, it makes the society to reduce savings and spend cash assets on goods of primary consumption. This one changes structure of cash expenses. In general volume of consumption there is reduced specific gravity that reduces level of living of the population.

In the world practice for characterization of general level of inflation there is used two indexes: consumer prices index that give possibility to evaluate level of inflation at consumer markets and GDP deflator which assesses level of inflation according to produced and consumed wealth of the country.

The role of indexes of consumer prices is important for statistic studying of inflation as inflation implies not only growing of prices on separate goods or kinds of service, but it means changing of general level of their joint prices and tariff.

The index of consumer price is used for observing changes of life values. It measures average changing of prices which is paid by population for purchasing goods and service as defined by basket of goods. When the index of consumer prices is increased the typical family shall pay more money for preserving the same level of living. The index of consumer prices is almost the only showings which measures level of inflation in our country. Its official calculation is made per month by Statistics National Service.

The goal of the state is to optimally use approbated methods, world experience for fighting against inflation and to make inflation be under the control.

The problem of inflation isn't in Georgia only. It is significantly connected with the processes in the international market. Firstly, it touches upon to growing of the price of grocery and oil. Inflation is a serious challenge for many countries. There is actively discussed accepting of the new rules of regulation.

Growing of inflation and consumer prices makes a negative effect on income of the population. It extends property differentiation and social strain of the population. Just the abovementioned stipulates significance and actuality of the article.

Based on the goal of research in the article there are used methods of economic and statistic analysis, statistic tables. By help of index of consumer prices there is studied level of inflation and dynamics, impact of changes if inflation and consumer prices upon incomes of the population. There are substantiated provocative reasons of inflation and the ways are outlined to overcome problem.

DEZDEMONA MAGLAKELIDZE

Doctor of Economics, Associated professor of Kutaisi University,
Associated professor of Akaki Tsereteli State University

ASPECTS OF INVOLVEMENT OF EMPLOYEES IN THE PROCESS OF DESIGN OF MANAGEMENT ACCOUNTS AND CONTROL SYSTEM

In design of management accounts and control system participation of the employees requires two basic aspects: the first is to give permission to the employees for participating in decision making process, the second is that the employees realize collected and used information.

Managers don't often analyze that participation of employees in decision making process is essential and they are significant values for carrying out of economic activity properly. Their participation can bring double profit for company.

1. The employees who participate in decision making process display feeling of satisfaction to their work. Frequently this exceeded feeling is transformed into productivity, when the employees feel that they have ownership and control on their performed work.

2. The people in highly automated enterprises still do most part of work. They know information and have an ability of analyzing to perform work in the best way.

Based on the abovementioned, planners of management accounts and control system shall consider participation of the employees of the branches.

The second important element for delegation of the rights to the employees is information upon which the evaluation is made. Most part of managers doesn't believe that the manager needs only to understand information of management accounts and control system. In recent years many managers understood that the employees shall realize showing of performance of economic activity and the methods of their calculation in order to carry out activity which will provide high level of performance. For example if the employees don't know effect of their action for production and service, they won't understand how to change activities for improving time of cycle.

The owner of the firm shall convince the employees that their action can make an important effect on perception of the quality of offered service by consumer. Otherwise, activity and recourses for improving consumer's satisfaction are made for no purpose.

For normal operation of management accounts and control system it's essential to permanently train employees along with changing the showings of the system and performance. Without renovation of education the companies won't be leaders in the market.

In the process of design of management accounts and control system stimulating system discussion is an important question for motivation of the employees.

Based on evaluated performance quality the external compensation is a reward, which the person gives to another for good performance of work. The example of additional motivation is a promotion, bonus, congratulation or acknowledgment in the corporation information bulletin. Also additional motivation reinforces feeling that salary compensates minimal effort of the employee and organizations shall establish the system of encouragement for additional motivation of the employees.

According to researches there is established that the companies trust blindly to the idea that the employees are motivated with financial interest only and financial motivation is essential for fulfillment of the work at a high level. According to systematic and nonsystematic approach, additional financial motivation isn't a necessary factor for establishing effective organization. For this purpose no financial internal motivation and professional growth is more effective.

The problem of specialists of management accounts is to create a system of internal control and making audit that will certify observation of the rules and procedures by the employees.

VAZHA GURABANIDZE

Doctor of Economics, Associated professor
of Kutaisi University and Ak. Tsereteli State University

HUMAN RESOURCES STRATEGIC MANAGEMENT AND REALIZATION

Providing of efficiency of activity of the modern organization is mostly depended on valuable strategy. The strategy is a complete set of specified rules, which is used by organization for taking administration decisions. Herewith the strategy is discussed as a general complex plan which is made for fulfillment of the mission of the organization and achieving economic ways.

On the basis of strategic role, the main principles of strategy of human resources management are:

- Integration of human resources management to business strategy
- Increasing role of person in the development of employee
- Knowledge of motivational mood of teams and employees and its management

In formation of strategy of human resources management it's helpful to answer such fundamental questions as are:

1. Whether to give preference to acceptance of the person out of the staff or reserve in the staff in choosing of employees
2. Whether to spend restricted means for a high remuneration or to divide it into two parts- money remuneration and benefits on firm expenses
3. Whether to establish close collaboration with professional unions
4. How to complete staff and etc.

One of the important stage of the process of strategic management is realization of strategy of human resources management. For successful implementation the management of organization shall follow the following rules:

1. The goals, strategy and problems of human resources management shall be diligently and properly informed to all employees of the organization. The goal of human resources management is not only information on activity of the organization and staff managing service, but its goal is to actively participate in the process.
2. General management of the organization and human resources management service shall not only provide organization with necessary resources in proper time, but they shall have realization plan of strategy as a target programs and make their financing. It's clear that the attention shall be paid to development of working potential.

NINA DROKINA

Postgraduate student. Donetsk Institute of Tourism Business

ASSESSMENT OF COMMUNICATION SYSTEMS MANAGERIAL EFFICIENCY LEVEL AT MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

In the article, an analysis of approaches to the evaluation of the efficiency of communication system of enterprises has been conducted. The absence of a single procedure of estimation of efficiency of internal communications has been exposed. The necessity of development of a conceptual method of estimation of efficiency level of the communication system of an enterprise, which is based on the use, both quantitative indexes and opinions of experts, has been substantiated.

The algorithm of estimation process of level of the communication system efficiency of enterprise is developed. This algorithm includes five basic stages: collection of information for estimation of a level of efficiency of a communication system of engineer enterprises; a choice of indexes of a marketing-sociological research, opinions of suppliers, consumers and employees of an enterprise; calculation of single quantity (based on statistical and R-analysis) and quality indexes (based on experts estimation) of a level of efficiency of a communication system of an enterprise; calculation of group indexes of socially psychological, information technical and administrative elements of a communication system of engineer enterprise and calculation of an integral index of a level of efficiency of a communication system of engineer enterprises.

GODERDZI SHANIDZE

Doctor of Business and Management

Associated Professor of of Kutaisi University and Ak. Tsereteli State University

MEASURES OF IMPROVING TRADE MANAGEMENT

Controlling a trade object is very actual problem in the contemporary conditions. The activity of these enterprises is connected to satisfying all peoples' demands. Every day customers make lots of decisions connected to buying. Most of the large companies research those customers' decisions in detail, in order to answer the questions like - what, where, when, why and how many do the customers buy.

The aim and the tasks of the work are to show the necessity of controlling trade objects by modern methods, objectively estimate the problems existing in controlling and to define what measures should be taken while controlling trade objects.

While doing the research I used the methods of analysis and observation. The research has shown that the modern methods of controlling and additional services in trade objects are not still actively used everywhere in Georgia.

In the process of carrying out its essential goal the trade management is directed to realization of the following main tasks:

1. To form the full guarantee of the customers' demands on goods on the bounds of the market customers best segment.
2. To guarantee the high quality of customers' trade service.
3. To guarantee the enough economy while carrying out the trade-technological and trade- production processes in the enterprise.
4. To maximize the existed profit at the disposal of the trade-enterprise and to guarantee its effective usage.
5. To minimize the level of risk connected to the occupation of the trade enterprise.
6. To guarantee the permanent financial balance in the process of developing the trade enterprise.
7. To guarantee the possibility of capital's rapid reinvestment while changing the inner and outer conditions of carrying out trade activities.

The ways of solving the problem can be formed in the following way: in order to be successful it is mainly necessary for any trade company to have all skillful employees and their any kind of activity should be oriented to the customer's qualitative service and they should use the modern methods of selling and additional services.

NANA LUKHUTASHVILI

Assistant- Professor of Kutaisi University

MAKA LUKHUTASHVILI

Teacher of Kutaisi University

THE MAIN STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE WORLD HOTEL INDUSTRY AND HOTEL CLASSIFICATION

The hotel industry is directly related to tourism. Both of these areas are mutually influence each other. Although the hotel business is usually considered to be part of the tourism business. Tourism development has always influenced the development of the hotel industry.

To get a good understanding of the problem of interdependence between the travel and hospitality business, it is important to get detailed understanding of these two areas, their development and organizational forms. Constantly, we are witnessing how tourism affects the development of the hotel business, and conversely, how the level of hospitality tourism depends.

The purpose and objectives of the study are stages of historical development of the hotel industry, which track the milestones of world history of human civilization, the prerequisites for the qualitative and quantitative growth of the global hotel industry and classification of hotels.

In the study the methods of analysis and comparison were used.

In the hotel industry a great legacy, which at different times, in different external environment meeting the needs of consumers are gradually changing.

The article describes the existing Georgia hotels of XVII-XIX centuries and their purpose.

It is noted that the first hotels were already ancestor tourist complexes on the time relevant quantitative and qualitative levels of service delivery.

The article says that the problem of classification of hotels is quite laborious because of their diversity, in turn caused by many types of tourism and travel, the corresponding specialization of tourism accommodation,

a variety of motives of travel, a significant difference of material well-being, as well as in view of the national, geographical, natural and other features.

Currently there are more than 30 systems of classification of hotels. The most popular classification systems are the system of stars, the French national system, the letters-Greece, the system "crowns" - England.

Today the trend in the hotel industry is aimed at expanding the range of services in hotels of different purposes.

Hotels are pioneers in the use of the latest advances in technology, new materials, new advanced information technology and computer systems and networks, booking and reservation sites.

Modern hotel base becomes the basis of the XXI century tourism industry.

DALI SILAGADZE

Doctor BM, Associate Professor of Akaki Tsereteli State University

ACTIVITIES FOR IMPROVING BUSINESS ENVIRONMENT

The article deals with an impact of economical changes on the development of entrepreneurship and business in Georgia for the past years, and the changes undergone by the business environment. It covers assessments provided by international and local organizations, experts and a deputy prime-minister, though the business environment is best assessed by businessmen and entrepreneurs themselves. Our innovative view is based on aforementioned. The problem is very topical today, especially as business climate is changing in Georgia nowadays. Our objective was to study the problems preventing the formation of business environment and the activities of businessmen and entrepreneurs and in accordance with that to work out the ways of improving business environment and means of their realization.

For this purpose we have used methods of observation and launched an inquiry, studied statistic data and set ourselves a task: we have studied business legislation, searched for main economic indicators of entrepreneurial sector in accordance with governmental and nongovernmental sectors of Georgia as well as Imereti. The study has proved that business is developing in Imereti region according to this indicators, there is an increase in the number of enterprises, as well as in the amount of turnover and output. Though that does not mean that entrepreneurs do not face problems. According to the analysis made by experts and the respondents surveyed there is a different approach to business environment in Georgia and Imereti region. Main problems are connected with right comprehension of legislation, frequent legislation changes, and prevailing role of the government in business and economics (the growth of internal product is not the indicator of success and economic development). The interest rates of credits are still very high. Changes often take place in tax legislation. Free trading and competition are ignored in the country, monopolies and oligopolies are taking over the market.

In conclusion we'd like to say that the government should take care of legislation at this stage and companies must not be oppressed. The problems of competition should be solved; monopolies and oligopolies must be controlled. Allowances should be made. Law and economical guarantees for stimulating business should be provided. The law should be simplified taking into consideration businessmen opinions that would make the law more practical and flexible. We hope that Georgian government together with big business will boost up small and medium businesses to ensure employing the greater part of our population.

AKAKI BAKURADZEDoctor of Economics, Associated professor
of Kutaisi University and Ak. Tsereteli State University

INVESTING IN HEALTH CARE - THE SOURCE FOR INCREASING LIFE EXPECTANCY

There is a direct and close connection between population health and economic growth of the country since economic growth creates initial conditions for increasing the level of health. On the other hand, healthy, long-lived people can be involved in economic and business processes and human capital can fully be used that serves as a facilitating factor for the economic growth. A complete description of these processes can not be provided, therefore, it still remains to be a problem and its study should become the subject for further research for both scientific circles and government sector as well.

The paper aims at finding ways or intensifying the ideas how to increase average life expectancy at the expense of improving the health level and decreasing mortality. As observations have shown, in order to get fast results, the problem of social care must be accompanied by an individual effort, where the attention is focused on the religious factor, namely teaching various creeds of 'death and long life'.

During the study the parameters that are necessary to identify the potential capacity of the factors influencing the cost efficiency in health care and dynamic changes of life expectancy of the population have been analysed as only economic factors are not enough to improve health conditions, to reduce mortality and to increase life expectancy. The influence of social factors is also important. Therefore, it is necessary to increase the social and economic costs for promoting the average life expectancy rate in accordance with the correct demographic, social and economic policies.

Dynamic analysis of life expectancy has shown that it is characterized by desirable trend and is the wealth obtained through hard-work of the generations in the historical past against the background of reducing mortality level of adult population. The results showed that the development of human capital of the state depends on the effectiveness of certain structural programmes involved in health care policies implemented by the government which will help the government sector to fully control quantitative (mortality and migration) and qualitative (hindering labor potential) aspects of undesirable movement of human capital.

TSITSINO DAVITULIANIDoctor of Geographic, Associate Professor of Kutaisi University,
Associated Professor of Akaki Tsereteli State University

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE GLOBAL INFORMATION SPACE

At the turn of XX and XXI centuries. the concept of globalization has become a truly topical. Acceleration of globalization in the late twentieth century in large part because of what happened at that time, the information revolution, which led to the creation of global information networks. We can say that these days the information itself has become a valuable, expensive commodity, and "perishable" and therefore in need of constant updating. According to some estimates, the revenue of the global information economy in 2000 exceeded \$ 4 trillion.

A very special role in the formation of a global information space is the World Wide Internet communications system. The main idea of the Internet - the free flow of information and the establishment of contacts between people.

In order to research in the article studied the geographical aspects of the development of the global information space, not only in the world, but in our country.

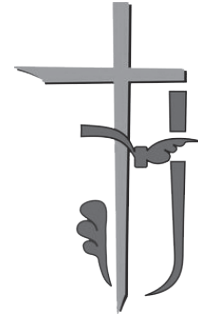
The source of the data, we took the UN and Internetworldstats.com. The method of statistical analysis showed that:

- 1990s. and the beginning of the XIX century was a time of the triumph of the Internet is truly all over the planet;
- The number of Internet users is by attaching their personal computers has increased from 5 million in 1991 to 60 million in 1996, 730 million in 2003 and over 1.1 billion in 2008;
- The highest number of Internet users is the U.S., where it covers 70% of the population. In Japan, Germany and the UK such coverage reaches 60-70%. From developing countries by number of Internet users, in addition to China (210 million) are highlighted India (40 million) and Brazil (32 million);
- Similarly, the number of Internet users is growing in Georgia, it increased from 20 000 (2000) to 1,637,905 (2011);
- The proportion of the population covered by the Internet in Georgia is 22.2% and ranks first among the countries of the South Caucasus (18% in Azerbaijan and 6.4% in Armenia);
- Tendency of change of the global information space is developing alike in Georgia and around the world.

From the above it can be concluded that, in these days has been laid a sufficient basis for the formation of a global information space. But the notion that it has already formed, it would clearly be premature, because in this respect between different regions and countries, there are large geographical differences.

КУТАИССКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПРОФИЛЬ

ქუთაისის უნივერსიტეტი

UDC 33 НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
e - 491

№12, 2013
Май

Реферирование: Институт Научной Информации по Общественным Наукам
(Российская Академия Наук) _ www.rim.inion.ru

В НОМЕРЕ:

Экономическая политика

Финансы

Анализ и учет

Менеджмент, Туризм

Бизнес-среда и Бизнес-этика

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ**ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:**

Д.Э.Н., Профессор, Академик Академии
Экономических Наук Грузии

РЕVAЗ КАКУЛИЯ

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

Д.Э.Н., Профессор, Академик АЭН Грузии

НИКО ЧИХЛАДZE**ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ:**

Д.Э.Н., Профессор, Вице-президент
АЭН Грузии

ЯКОВ МЕСХИЯ

Д.Э.Н., Профессор, член-корреспондент
Национальной Академии Грузии

АВТАНДИЛ СИЛАГАДZE

Доктора Экономических Наук, профессора:

ЕВГЕНИЙ БАРАТАШВИЛИ**РЕVAЗ БАСАРИЯ****ГЕОРГИЙ ГАВТАДZE****ГИВИ ГАМСАХУРДИЯ****РЕVAЗ МАНВЕЛИДZE****ЕЛГУДЖА МЕКВАБИШВИЛИ****ГЕДЕВАН ХЕЛАЯ**

Ассоциированные профессора:

КАХА ГАБЕЛАШВИЛИ**АКАКИЙ БАКУРАДZE****ЛЕЛА БАХТАДZE****НАИРА ВИРСАЛАДZE****ГУРАМ УПЛИСАШВИЛИ****ХАТУНА ШАЛАМБЕРИДZE****ГОДЕРДЗИ ШАНИДZE**

Иностранные члены:

Проф. **ТИМО ЛИНКОЛА** (Финляндия)

Проф. **ПЕТР МАШЕГОВ** (Россия)

Проф. **МИЛАН МИКУЛАСТИК** (Чехия)

Проф. **СЕРГЕЙ ЛУКИН** (Беларусь)

Проф. **МАРИЯ ТУРИЯНСКАЯ** (Украина)

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Кутаисский университет

Ректор, Проф. **ЛЕЛА КЕЛБАКИАНИ**

4601, Грузия, г. Кутаиси,

Тел: (+995 431) 242373, 251273.

E-mail: info@unik.edu.ge; chixi@mail.ru

<http://www.unic.edu.ge>

отпечатано в типографии

ООО „МБМ-ПОЛИГРАФ“

Грузия, Кутаиси, ул. А. Церетели №186

тел: +995 431 23 45 54.

Экономическая политика**1. Кахабер Габелашвили**

(17)

НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

Финансы**2. Омар Миндадзе**

(17)

НАРУШЕНИЕ ПРАВИЛ МАРКИРОВАНИЯ, КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЕ
ПРЕСТУПЛЕНИЕ И ОСНОВА ЕГО РАССЛЕДОВАНИЯ

3. Лела Бахтадзе

(18)

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В
СТРАНАХ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

4. Натела Вашакидзе

(19)

СОКРАЩЕНИЕ ПОДОХОДНОГО НАЛОГА – ПУТЬ ВОССТАНОВЛЕНИЯ
СОЦИАЛЬНОГО ФОНДА

5. Лиля Элиава

(20)

ВЛИЯНИЕ ДЕФЛЯЦИИ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА
ГРУЗИИ

Анализ и учет**6. Наира Вирсаладзе**

(21)

ГРАНИЦЫ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В СНС И МАСШТАБЫ
НЕНАБЛЮДАЕМОЙ ЭКОНОМИКИ В ВВП

7. Мераб Бараташвили

(21)

ОЦЕНКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАЧЕСТВА СТРОИТЕЛЬНОЙ ПРОДУКЦИИ

8. Наира Вирсаладзе, Дали Чახвашвили

(22)

ВЛИЯНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ИНФЛЯЦИИ И ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ЦЕН НА
ДОХОДЫ НАСЕЛЕНИЯ

9. Дездемона Маглакелидзе

(23)

АСПЕКТЫ ПОДКЛЮЧЕНИЯ СОТРУДНИКОВ В ПРОЦЕССЕ
ПРОЕКТИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА И КОНТРОЛЯ

Менеджмент, Туризм**10. Важа Гурабанидзе**

(23)

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ И ЕГО
РЕАЛИЗАЦИЯ

11. Нина Дрокина

(24)

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ
КОММУНИКАЦИОННОЙ СИСТЕМОЙ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

12. Годердзи Шанидзе

(25)

МЕРЫ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ТОРГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА

13. Нана Лухуташвили, Мака Лухуташвили

(26)

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ
И КЛАССИФИКАЦИЯ ГОСТИНИЦ

Бизнес-среда и Бизнес-этика**14. Дали Силагадзе**

(26)

МЕРОПРИЯТИЯ УЛУЧШЕНИЯ БИЗНЕС-СРЕДЫ

15. Акакий Бакурадзе

(27)

К ВОПРОСУ ИНВЕСТИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ КАК ИСТОЧНИКА
РОСТА ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНИ

16. Цицино Давитулиани

(28)

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГЛОБАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО
ПРОСТРАНСТВО

КАХА ГАБЕЛАШВИЛИ

Доктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского Университета

НОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ

В работе исследуются изменения, произошедшие в период после выборов 2012 года, а также наметившиеся новые ориентиры. Основной целью данной статьи является определение прогнозных показателей перспективных ориентиров на основе анализа и оценки ретроспективной динамики макроэкономического развития, а также анализ возможностей ресурсного обеспечения их практической реализации.

От проведения правильной макроэкономической политики зависит ускорение экономического развития страны и соответственно, повышение уровня жизни населения. Формирование и реализация макроэкономической политики являются важными факторами, направленными на снижение уровней инфляции и безработицы, поддержку экономического роста, предотвращение кризисов и обеспечение стабильного роста экономики. Обычно, отдельно взятые страны проводят отличную друг от друга макроэкономическую политику, поскольку ее содержание зависит от конкретного экономического положения в каждой из стран. В тех странах, где наблюдается падение экономики, дабы обеспечить ускоренное экономическое развитие прибегают к стимулирующей макроэкономической политике, а в странах с высокими темпами роста, во избежание инфляционных угроз, государство проводит сдерживающую макроэкономическую политику.

Существует каузальная взаимосвязь между макроэкономической политикой и микроэкономической политикой. Они определяют ориентиры развития каждой из них. В ближайшем будущем, особая роль в макроэкономической стабильности и развитии будет принадлежать такой важной отрасли микроэкономики или реального сектора, как агропромышленный комплекс. Согласно правительственной программе, в будущем приоритет будет отдан развитию сельского хозяйства. В настоящее время для развития сельского хозяйства уже создан фонд в 1 миллиард долларов, из которого финансируются сельскохозяйственные программы, началась выдача кредитов крестьянам (фермерам), им были выданы ваучеры для земледельческой деятельности, закупок гербицидов и сельскохозяйственного инвентаря, а также для других видов сельскохозяйственной деятельности. В регионах были созданы агросервисы, консультационные центры, приобретена сельскохозяйственная техника, организована переподготовка технического персонала и т.д., что в ближайшем будущем значительно усилит агропромышленный сектор страны.

Таким образом, можно констатировать, что правительство Грузии четко сформулировало новые ориентиры макроэкономической политики страны, практическая реализация которых будет способствовать обеспечению ускоренного экономического развития.

ОМАР МИНДАДЗЕ

доктор юридических наук, ассоциированный
профессор государственного университета им. Ак. Церетели

НАРУШЕНИЕ ПРАВИЛ МАРКИРОВАНИЯ, КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ И ОСНОВА ЕГО РАССЛЕДОВАНИЯ

Улучшение состояния экономики государства, как показывает практика, зависит от последующего усовершенствования налоговой системы, и, поэтому законодательство уголовного права внесли новую норму кодекса уголовного права "уклонение от уплаты налогов", которое рассмотрено в кодексе УП в статье 218 и, которая состоит из двух частей. Первая часть предусматривает уголовную ответственность в случае за большое количество уклонений от уплаты налогов; а вторая часть, тоже самое деяние, совершенное отягчающих обстоятельствах.

Объектом нарушения данного преступления является финансовая деятельность; она нарушает и подрывает экономику страны, её финансовые интересы. Объективная точка правонарушения выразилось в том, что лицо сознательно избегает декларации или сознательно искажает в нём внесения своих реальных доходов, или этого достигает различными махинациями, фальшивыми документами и другими средствами избегает подачи налогов, рассмотренное законом и приносит убытки финансовой деятельности страны.

Субъект этого преступления охватывает широкий круг и он может быть праведным физическим и юридическим лицом определённого возраста со всеми платёжными обязательствами. Во многих случаях таким субъектом является промышленность, руководитель организации, его главный бухгалтер и лицо, которое несёт ответственность за своевременную уплату налогов. Из физических лиц в основном индивидуальные предприниматели, в том числе нотариусы. Индивидуальные адвокаты и все те лица, которые несут ответственность за представление налоговой декларации.

Таким образом, преступные действия ряда незаконной деятельности, которые несут ущерб или подрывают экономические и финансовые интересы страны, в основном за счёт заметных подакциозных товаров, подлежащих производству, хранению, реализации или транспортировке без акцизных марок (кодекс УП статья 200), нарушение таможенных правил (кодекс УП статья 214) и уклонения от уплаты налогов (статья 218).

Основная идея статей Уголовного кодекса заключается в предотвращении ущерба, который может быть нанесён в экономической и финансовой деятельности в стране такой незаконной преступной деятельностью.

Актуальность проблемы состоит в реализации преступления (статья 200) действующего кодекса уголовного права Грузии и бланкетных норм, в частности, выявлении нарушений инструкций и привлечение субъекта к уголовной ответственности 10 июня 2005 года указом №404 Осуществление учета и контроля на акцизных марках Грузии министра финансов Грузии и 11 февраля 2005 года указом №77 Формы декларации акциза и процедуры его заполнения. Правильные интерпретация толкование и понимание окажут помощь расследованию преступления для надлежания правильной квалификации и дальнейшего расследования.

Основным методом исследования был использован диалектический метод, а также сравнительный метод исследования законодательных норм, методы обобщения следственной практики, анализа и синтеза, логического мышления и другие методы.

Научные публикации существенную помощь окажут следователям, работающим в следственном управлении налогового офиса, а также работником прокуратуры и других правоохранительных органов, которые заинтересуются в этой категории расследования.

ЛЕЛА БАХТАДЗЕ

доктор экономики, ассоциированный профессор
Грузинского университета им. Давида Агмашенебели

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В СТРАНАХ ТРАНСФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье определены роль и задачи трансформации финансовых, бюджетных, налоговых и денежно-кредитных систем в деле обеспечения финансовой стабильности. Выявлены основные направления финансовой политики, рассмотрены вопросы выявления источников финансирования дефицита бюджета в условиях трансформационной экономики. Освещены проблемы регулирования налоговой системы, а также оптимизации государственных расходов и развития финансового рынка.

В процессе формирования рыночной экономики необходимо применять новые подходы к формированию основного звена государственной финансовой системы – госбюджета. Это в первую очередь касается балансирования доходной и расходной части государственного бюджета, установления реальных границ

дефицита, совершенствования налоговой системы, оздоровления финансов предприятия. Осмысление основ формирования бюджета, изучение основных источников и каналов формирования его доходной части, рациональное включение в бюджет политического и экономического потенциала страны имеет огромное значение для социально-экономического развития и структурной перестройки экономики, а также ускорения процесса стабилизации.

Ключевой задачей бюджетной политики является обеспечение стабилизации экономики на основе реформирования бюджетной сферы. В этой связи необходимо в первую очередь усилить и интенсифицировать применение комплекса инструментов бюджетной политики. Бюджет должен стимулировать экономическую деятельность, особенно рост частного сектора и положительно влиять на совершенствование экономической и административной инфраструктуры. Бюджетные органы должны разработать отдельные механизмы контроля над различными программами бюджетного расходования. На начальном этапе переходного периода объём и структура бюджетных расходов формируется не на основе реальных потребностей страны, а исходя из существующих финансовых возможностей. Необходимо отметить, что в процессе составления бюджета, основное внимание должно быть сосредоточено на проведении активной и действенной социальной политики. Вышеизложенное должно быть отображено в параметрах концепции социально ориентированного бюджета.

Одним из направлений бюджетной политики является определение приоритетности финансирования бюджетных расходов. Естественно государство не может в одинаковой степени финансировать все сферы общественно-экономической деятельности. В этих целях необходимо чётко определить, обосновать и утвердить приоритетность финансирования тех расходов, которые должны быть израсходованы государством в течении определённого периода времени. В странах трансформационной экономики преимущество должно быть отдано финансированию таких сфер, какими являются экономический сектор, государственные инвестиции, оборона, отрасли социальной инфраструктуры, науки и образования. Вместе с этим необходимо уменьшить расходы на содержание государственных органов исполнительной и законодательной власти.

НАТЕЛА ВАШАКИДЗЕ

доктор экономики, ассоциированный профессор
государственного университета им. Ак. Церетели

СОКРАЩЕНИЕ ПОДОХОДНОГО НАЛОГА – ПУТЬ ВОССТАНОВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО ФОНДА

Подходный налог в налоговой практике относится к одному из основных налогов. Он (в большинстве стран мира) представляет собой внушительную часть бюджетных доходов и взывается при поступлении дохода.

Порядок и нормы обложения им в любой стране всегда вызывали живой интерес, как среди представителей власти, так и работодателей и трудоустроенных. Порой эти интересы совпадают, иной раз резко межуются. В действительности Грузии этот налог не избежал многократных изменений и оказался незащищенным от критики. Внесение значительных изменений в определении объема налога началось в 2007 году, в частности, 7 декабря 2007 года парламент Грузии внёс изменение в Налоговый кодекс: был упразднен 20% социальный налог и подходный налог увеличился от 12% до 25%. Закон вступил в силу с 1 января 2008 года. Вместе с тем, правительству было поручено до 15 мая 2008 года представить законодательные предложения по поэтапному сокращению подходного налога в течение пяти лет, позволяющие уменьшить ставку с 25% до 15%.

Сокращение подходного налога с 20% до 15% предусматривал задействованный с 2011 года Налоговый кодекс. В частности, согласно определенному Законом графику до 2013 года подходный налог должен быть равен 20%, до 2014 года- 18%, а впоследствии составить 15%.

Подобное изменение подходного налога тяжким бременем легло на каждого трудоустроенного.

Фактически оба эти налога совершенно разные и их расчёт производится из различных баз. Постольку их объединение, тем более суммирование - попросту невозможно.

Необходимо произвести разделение подоходного налога на подоходный и социальный налоги, имеющие низкую процентную ставку. Упразднение социального налога было большой ошибкой. Его сокращение не должно было произойти упразднением и объединением с подоходным, в результате чего пострадавшим фактически оказался трудоустроенный. Необходимо произвести раздел подоходного налога: одной частью пополнить социальный фонд, представляющий собой обязательное условие для развития страны. Его разделение на пропорциональные части – предмет рассуждения специалистов. Мы полагаем, что желательно разделить его следующим образом: подоходный налог должен составить 10-12% и социальный налог 12-15%.

Надеемся, данный вопрос обязательно встанет в ближайшее время на повестку дня и при его решении предусмотрена будет хотя бы часть высказанных нами соображений. Речь идет не о долевыми показателях налогов, суть в том, чтобы произошло обособление социального налога от подоходного налога. Это же в конечном итоге позволит социальному налогу обрести подобающую роль, к сожалению, игнорируемую на сегодня.

ЛИЯ ЭЛИАВА

доктор экономики, ассоциированный профессор

ВЛИЯНИЕ ДЕФЛЯЦИИ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА ГРУЗИИ

В работе исследованы причины происхождения дефляции в Грузии за последние годы, дано обоснование того, что текущие дефляционные процессы негативно влияют как в целом на экономическое развитие, так и на эффективность деятельности банковского сектора. Решение населения отложить на будущее крупные потребительские расходы в результате снижения совокупного спроса, падение цен, снижение доходов как в производственном, так и непроизводственном секторе ухудшают платежеспособность заемщиков. В результате падает качество кредитного портфеля банковского сектора, ухудшаются финансовые показатели банковской деятельности, возникает угроза финансовой стабильности банков.

Дефляция поднимает уровень реальных процентных ставок, иными словами увеличивает разницу между номинальной процентной ставкой и темпом инфляции. В условиях роста цен реальная процентная ставка ниже номинальной, поскольку заемщик платит деньги, которые стоят дешевле. Однако в условиях, когда цены падают, реальная процентная ставка превышает номинальную. Все это вместе взятое снижает общий спрос и способствует еще большему падению уровня цен.

Кроме того, падение цен и доходов оказывает психологическое воздействие на население и бизнес. Возникает неопределенность по поводу того, насколько будет снижен уровень цен, и сможет ли монетарная власть эффективно бороться с этим явлением. Все это вместе взятое служит основанием для потери доверия и становится фактором, сдерживающим рост экономической активности.

Одним из важнейших факторов дефляции служат высокие процентные ставки за предоставленные банковским сектором кредитные ресурсы. Когда на протяжении нескольких лет процентные ставки за кредиты превышают показатели роста производства, высока вероятность возникновения дефляции, что собственно и произошло в Грузии.

Реакция правительства, как обычно, выражается в попытке заменить «денежную эмиссию» банковского сектора массивной централизованной государственной эмиссией, что способствует большому коррупционному перераспределению ликвидности, структурному уничтожению остатков промышленности, существенному снижению поставок товаров и резкому увеличению денежной массы – гиперинфляции. А все это вместе взятое приводит к прерыванию текущего кредитного цикла.

НАИРА ВИРСАЛАДЗЕДоктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского Университета
и Государственного Университета им. Акакия Церетели

ГРАНИЦЫ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В СНГ И МАСШТАБЫ НЕНАБЛЮДАЕМОЙ ЭКОНОМИКИ В ВВП

Учет целого объема ВВП - является важной задачей статистики. В самом деле, почти в каждой стране мира, более или менее, производство остается неучтенной. Возникает т.н. ненаблюдаемая экономика, которая связана с уклонением от уплаты налогов и неорганизованным учетом. Для того чтобы правильно оценить экономику ВВП, кроме официальной промышленности, обязательно учитывать результаты других видов запрещенной деятельности и теневой экономики.

В 90-их годах прошлого века - теневая часть экономики Грузии была одна из самых больших проблем. Доля ненаблюдаемой промышленности в общем объеме составила более трети части, а доля гостиниц, ресторанов и транспорта превышал 70,0%. Нужно было вывести из тени важную часть теневой экономики, то есть его легализация. Для этого было одобрено три программы, но не одна из них не было выполнено. Позже было разработано программа для развития экономики и преодоления бедности. Во-первых, она подразумевала совершенствование управления, которая способствовала резкому сокращению теневой экономики. Определенные шаги по программе были предприняты, но уровень бедности остается высоким, а доля экономики ненаблюдаемой. Сегодня единственным способом уменьшить масштабы теневой экономики является сокращение бедности и налоговая реформа. Будем надеяться, что в ближайшем будущем для этого, примут определенные меры, налоговую реформу, что уменьшить масштабы теневой экономики и увеличит долю мобилизованных налогов в ВВП, который непосредственно отражается на развитие легальной экономики. Вышесказанное доказывает важность и актуальность этой работы.

С целью исследований в статье были использованы - методы статистического анализа, статистические таблицы, изучено масштабы теневой экономики, доказаны причины его появления, определены пути преодоления проблемы.

МЕРАБ БАРАТАШВИЛИкандидат технических наук, ассоциированный
профессор государственного университета им. Ак. Церетели

ОЦЕНКА ПОКАЗАТЕЛЕЙ КАЧЕСТВА СТРОИТЕЛЬНОЙ ПРОДУКЦИИ

Развитие строительной индустрии, обострение конкуренции, повышенные требования, предъявляемые заказчиками, а также конечными потребителями, ставят новые задачи перед строительными компаниями. Бурное развитие гражданского строительства, строительства производственных сооружений, автомобильных дорог и соответствующей инфраструктуры, а также строительства гидротехнических сооружений требует новых подходов к менеджменту, техническому и методическому оснащению процесса строительства. И в данном случае возникает проблема качественной и количественной оценки конечного продукта строительства. Качество конечного продукта зависит от разных составляющих элементов качества, отдельных и взаимосвязанных факторов, таких как качество проекта и изыскательных работ, подбор персонала, материалов и соответствующей техники. Неполноценные показатели качества строительной продукции дают лишь описательную информацию о продукции, отдельные группы показателей качества носят субъективный характер, что не гарантирует надлежащего уровня строительного индустрии.

Важно подобрать метод, обеспечивающий те определяющие свойства, оценка которых позволит однозначно определить качественные и количественные показатели строительной продукции. Качество конечного продукта строительной индустрии зависит от показателей качества продукции на разных этапах строительного цикла. Анализ показателей качества строительной продукции показал, что социальный фактор яв-

ляется основополагающим при определении целесообразности отдельного строительного проекта. Самую эффективную возможность определить качество строительной продукции дает международный стандарт ISO 9000. В статье приведены те упреждающие мероприятия, которые необходимо провести для внедрения современных стандартов, полноценно определяющих качество строительной продукции. Самую эффективную возможность определить качество строительной продукции дает международный стандарт ISO 9000. В статье приведены те упреждающие мероприятия, которые необходимо провести для внедрения современных стандартов, полноценно определяющих качество строительной продукции

НАИРА ВИРСАЛАДЗЕ

Доктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского Университета
и Государственного Университета им. Акакия Церетели

ДАЛИ ЧАХВАШВИЛИ

преподаватель и Государственного Университета им. Ак. Церетели

ВЛИЯНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ИНФЛЯЦИИ И ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ЦЕН НА ДОХОДЫ НАСЕЛЕНИЯ

Инфляция макроэкономическое явление, которое углубляет социальную и собственностную дифференциацию общества, вызывает рост общего уровня цен, что обусловлено нарушением равновесия между находящейся в обороте денежной массой и обеспечением товаром. Инфляция негативно действует на экономическое развитие страны, вынуждает общество снизить сбережения и денежные средства потратит в основном товары первой необходимости, ввиду чего резко меняется структура денежных расходов населения. В общем объёме потребления уменьшается удельный вес товаров длительного потребления, что снижает уровень жизни населения.

Для характеристики общего уровня инфляции в мировой практике используют два показателя: индекс потребительских цен, который позволяет оценить уровень инфляции на потребительских рынках и дефлятор общего внутреннего продукта, которым оценивается уровень инфляции в стране и по потребленному общему богатству.

Значительна роль индекса потребительских цен в статистическом изучении инфляции, т.к. инфляция подразумевает не повышение тарифов цен на отдельные товары или на отдельные виды услуг, а изменение общего уровня их совокупных цен и тарифов.

Индекс потребительских цен используется для наблюдения за изменением стоимости жизни. Он измеряет среднее изменение цен, которые население страны платит для приобретения товаров и услуг, учитывающих потребительской корзиной. Когда индекс потребительских цен возрастает типичная семья должна потратить больше денег для сохранения того же уровня жизни. Индекс потребительских цен почти единственный показатель, с помощью которого в нашей стране измеряется уровень инфляции. Его официальный расчет ежемесячно проводит Национальная служба статистики.

Цель государства оптимально использовать акредитованные методы борьбы с инфляцией, сделать управляемой мировой опыт и инфляцию.

Проблема инфляции только в Грузии не стоит. Она значительно зависит от процессов, происходящих на международных рынках. В первую очередь это относится к росту цен на продовольственную продукцию и нефть. Инфляция сегодня серьезный вызов для многих стран. Идёт активное суждение о принятии новых правил регуляции инфляции.

Рост инфляции и потребительских цен оказывает негативное влияние на доходы населения, углубляет собственностную дифференциацию населения и социальное напряжение и актуальность представленного труда.

Исходя из цели исследования в статье использованы методы экономико-статистического анализа, статистические таблицы. С помощью индекса потребительских цен изучены уровень инфляции и динамика, влияние изменения инфляции и потребительских цен на доходы населения, доказаны причины вызывающие инфляцию. Намечены пути преодоления проблемы.

Дездемона Маглакелидзе

Доктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского университета
и Государственного университета им. Ак. Церетели

АСПЕКТЫ ПОДКЛЮЧЕНИЯ СОТРУДНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ПРОЕКТИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА И КОНТРОЛЯ

Участие сотрудников в проектировании системы управленческого учёта и контроля требует двух основных аспектов: первый – позволить сотрудникам участвовать в процессе принятия решений и второй – обеспечить то, чтобы сотрудники осмысливали собранную и применяемую ими информацию.

Менеджеры зачастую не анализируют то, что необходимо соучастие сотрудников в процессе принятия решения и сотрудники представляют собой весомую ценность для правильного ведения экономической деятельности. Их участие приносит предприятию двойную пользу от поощрения:

1. Сотрудники, участвующие в процессе принятия решения, проявляют чувство удовлетворения к работе. В большинстве случаев преобладание ощущений перерастает в возрастающую продуктивность. На сотрудников благотворное влияние оказывает чувство определенного рода владения и контроля выполненной ими работы;

2. В автоматизированном на высоком уровне производстве люди все еще выполняют большую часть работы, владеют информацией и обладают способностью анализа для исполнения работы наилучшим способом.

Исходя из этого, проектировщики системы управленческого учета и контроля в обязательном порядке должны предусмотреть соучастие сотрудников филиалов.

Владельцы фирмы должны убедить сотрудников в том, что их действия могут оказать заметное влияние на восприятие потребителем качества предоставляемых услуг. В противном случае работы и ресурсы, направленные на удовлетворение запросов потребителя, окажутся напрасными.

Для нормального функционирования системы управленческого учета и контроля требуется систематический тренинг сотрудников наряду с изменением системы и показателей исполнения. Без постоянного обновления образования компании не заявят о себе на рынке как о лидерах игроков.

При проектировании системы управленческого учета и контроля немаловажным вопросом является рассмотрение стимулирующей системы с целью мотивации сотрудников. Она начинается как в виде профессионального роста, так и дополнительной мотивации и переходит в систему разного рода финансового награждения.

Задача специалистов управленческого учёта состоит в создании системы внутреннего контроля и проведении внутреннего аудита, удостоверяющего соблюдение сотрудниками правил и процедур.

ВАЖА ГУРАБАНИДЗЕ

доктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского
университета и государственного университета им. Ак. Церетели

СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ РЕСУРСОВ И ЕГО РЕАЛИЗАЦИЯ

Обеспечение эффективности деятельности современных организаций главным образом зависит от полноценной стратегии. Стратегия представляет собой набор определенных правил, которыми руководствуется организация при принятии управленческих решений. Вместе с тем стратегия рассматривается, как общий комплексный план, предназначенный для выполнения миссии организации достижения экономических целей.

Исходя из стратегической роли, основные принципы концепции стратегии менеджмента человеческих ресурсов:

- интеграция менеджмента человеческих ресурсов со стратегией бизнеса;
- возрастающая роль личности в определении развития работника;
- знание мотивационного настроения групп и работников и управление ею (мотивацией).

Формировании стратегии менеджмента человеческих ресурсов помогает ответить на фундаментальные вопросы:

1. При подборе работников отдать предпочтение приёму со стороны или же резерву из собственного персонала;
2. Ограниченные средства в определенном объеме израсходовать лишь на высокое вознаграждение, или же совершить его разделение на две части – денежное вознаграждение и на льготы по затратам фирмы;
3. Осуществлять или нет тесное сотрудничество с профсоюзами;
4. Как комплектовать кадры и т.д.

Одна из важнейших стадий процесса стратегического управления реализация стратегии менеджмента человеческих ресурсов. Для её успешного осуществления руководство организации должно соблюдать следующие правила:

1. Цели, стратегия и задачи менеджмента человеческих ресурсов скрупулезно и своевременно должны быть доведены до всех работников организации. Его цель сводится не только к тому, чтобы они уяснили, чем занята организация и её служба управления кадрами, но и принять активное участие в заданном процессе;
2. Общее руководство организации и руководители службы менеджмента человеческих ресурсов должны не только своевременно обеспечить организацию необходимыми ресурсами, но и иметь план реализации стратегии в виде целевых программ и осуществить их финансирование. Особое внимание следует уделить развитию трудового потенциала.

НИНА ДРОКИНА

Аспирант. Донецкий институт туристического бизнеса

ОЦЕНКА УРОВНЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ КОММУНИКАЦИОННОЙ СИСТЕМОЙ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ

В настоящее время вопрос формирования коммуникационной системы и оценки эффективности управления коммуникационной системой приобретают большую актуальность. Для предприятия машиностроения важно не только создать эффективную систему коммуникаций, но и грамотно управлять ею, чтобы, с одной стороны, поддерживать заданный уровень, а, с другой стороны, направлять ее в то русло, которое было сначала задумано на этапе разработки коммуникационной системы. Своевременный анализ организационных коммуникаций позволяет обнаружить информационно нагружены подразделения и определить характер взаимодействия, которое обусловило установленный уровень интенсивности; оценить степень оптимума информационного обмена подразделов внутри своего блока и вне их; обнаружить неформализованные отношения руководства и подчиненных; оценить степень автономности деятельности каждого подразделения; оценить эффективность обратной связи между элементами структуры управления; установить эффективность коммуникационно-информационных процессов и тому подобное.

Для каждого отдельного предприятия для оценки эффективности коммуникаций предприятия необходимо уточнение отмеченных методик с корректировкой их на специфику организационной структуры, цели и стратегии предприятия. При этом наиболее оптимальным является комплексное применение как количественных показателей, так и методик, которые базируются на мнениях экспертов и мнениях потребителей или других субъектов внешней коммуникации.

Основной целью разработки и обоснования методики оценки уровня эффективности управления коммуникационной системы является предоставление способов, которые позволяют учесть специфику

функционирования в конкретной рыночной ситуации на рынке и принять, соответственно, наиболее оптимальные управленческие решения относительно эффективного управления коммуникационной системы данного предприятия машиностроения.

Отсутствие единого подхода к оценке обуславливает необходимость разработки единого подхода к оценке, организации и управлению коммуникационной системой. Коммуникационная система предприятия машиностроения имеет свою структуру, описывается параметрически и моделируется так же, как и сам процесс ее формирования. Учитывая то, что модель – отражение значимых сторон объекта, коммуникационную систему можно представить набором разных критериев. Комбинируя эти критерии, получают отзыв индивида, который представляет оценку им полного впечатления о предприятии. Указанные вопросы были разделены на три категории: вопросы, которые относятся к информационно-технической составляющей управления, вопросы, связанные с процессом управления предприятием и вопросы, связанные с социально-психологической составляющей коммуникационной системы предприятия машиностроения.

ГОДЕРДЗИ ШАНИДЗЕ

Доктор бизнеса и управления, Ассоциированный профессор Кутаисского университета и государственного университета им. Ак. Церетели

МЕРЫ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ ТОРГОВОГО МЕНЕДЖМЕНТА

Управление торговым объектом довольно-таки актуальная проблема в современных условиях. Деятельность этих предприятий связана с удовлетворением потребностей всех людей. Ежедневно потребители принимают множество решений, связанных с покупкой. Большинство крупных компаний скрупулезно исследуют эти решения потребителя с тем, чтобы дать ответ на вопросы – что, где, когда, почему и сколько покупают потребители.

Цель и задача работы выявить необходимость управления торгового объекта современными методами, объективно оценить имеющиеся в управлении проблемы и определить, какие меры следует осуществить при управлении торговым объектом.

При исследовании применили методы анализа и наблюдения. В ходе исследования выяснилось, что в Грузии всё еще повсюду в торговых объектах активно не используются современные методы управления и дополнительные услуги.

Торговый менеджмент в процессе осуществления своей основной цели направлен на реализацию следующих основных задач:

1. Формирование полного обеспечения спроса покупателей на товар в рамках избранного потребительского сегмента рынка.
2. Обеспечение высокого уровня торгового обслуживания покупателей.
3. Достаточное экономическое обеспечение при осуществлении торгово-технологических и торгово-производственных процессов на предприятии.
4. Максимизация существующей в распоряжении торгового предприятия прибыли и обеспечение её эффективного применения.
5. Минимизация уровня риска, связанного с деятельностью торгового предприятия.
6. Обеспечение постоянного финансового равновесия в процессе развития торгового предприятия.
7. Обеспечение возможности быстрого реинвестирования капитала при изменении внутренних и внешних условий осуществления торговой деятельности.

Пути решения проблемы можно сформулировать следующим образом: для того, чтобы управление любой торговой компанией было бы успешным, в первую очередь необходимо, чтобы каждый её сотрудник обладал надлежащей квалификацией и любая деятельность должна быть ориентирована на качественное обслуживание потребителя, должны быть исследованы современные методы продаж и сервисы дополнительных услуг.

НАНА ЛУХУТАШВИЛИ

к.т.н., ассистент-профессор Кутаисского университета

МАКА ЛУХУТАШВИЛИ

преподаватель Кутаисского университета

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ГОСТИНИЧНОЙ ИНДУСТРИИ И КЛАССИФИКАЦИЯ ГОСТИНИЦ

Гостиничная индустрия напрямую связана с туристической. Обе сферы взаимно влияют друг на друга. Хотя гостиничный бизнес обычно принято считать частью туристического. Развитие туризма всегда влияло на развитие гостиничной индустрии.

Цель и задачи работы изучить этапы исторического развития гостиничной индустрии, которые отслеживают основные вехи всемирной истории человеческой цивилизации; предпосылки для качественного и количественного роста мировой гостиничной индустрии и классификация гостиниц.

При исследовании воспользовались методами анализа и сравнения.

В статье рассмотрены существующие в Грузии караван-сарай, фундуки XVII-XIX века и их назначение. Отмечено, что первые гостиницы уже тогда являлись родоначальниками туристских комплексов на соответствующих тем временам качественном и количественном уровнях оказания услуг.

В статье сказано, что задача классификации гостиниц достаточно трудоемка из-за их многообразия, обусловленного в свою очередь множеством видов туризма и путешествий, соответствующей специализацией средств размещения туристов, разнообразием мотивов путешествий, существенным различием материального достатка путешествующих, а также ввиду наличия национальных, географических, природных и других особенностей.

В настоящее время в мире насчитывается более 30 систем классификации гостиниц. Наиболее популярными системами классификации являются: система звезд- Французская национальная система, система букв- Греция, система «корон»- Англия.

Сегодня тенденция развития гостиничной индустрии направлена на расширение спектра услуг в отелях различного назначения.

Гостиницы становятся пионерами в использовании новейших достижений техники, новых материалов, новых передовых информационных технологий -компьютерных систем и сетей бронирования и резервирования мест.

Современная гостиничная база становится основой туристической индустрии - Индустрии XXI века.

ДАЛИ СИЛАГАДЗЕДоктор бизнеса и управления, Ассоциированный профессор
Кутаисского государственного университета им. Акакия Церетели

МЕРОПРИЯТИЯ УЛУЧШЕНИЯ БИЗНЕС-СРЕДЫ

В статье освещены вопросы влияния протекающих в Грузии в последние годы экономических изменений на развитии предпринимательства, бизнеса. Приведены оценки международных и местных организаций, экспертов. Лучше всего существующую бизнес-среду оценивают сами бизнесмены и производители. Наше инновационное отношение исходит именно из этого. Вопрос очень актуален. Мы поставили цель – изучить мешающие совершенствованию бизнес-среде и деятельности бизнесменов.

С этой целью мы применили методы наблюдения, опроса, изучили статистические данные и наметили следующие задачи: изучили законодательство урегулирования бизнес-среды, достали основные экономические показатели производственного сектора. Как показал опрос в Грузии и в регионах разные ситуации бизнес-среды. Основными проблемами выявлены: правильное понимание законодательной базы,

частые законодательные изменения, доминирующая роль государства в создании бизнеса и экономики (рост внутреннего продукта не является показателем успеха и экономического развития). Пока что процентная ставка на банковские кредиты высока, часто меняется налоговое законодательство, в стране игнорирована свободная торговля и конкуренция, на рынке – монополии и олигополии.

В виде заключения хотим отметить, что на данном этапе – государство должно заботиться о соответствующем законодательстве. Нужно урегулировать вопросы конкуренции, притеснить монополии и олигополии, учредить льготы, создать стимулирующие бизнес-правовые и экономические гарантии регулирующие, законы должны быть упрощены. Надеемся, что правительство Грузии вместе с крупным бизнесом содействует стимулированию среднего и малого бизнеса, что обеспечит рост экономики страны.

АКАКИЙ БАКУРАДЗЕ

доктор экономики, ассоциированный профессор Кутаисского университета и государственного университета Ак. Церетели

К ВОПРОСУ ИНВЕСТИРОВАНИЯ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ КАК ИСТОЧНИКА РОСТА ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТИ ЖИЗНИ

Между состоянием здоровья населения и экономическим ростом страны существует непосредственная и тесная связь, поскольку рост экономики создает начальные условия для улучшения состояния здоровья и, наоборот, здоровое население является средством включения в экономический процесс и максимального использования человеческого капитала, а также основным фактором, содействующим росту экономики страны.

Забота об улучшении состояния здоровья вызывает уменьшение дифференциации между уровнями жизни населения, преодоление бедности и „равномерное распределение“ доходов. Таким образом, необходим обзор тех данных, анализ которых позволит нам выявить эффективность расходов на здравоохранение населения страны и возможности воздействия действующих факторов на динамику изменения продолжительности жизни.

Как правило, только экономические факторы уже не имеют решающего значения для улучшения системы здравоохранения, для снижения уровня смертности и роста продолжительности жизни. Влияние социальных факторов также значимо. Поэтому необходимо увеличение расходов на социальные и экономические нужды для роста показателя средней продолжительности жизни человека, для проведения соответствующей демографической, социальной и экономической политики.

Развитие человеческого капитала страны зависит не только от появления новых здравоохранительных учреждений или от финансирования отдельных мероприятий, но и от эффективности целевых структурно-составляющих программ политики здравоохранения, осуществляемой правительством. Это позволит управляющему сектору в полной мере контролировать нежелательные количественные (смертность, миграция) и качественные (препятствующие развитию трудового потенциала) изменения человеческого капитала.

Наконец, Улучшение состояния здоровья населения и Рентабельность государственных расходов на здоровья общества, то появится реальный шанс в борьбе с нищетой, может быть достигнут (по возрасту и месту жительства) сокращения коэффициента смертности, перспективы роста продолжительности жизни и сокращения негативные последствия «старения» населения и т.д. Наибольшую помощь всегда надо ожидать от Бога, ибо Господь говорит - «... с тобою Господь Бог твой везде, куда ни пойдешь.» (Иис. 1, 9).

ЦИЦИНО ДАВИТУЛИАНИдоктор географий, ассоциированный профессор Кутаисского
Университета и Государственного Университета им. Ак. Церетели

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГЛОБАЛЬНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА

На рубеже XX и XXI вв. понятие о глобализации стало поистине ключевым, или, как часто говорят, знаковым. Ускорение процессов глобализации в конце XX в. во многом объясняется произошедшей именно в это время настоящей информационной революцией, которая привела к созданию глобальных информационных сетей. Можно сказать, что в наши дни информация сама по себе стала ценным, дорогостоящим товаром, причем «скоропортящимся» и, следовательно, нуждающимся в постоянном обновлении. По некоторым оценкам, емкость мирового информационного сектора экономики к 2000 г. превысила уже 4 трлн долл.

В формировании глобального информационного пространства играет всемирная компьютерная телекоммуникационная система Интернет, которую именуют также Всемирной паутиной (World-Wide Web, или сокращенно WWW). Главная идея Интернета – свободное распространение информации и установление контактов между людьми.

С целью исследований в статье было изучено географические аспекты развития глобального информационного пространства не только в регионах мира, но и в нашей стране. В качестве источника мы использовали данные ООН и Internetworldstats.com. Метод анализа статистических данных показал, что:

- 1990-е гг. и начало XXI в. стали временем поистине триумфального шествия Интернета по всей планете;
- Численность же пользователей Интернета, подключивших к нему свои персональные компьютеры, увеличилась с 5 млн человек в 1991 г. до 60 млн в 1996 г., 730 млн в 2003 г. и более 1,1 млрд в 2008 г.;
- Первое место по числу пользователей Интернета занимает США, где он охватывает 70 % населения. В Японии, Германии и Великобритании такой охват достигает 60-70 %. Из развивающихся стран по числу пользователей Интернета, помимо Китая (210 млн), выделяются Индия (40 млн) и Бразилия (32 млн);
- Аналогично растёт численность пользователей Интернета и в Грузии, оно увеличилось с 20 000 человек (2000 г) до 1 637 905 (2011г);
- Доля населения, охваченного Интернетом в Грузии составляет 22,2 % и стоит на первом месте среди стран Южного Кавказа (18% в Азербайджане и 6,4% в Армении).
- Тенденций изменения глобального информационного пространства одинаково развивается и в Грузии и во всём мире.

Можно сделать вывод о том, что в наши дни уже заложена достаточно прочная основа для формирования глобального информационного пространства. Однако представление о том, что оно уже сложилось, было бы явно преждевременным, поскольку в этом отношении между отдельными регионами и тем более странами существуют большие географические различия.